

ALIKARTANO

MUSEOVIRASTON AIKA 1964–2013

RAKENNUSHISTORIASELVITYS OSA 2/3

ALIKARTANO

MUSEOVIRASTON AIKA 1963–2013

RAKENNUSHISTORIASELVITYS OSA 2/3

ISBN: 978-952-7239-79-7 (painettu julkaisu)

ISBN: 978-952-7239-80-3 (pdf)

Tilaaaja:

Senaatti-kiinteistöt

Tekijät:

Arkkitehtitoimisto Livady Oy;

Juulia Mikkola, Pasi Kolhonen, Laura Laine, Miia Normén

Ylipyttingin muutostyöt 1978–1983 -luku (s. 40–73) perustuu valtaosin Hannu Puurusen vuonna 1983 laatimaan restaurointiraporttiin.

Valmistunut:

2019

Julkaisupaikka:

Helsinki

Paino:

Grano Oy

Valokuvat:

Arkkitehtitoimisto Livady, ellei toisin mainittu.

Kansi: Alikartanon pihapiiri vuonna 1982.

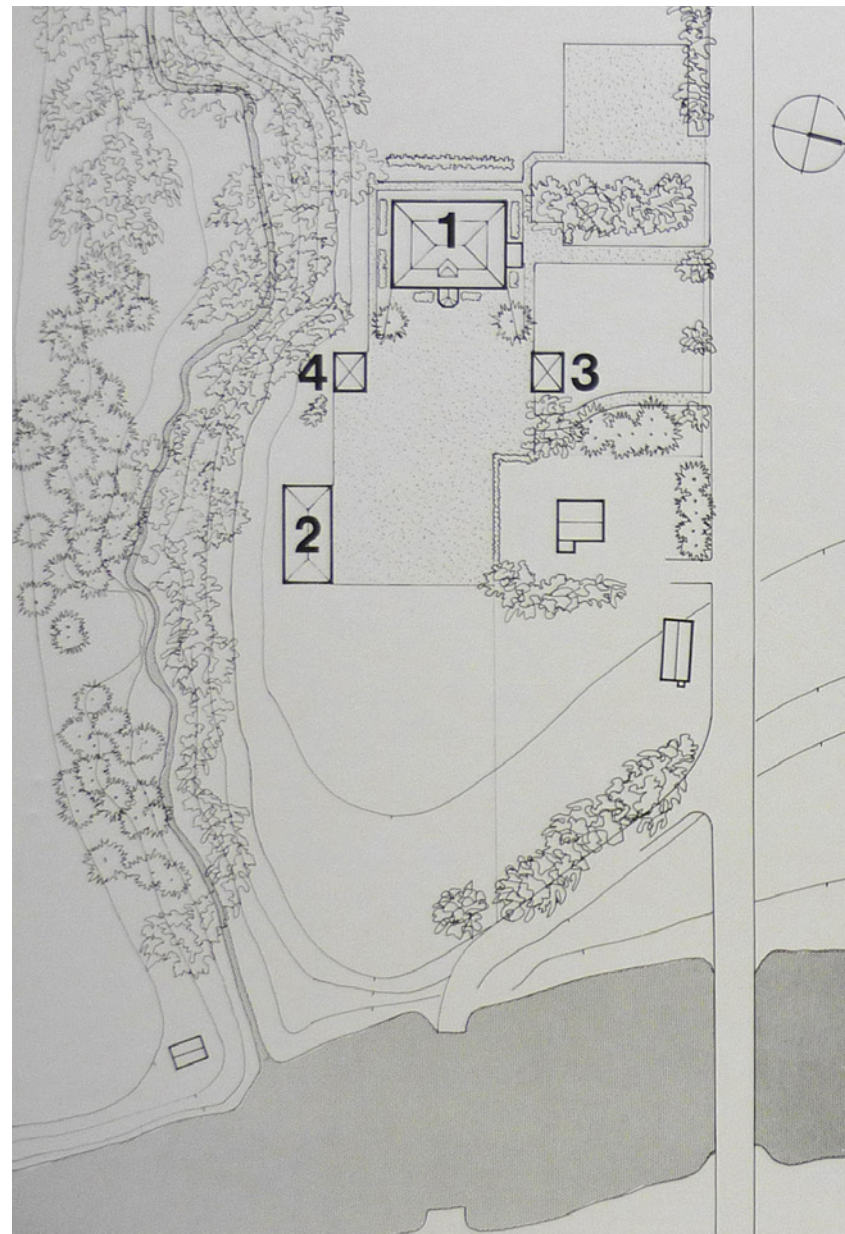
Kuva: MV pääarkisto RHO 58913 / Antti Luutonen.

Alikartanon rakennukset

1. Ylipytinki (uusi päärakennus)
2. Alipyntinki (vanha päärakennus)
3. Puoti (aitta)
4. Huoltorakennus

Eri lähteissä ilmiansuunnat on merkitty eri tavoin. Tässä selvityksessä on käytetty lähimpiä pääilmansuuntia.

Kuva: MV käsiarkisto

PERUSTIEDOT

Kiinteistötunnus: 505-409-5-550
Maakunta: Uusimaa
Kunta: Mäntsälä
Kylä: Numminen
Osoite: Nummistentie 48
04660 Numminen

Pihapiirin nykyiset rakennukset:

Alipyntinki (rakennettu 1730-luvulla, 159 k-m², 1486 m³)

Ylipyntinki (valmistunut 1805, 393 k-m², 525 m³)

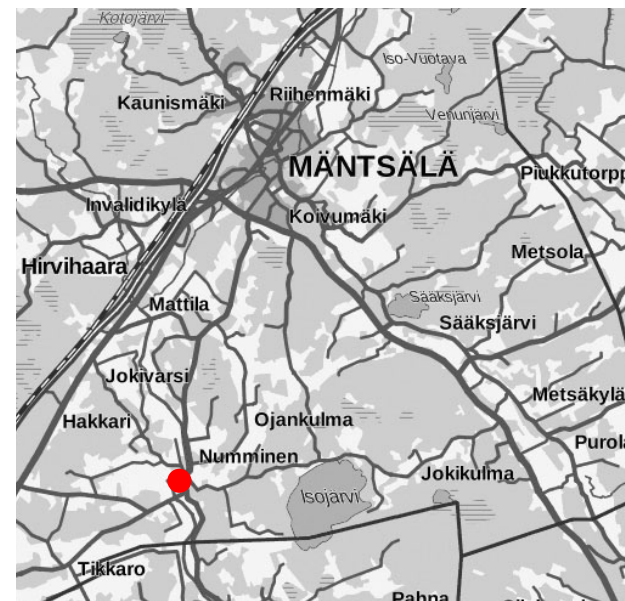
Puoti (rakennettu 1800-luvun alkupuolella, 44 k-m², 111 m³)

Aitta (rakennettu 1978–1979, 43 k-m², 153 m³).

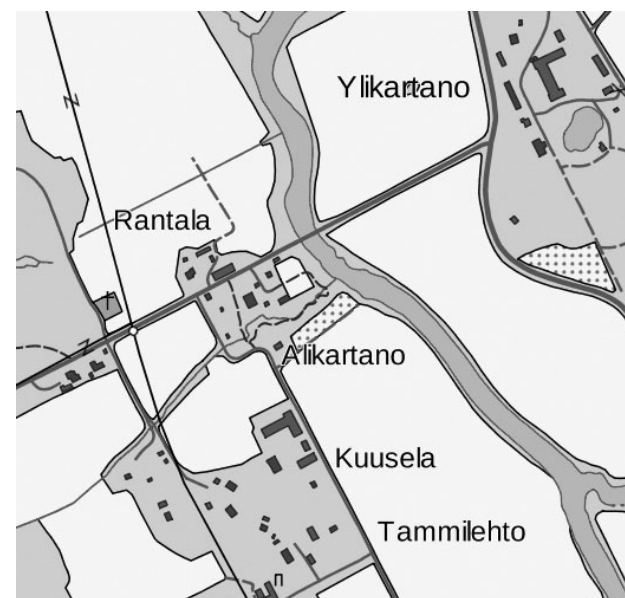
Kartanon virallinen nimi on nykyään Alikartano Frugård. Ruotsinkielinen Frugård-nimitys ”rouvankartano” on vanhempi. Sijaintiin viittaava Alikartano-nimitys tuli käyttöön sen jälkeen, kun kartanon maista lohkottiin Ylikartanon maat vuonna 1783.¹ Tässä teoksessa käytetään yksinkertaisuuden vuoksi vain jompaakumpaa nimitystä kerrallaan.

¹ Hannu Puurusen ja Marja Ivarsin haastattelu Alikartanossa
20.10.2015

Selvityksen pdf versioon on tehty 14.1.2019 täsmennys, joka poikkeaa painetun version tekstistä.
Sivu 96: Ison förmaanin konservointi tehtiin vuonna 2012, ei vuonna 2010.

Nummisten kylä sijaitsee Mäntsälästä lounaaseen. Alikartano on merkitty karttaan punaisella pisteellä
Kuva: kansalaisen karttapaikka.fi.

Alikartano sijaitsee Mustijoen rannalla.
Kuva: kansalaisen karttapaikka.fi.

SISÄLLYS

JOHDANTO	6	YLIPYTINGIN MUUTOSTYÖT 1978–1983	40
OSAN 2/3 ALKUSANAT	7	RAKENNUSOSAT	41
Lähteistä	7	Perustukset	44
KUNNOSTUS MUSEOKSI	8	Kellari	45
LÄHTÖTILANNE VUONNA 1964	9	Hirsirunko	46
KORJAUSTYÖN PERIAATTEET	10	Alapohja	47
TAUSTATUTKIMUKSET	13	Yläpohja	48
SUUNNITTELIJAT, RAKENTAJAT JA TYÖMAA	20	Kattotuolit ja vesikatto	50
Panu Kaila Alikartanon suunnittelijana 1972–1976	22	Ulkovuoraus	52
Hannu Puurunen Alikartanon suunnittelijana vuosina 1978–1983	24	Kuistit	53
Pentti Pietarila Alikartanon konservaattorina	27	Ikkunat	54
ALIPYTINGIN MUUTOSTYÖT 1973–1975	28	Ovet	55
KORJAUSPERIAATE	29	Listat	56
Perustukset, kivijalka ja alapohja	30	Kiinteät kalusteet	57
Yläpohja	32	Uunit	58
Ulko- ja väliseinät	33	Savupiiput	60
Vesikatto	34	PINTAKÄSITTELYT	62
Ikkunat	35	Sisäkattopinnat	63
Ovet	36	Sisäseinäpinnat	64
Listat	37	Lattiat	69
Uunit	37	Sisä- ja ulko-ovet	70
Piiput	38	Ikkunoiden maalaus	71
Kiintokalusteet	38	Ulkoseinien punamultaus	72
Pintakäsittelyt	38	Kattojen tervaus	72
LVI- ja sähkötyöt	38	TALOTEKNIikka	73

HUOLTORAKENNUKSEN RAKENTAMINEN 1978–1979	74	MUSEON KÄYTTÖ JA KUNNOSSAPITO 1983–2013	90
Perustukset ja alapohja	76	KARTANOMUSEON NÄYTTELYT	91
Runko	77	KIINTEISTÖNHOIDO 1983–2013	94
Vesikatto ja yläpohja	77	HUOLTO- JA KORJAUSTÖITÄ YLIPYTINGISSÄ 1983–2013	96
Ikkunat ja ovet	77	HUOLTO- JA KORJAUSTÖITÄ ALIPYTINGISSÄ 1992–2013	100
Pintakäsittelyt	77	MUUT HUOLTOTYÖT	106
Talotekniikka	78	YMPÄRISTÖN HOITO 1983–2013	108
		Suunnitelmat	108
PUODIN MUUTOSTYÖT 1982	80	Vuoden 1992 kasvillisuusinventointi	110
Perustus	81	Piha	112
Runko	81	Purolaakso	114
Vesikatto	82	Hyötypuutarha	116
Ikkunat, ovet ja sisustukset	82	Ranta-alue	119
Pintakäsittelyt	83	Pensasaidat	119
		Hauta	119
PIHATYÖT 1972–1982	84	TUTKIMUKSIA JA SUUNNITELMIA 2000-LUVULLA	120
Lähtötilanne	85	Vuoden 2006 hoitosuunnitelma	120
Tutkimukset, suunnitelmat ja kunnostustyöt	85	Koekaivaus Ylipytingin eteläpäädyssä 2008	120
Haudan kunnostus	86	1700-luvun laboratorion paikan koekaivaukset 2009	121
Purolaakson kunnostus	87	1700-luvun laboratorion paikan koekaivaukset 2010	121
Pihamaan kunnostus	88		
Aidat ja portit	89	LÄHTEET	122
		PROJEKTIPANKKIIN LADATUT TIEDOSTOT	130
		PROJEKTIPANKIN TIEDOSTONIMIEN LUKUOHJEET	132
		ALIKARTANON RAKENNUSTEN SISÄTILOJEN NUMEROINTI	134

JOHDANTO

Osan 2/3 alkusanat

Tämä on Mäntsälän Alikartanon eli Frugårdin rakennusvaiheita esittelevän rakennushistoriaselvityksen toinen osa, jossa kerrotaan, miten kartano restauroitiin ja muutettiin museoksi vuosien 1964 ja 1982 välillä ja kuinka sitä on huollettu ja ylläpidetty vuosien 1983–2013 aikana.

Selvityksen tämän osan Nimenä on *Museoviraston aika 1964–2013*, vaikka täsmällisesti ottaen Alikartano oli vuoteen 1984 asti Rakennushallituksen hallinnassa. Museovirastokin perustettiin vasta vuonna 1972, ja sitä ennen vastaavia tehtäviä hoiti Muinaistieteellinen toimikunta.* Museovirasto vastasi kuitenkin pitkälti suunnitelmista, joiden mukaan Alikartano muutettiin museoksi.

Rakennushistoriaselvityksen ensimmäisessä osassa *Alikartano 1600-luvulta 1960-luvulle* on käsitelty kartanon syntyvaiheet ja historia siihen saakka, kun Alikartano siirtyi valtion omistukseen. Kolmas osa *Inventointi ja restaurointi 2014–2018* puolestaan käsittelee Alikartanon vaiheita sen siirryttyä Senaatti-kiinteistöjen hallintaan. Kolmannessa osassa on inventoitu myös kartanon tila vuonna 2018.

Alikartano on merkittävä ja mielenkiintoinen kohde paitsi alkuperäisen rakennuskantansa ja tilaan liittyvän kulttuurihistorian takia myös restaurointihistoriansa osalta. Tässä selvityksen osassa käsitteillä olevan noin viidenkymmenen vuoden ajanjaksolla tapahtui merkittäviä muutoksia historiallisten rakennusten korjaustavoissa ja yleisesti hyväksytyissä restaurointiperiaatteissa.

Alikartanon muutos- ja korjausvaiheet sekä niiden tekijät on pyritty tuomaan esiin mahdollisimman perusteellisesti. Tavoitteena on, että aiemmin hajallaan ollut tieto on yksissä kansissa tulevia restaurointitöitä silmälläpitäen.

Tekijät haluavat esittää erityiskiitoksen Panu Kailalle, Hannu Puuruselle ja Marja Ivarsille, jotka ovat tarkistaneet ja kommentoineet tämän osan tekstejä.

* Tekstissä sekä Muinaistieteellisestä toimikunnasta että Museovirastosta käytetään selkeyden takia nimitystä *Museovirasto*. Vuoden 1972 organisaatiomuutos sijoittuu juuri käsiteltävälle aikavälille, ja täsmällisen nimityksen selvittäminen kussakin erillisessä tapauksessa tuskin palvelisi kokonaisuutta.

LÄHTEISTÄ

Ylipytyngin restaurointia käsittelevän osuuden pohjana on arkkitehti Hannu Puurusen vuonna 1983 laatima erinomainen *restaurointiraportti*, josta on lainattu merkittäviä osia sellaisenaan. Restaurointiraportin tekstiä on toimitettu, laajennettu ja päivitetty muun muassa ajan ilmaisujen osalta: ”viime vuosisadasta” on tullut ”1800-luku” ja niin edelleen. Luettavuuden takia tekstissä ei pääsääntöisesti ole käytetty lainausmerkkejä. Näin on toimittu Hannu Puurusen luvalla.

Toinen tärkeä lähde on Museoviraston *Kartano ja Pappila* -kirja¹, jonka Alikartanoa käsittelevän osan on kirjoittanut arkkitehti Panu Kaila.

Kolmantena tärkeänä lähteenä ovat olleet Museovirastossa Alikartanon restaurointiin ja ensimmäisen näyttelyn laatimiseen osallistuneet henkilöt: arkkitehti Panu Kaila, arkkitehti Hannu Puurunen, konservaattori Pentti Pietarila ja arkkitehti Marja Ivars, joita on haastateltu paikan päällä.

¹ Kartano ja pappila, MV RHO 2/1973

Viereisellä sivulla. Alikartanon pihapiiri Musti-joen vastarannalta nähtynä vuoden 1979 jälkeen.

Kuva: MV pääarkisto RHO 443402.

KUNNOSTUS MUSEOKSI

Lähtötilanne vuonna 1964

Kun valtio osti Alikartanon vuonna 1964, rakennukset päätettiin säilyttää ennen kaikkea kartanon huomattavan kulttuurihistoriallisen arvon takia. 1730-luvulla rakennettu Alipytinki oli jo sinänsä harvinaisen vanha puurakennus ja Ylipytinki salinsa ja lehterinsä vuoksi rakennushistoriallisesti ainutlaatuinen. Lisäksi rakennukset olivat säilyneet poikkeuksellisen hyvin vanhassa asussaan. Rakennukset olivat kuitenkin erittäin huonossa kunnossa, ja niihin oli tehty muutoksia väliaikaisia tarpeita, kuten esimerkiksi siirtoväen asuttamista, varten.¹

Vuonna 1963 antamassaan lausunnossa rakennushallitus totesi rakennukset ”rakenteellisesti arvottomiksi”. Restauroinnissa jouduttiinkin tekemään erittäin laajoja korjaustöitä. Aittarakennuksen veistetty piirurunko oli täysin lahonnut kiviperustusten läheltä, ja rakennus pyrki leviämään alaosaan. Alipytingin pärekaton alusrakenne oli huomattavan laho, ja lahoja olivat myös alimmat seinähirret ja lattiat. Ylipytingin tiilikellari oli erittäin kostea ja sen yläpuolisten seinien alahirret olivat lahonneet.² Kasvitarhat olivat hävinneet ja purolaakso kasvanut umpeen. Vielä samana vuonna opetusministeriö määräsi Alikartanon rakennukset rakennushallituksen korjaushuoltoon, ja vuosina 1966–1973 tehtiin rappeutumisen pysäyttäviä korjaustöitä. Muun muassa Ylipytingin vesikatto uusittiin vuonna 1972.³

¹ Alikartanon restaurointiraportin luonnos 1972-82198?

² Muistio rakenteellisesta kunnostustyöstä 19.7. 1971 Matti Järvinen, DN:o 3731/H.7.71

³ Korjaushistoria.docx -tiedosto MV

Yllä. Alipytinki vuonna 1963. Savupiipun kruunu puuttuu. Taustalla näkyy piharakennus, joka purettiin uuden huoltorakennuksen alta. Kuva: MV pääarkisto RHO 43393 / O. Tapio.

Viereisellä sivulla. Ylipytinki ja keittiön kuisti (H17) vuonna 1963. Kuistin oven vieressä olevat ikkunat purettiin pois museoksi muuttamisen yhteydessä. Kuva: MV pääarkisto RHO 43389 / O. Tapio.

Korjaustyön periaatteet

Alikartanossa 1970-luvulla tehdyt työt edustavat oman aikakautensa restaurointifilosofian ihanteita. Restauroinnissa haluttiin korostaa Nordenskiöldien aikaisia rakennusvaiheita entistämällä pihapiiri ja rakennukset mahdollisuuksien rajoissa 1800-luvun asuun – olivathan tämän aikakauden piirteet leimauttavia sekä pihakokonaisuudelle että rakennuksille ja niiden yksityiskohdille.¹ Rakennukset sisältävät kuitenkin edelleen useita historian kerroksia sekä ajalta ennen valittua restauroinnin aikatasoa että sen jälkeen.²

RESTAUROINTIA, KONSERVOINTIA JA REKONSTRUKTIOTA

Kun Alikartano siirtyi valtion omistukseen, se oli toiminut yli 200 vuotta maatilana. Korjaustyön tavoitteena oli toisaalta Alikartanon kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden rakennusten säilyttäminen, toisaalta niiden muuttaminen uuteen käyttötarkoitukseen kartanomuseoksi. Muutos toteutettiin osin entistäen ja osittain uusin ratkaisuin.³

¹ Alikartanon restaurointiraportin luonnos 1972–1982

² Vanhat näyttelyplanssit (Restaurointi)

³ Kartano ja pappila, MV RHO 2/1973

Kuvat vuodelta 1963: MV pääarkisto RHO / O. Tapio.

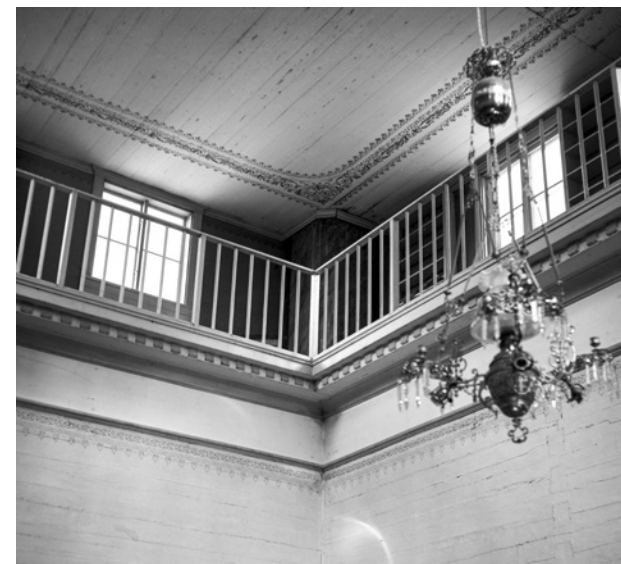
RHO 43391.

RHO 43388.

RHO 43390.

RHO 43392.

Lähtökohtia oli kolme: rakennusten ja niiden muodostaman pihasommitelman säilymisen turvaaminen, kartanon ilmapiirin ja ajallisen syvyyden säilyttäminen sekä Nordenskiöld-sukuun liittyvien rakennusvaiheiden havainnollistaminen.¹ Jos jotain vanhaa rakennetta ei sellaisenaan voitu säilyttää ja konservoida, sitä tuettiin tai vahvistettiin pyrkien kuitenkin rajoittamaan toimenpiteet vain välttämättömyksiin.²

Korjaustöihin sisältyi myös muutoksia, jotka aiheutuivat palauttavista toimenpiteistä ja museokäytön vaatimuksista. Ylipytyngissä oli säilynyt koskematon siirtoväkiperheen huone uuniin liitettyine keittoliesineen, pimennysverhoineen ja Hetekavuoteineen. Restaurointiarkkitehtinä toiminut Panu Kaila puolusti toisen maailmansodan jälkeiseltä ajalta peräisin olevan huoneen säilyttämistä osana kartanomuseota, mutta sitä ei pidetty sopivana, vaikka se edusti kartanon viimeistä asuttua vaihetta. Aito tila olisi nykyään yleisesti vallitsevan näkemyksen mukaan rikastuttanut kartanon historian kuvaa, mutta se nähtiin vielä 1970-luvulla rappiovaiheen arvottomana jäänteinä ja poistettiin.³

Varsinainen näyttelytoiminta sijoitettiin Ylipytinkiin. Muutamia huoneita sisustettiin interiörimuseoksi, joissa kerrotaan Alikartanon vaiheista

1 Vanhat näyttelyplanssit (Restauroinnin lähtökohdat), MV

2 Kartano ja pappila, MV RHO 2/1973

3 Rakennussuojelu ajassa, "Sanoja restauroinnin takana", Panu Kaila, toim. Kirsti Kovanen et al., Porvoo 2014

1800-luvulta aina siirtoväen majoitukseen asti. Muihin tiloihin tuli sekä pysyviä että vaihtuvia erikoisnäyttelyitä, joiden aihepiirinä oli lähinnä Nordenskiöldien toimintakenttään kuuluneiden luonnontieteiden historia. Näyttelyissä esiteltiin kasvitiedettä, mineralogiaa, alkemiaa ja löytöretkiä.⁴

Ylipytyngissä restaurointilinjaksi oli valittu palauttaminen 1800-luvun alkupuolen asuun. Sen mukaisesti vanhimmat pintakäsittelykerrokset pyrittiin saamaan esiin tai rekonstruoimaan löydettyjen fragmenttien mukaan. Restaurointitöiden yhteydessä tehtyjen tutkimusten mukaan huoneiden seinät olivat olleet 1800-luvun alussa pääasiassa suoraan hirrelle maalattuja liimamaalipintoja. Osassa huoneita oli kuitenkin jo varhain savirappauspintoja ja osassa seinien alaosa oli verhottu säkkikankaalla. Restaurointitöiden yhteydessä useimmista tiloista poistettiin lukuisia pintakäsittelykerroksia, kuten tapetteja ja pahveja, mutta salin ja lehterin pintoihin ei suuremmin kajottu. Porrashuone patinoituneine ja kuluneine pintoineen säilytettiin täysin muuttumattomana.⁵

Alipytyngi, jonka interiöörejä ei useiden muutostavaiheiden ja huonokuntoisuuden vuoksi voitu entisöidä, muutettiin kahvilaksi. Rakennuksen itäpäässä oli alkuun asunto, johon rakennettiin kunnostustöiden yhteydessä pesutilat. Kun asunto myöhemmin vapautui museon käyttöön, se muutettiin museonhoitajan toimistoksi.⁶

4 Kartano ja pappila, MV RHO 2/1973

5 Vanhat näyttelyplanssit (Restaurointi), MV REST

6 Kartano ja pappila, MV RHO 2/1973

Puoti jäi museon varastoksi.⁷ Lämpökeskus ja yleisökäymälät sijoitettiin uuteen erilliseen huoltorakennukseen, joka korvasi pihapiiristä hävinneen toisen aitan.⁸

Restaurointia oli alkuaan kaavailtu kaksivaiheiseksi. Ensimmäisen vaiheen valmistuttua pihapiiri käsitti näyttelyrakennuksen eli vuonna 1805 valmistuneen Ylipytyngin, kahvilan eli Alipytyngin 1730-luvulta, museon varastona toimivan Puodin 1800-luvun alusta ja huoltorakennuksen vuodelta 1979. Puretun renkituvan paikalle rakennetussa omakotitalossa asui tilan vahtimestari, sittemmin museonhoitaja. Museovirastossa kaavailtiin omakotitalon ostamista valtiolle, jotta restauroinnin toisessa vaiheessa voitaisiin rakentaa omakotitalon paikalle renkituvan rekonstruktio, joka toimisi vahtimestarin asuntona. Toisessa vaiheessa oli myös tarkoitus entistää keittiöpuutarha,⁹ mutta toista vaihetta ei koskaan toteutettu.

7 Puurusen ja Ivarsin haastattelu Alikartanossa 20.10.2015

8 Kartano ja pappila, MV RHO 2/1973

9 Vanhat näyttelyplanssit (Pihapiirin entistämissuunnitelmat), MV REST

RESTAUROINTIPERIAATTEIDEN MUUTOS TYÖN AIKANA

Alikartanon kunnostus museoksi kesti miltei 20 vuotta, jos laskeminen aloitetaan siitä, kun kiinteistö siirtyi valtion omistukseen. Restaurointiperiaatteissa tapahtui 1970-luvun mittaan muutoksia, jotka näkyvät myös Alikartanon korjaussuunnitelmissa.¹

Ensimmäiset toteutettavaksi tarkoitetut suunnitelmat laadittiin vuonna 1972. Alipytingin korjattiin näiden suunnitelmien perusteella, mutta kun Ylipytingin korjaus vuonna 1978 aloitettiin, olivat käsitykset korjaustavoista siinä määrin muuttuneet, että suunnitelmat uusittiin etenkin monien teknisten ratkaisujen osalta. Suunnitelmia muutettiin ja tarkennettiin useaan otteeseen myös korjaustyön kuluessa.²

Lopputulosta ajatellen viivästymisellä oli pääosin positiivisia seurauksia, sillä työ voitiin tehdä hätäilemättä ja ”pehmeästi”. Valtaosa töistä tehtiin kahden kokeneen kirvesmiehen voimin, mutta osa urakalla tai käyttäen kokemattomaa työvoimaa, mistä seurasi usein hankaluuksia.³

Alikartano lienee ensimmäisiä uuden ajattelu-tavan mukaisia restaurointikohteita.⁴ Siellä laajamittaisesta rekonstruoinnista eli rakennusosien

ja pintakäsittelyjen uusimisesta vanhan mallin mukaan siirryttiin materiaalien aitousa korostavaan, hellävaraisempaan ajatteluun, jossa säilytettiin se, mikä oli säilytettävissä. Mitä enemmän aikaa kului, sitä säästävämmiksi suunnitelmat muuttuivat, sillä historiallisen kerroksellisuuden arvostus oli nousussa.⁵

Rekonstruointi oli ollut tavanomainen osa restaurointia vielä 1970-luvun alussa, mutta 1980-luvun alkupuolella siihen oli ruvettu suhtautumaan varauksellisesti ja jopa jyrkän kielteisestikin. Hannu Puuruselta löytyi vuonna 2015 Alikartanon restaurointiraportin luonnos, jossa katsottiin tarpeelliseksi selvittää piharakennusten rekonstruktioiden perusteita tarkemmin ja todettiin muun muassa, että rekonstruktioilla hävitettiin Alikartanossa vain sodanjälkeisiä vaiheita: ”Tilan suunnitelmallinen ylläpito oli silloin jo loppunut ja alueen rakentamistraditio katkennut, joten tämän rappiokauden ilmentämistä ei pidetty restauroinnissa tärkeänä.”⁶

Puurunen joutui tässä perustelemaan siirtoväkihuoneiden hävittämistä, vaikka olisi itse mieluummin säilyttänyt yhden huoneen osana museota.⁷

TEKNISET RATKAISUT

Sekä Yli- että Alipytingin oli alkuun tarkoitus lämmitellä uunien tulipesiin asennettavilla vastuksilla⁸, mutta niiden sijaan tehtiin vesikiertoinen patterilämmitys. Uudet rakennusmateriaalit, joita oli aluksi käytetty, saivat pikkuhiljaa väistyä perinteisempien materiaalien tieltä. Muun muassa vuonna 1973 laaditussa rakennusselityksessä Yli- ja Alipytingin sekä Puodin ulkovuoraus oli määrätty maalattavaksi kyllästysaineeseen sekoitetulla punamullalla⁹, mutta vuoden 1978 rakennusselityksessä kyllästysainetta ei katsottu enää tarpeelliseksi¹⁰. Vuonna 1973 alapohjarakenteisiin oli suunniteltu höyrynsulkumuovit, jotka kuitenkin vaihtuivat myöhemmin korjatussa Ylipytingissä bitumivuorauspaperiksi.

Panu Kaila muistelee Alikartanon restaurointityön alkuaikoja omalta kohdaltaan seuraavasti: ”[...]lämmitysratkaisu ja höyrynsulkumuovi rakenteissa olivat rakennushallituksen insinöörien päätöksiä jotka minä vain käskystä kirjasin piirustuksiin ja rakennusselitykseen. Olin ennen virastoon tuloani piirtänyt lähinnä elementtikerrostaloja ja niissäkin tekniset ratkaisut tulivat aina insinööritoimistoista.” Kaila myös mainitsee, että kyllästysaine-punamulta oli Thorvald

1 Frugård, rakennusselitys Panu Kaila 1.1.73 sekä Selostus pääarakennuksessa tehdyistä restaurointitöistä, Puurunen 1983

2 Vanhat näyttelyplanssit (Restaurointisuunnitelmat), MV

3 Alikartanon restaurointiraportin luonnos 1972-822?

4 Puurunen ja Ivarsin haastattelu Alikartanossa 20.10.2015

5 Pentti Pietarilan haastattelu Alikartanossa 27.11.2015

6 Alikartanon restaurointiraportin luonnos 1972-82?

7 Puurunen ja Ivarsin haastattelu Alikartanossa 20.10.2015

8 Rakennusselitys, Panu Kaila 1.1.1973

9 Kartano ja Pappila, MV RHO 2/1973

10 Alikartanon restaurointiraportin luonnos 1972-822

Lindquistin resepti. ”Eihän minulla parin vuoden Museovirastouran pohjalta vielä ollut tarpeeksi tietoa eikä kanttia ruveta kritisoimaan rakennushallituksen tai Thorvaldin antamia ohjeita! Thorvald oli koulutukseltaan maalarimestari, yleisesti nimitetty konservaatte-riksi mutta virastossa virka oli tutkimusavustaja, jonka palkkaluokka oli mitätön.”

Samalla toimittiin myös niin kutsutun Venet-sian julistuksen mukaisesti, eli korjauksissa pyrittiin käyttämään moderneja materiaaleja, jotta tulevat tutkijat erottaisivat uudet rakennusvaiheet vanhois-ta. Tästä Kaila kirjoittaa näin: ”Siis esimerkiksi ei keit-tomaalia eli punamultaa vaan lateksia. Myöhemmin, kun lateksin tuhot kävivät ilmeisiksi, olin tarkastamas-sa Tervolan 1600-luvun puukirkkoa. Kummastellessani sen lateksipintaa seurakunnan miehet selittivät itsek-in ihmetelleensä, mutta lateksiohje oli tullut Muinaistie-teelliseltä toimikunnalta. Vastasin että Muinaistieteelli-nen olikin niin huono juttu että se lopetettiin kokonaan; minä olen nyt Museovirastosta.”¹

¹ Panu Kailan sähköposti Juulia Mikkolalle 9.10.2018

Taustatutkimukset

Alikartanon restaurointisuunnitelmat perustuivat 1970-luvun aikana tehtyyn raken-nushistorialliseen tutkimukseen eli arkistotietoihin, haastatteluihin ja paikalla tehtyyn rakennustutkimukseen.²

ARKISTOTUTKIMUKSET 1971

Rakennushistoriallisten tutkimusten tekijöinä olivat HuK Timo Keinänen, Simo Suo-niemi ja HuK Irma Lounatvuori.³ Arkistolähteenä käytettiin etupäässä Nordenskiöld-suvun hallussa olevaa materiaalia, kuten rakentajien kirjeenvaihtoa, ja ennen kaikkea valokuvia, joista vanhin laaja kuvasarja, Frugård-albumi, oli vuodelta 1881 (ks. osa 1/3 s. 91).⁴

Timo Keinänen teki 6.–12.12.1971 Ruotsiin virkamatkan, jolla hän tutustui Alikarta-noon liittyvään arkistomateriaaliin Ruotsissa sekä esitteli museointisuunnitelmia kar-tanon entisten omistajien jälkeläisille. Keinänen kävi Nordiska Museetissä ja Kung-liga Bibliotekissa, josta löytyi tieto *Nordenskiöldiska arkivet från Frugård*-kokoelmasta. Kokoelma oli neiti Maja Nordenskiöldin hallussa Tukholmassa. Keinänen kävi myös Oskarshamnissa tutustumassa tilanomistaja Henrik Nordenskiöldin laajaan sukar-kistoon, josta löytyi Frugårdin perunkirja vuodelta 1779 sekä eversti A. E. Nordenskiöl-din 29.7.1806 päivätty kirje, jossa mainitaan Frugårdin uuden päärakennuksen valmis-tumisesta. Lisäksi Keinänen vieraili tohtori O. Arrheniuksen luona Kagghamarassa esittelemässä museointisuunnitelmia sekä neiti Maja Nordenskiöldin luona, jossa hän pääsi näkemään *Frugård*-valokuva-albumin. Neiti Nordenskiöld kertoi muistoistaan Frugårdista, mutta koska hän oli ollut vain viisivuotias muuttaessaan pois, tiedot olivat vähäisiä.⁵

² Kartano ja pappila, MV RHO 2/1973

³ Kertomus virkamatkasta Ruotsiin 6.–12.12.1971, Timo Keinänen 13.1.1972

⁴ Matkakertomus 11.9.1974, Maire Kemppi 12.8.1974

⁵ Vanhat näyttelyplanssit (Rakennushistoriallinen tutkimus ja tallennus), MV

IDA EKMANIN HAASTATTELUT

Panu Kailan vuonna 1972 tekemissä haastatteluissa kartanon vanha palvelija, rouva Ida Ekman¹ kertoi vuosisadan alun Alikartanosta. Ekmanilta saatiin muun muassa tietoa rakennusten ja eri huoneiden nimityksistä, kartanossa säilyneen esineistön historiasta sekä muutosvaiheista.² Haastatteluista on säilynyt kymmenen vuotta myöhemmin eli vuonna 1982 kirjatut muistiinpanot, joista käy ilmi lukuisia Alikartanon yksityiskohtia.³

Ida Ekman oli syytinkiläinen eli hänellä oli asumisoikeus Alipytingin itäpään asunnossa. Hän ei omien sanojensa mukaan pelännyt Panu Kailaa ja Timo Keinästä, jotka häntä haastattelivat, mutta ”herroja”, kuten viraston isännöitsijä Tohkaa hän pelkäsi. Hän myös mykistyi heti, kun esiin otettiin nauhuri. Hän oli korkeasta iästään huolimatta ilmeisen virkeä; Kaila muistaa hänen todenneen, että elämä muuttui helpoksi, kun nuorinkin lapsi pääsi eläkkeelle. Ekmanilla ei koskaan aiemmin ollut vesijohtoa; hän sai sen ensimmäisen kerran, kun Alipytinki kunnostettiin 1970-luvun alussa.

1 Ida Ekmanin haastatteluja 1972, Panu Kaila 21.7.1982

2 Kailan haastattelu Alikartanossa 30.11.2015

3 Ida Ekmanin haastatteluja 1972, Panu Kaila 21.7.1982

Ekman oli 1970-luvun alussa noin 80 vuotias eli parikymmenvuotias silloin, kun Eklöfit tulivat Alikartanoon. Ekman kertoi elämästään kartanon palveluksessa muun muassa seuraavaa: Kartanossa oltiin kuulemma niin nuukia, että vellikellonkin soitto kutsui ”vesvellille, vesvellille”. Ekman oli harvoin päärakennuksessa sisällä. Aamuisin piti haravoida piha siten, ettei piharingin hiekassa näkynyt lainkaan jalanjälkiä, kun herrat lähtivät töihin. Jaloissa käytettiin virsuja kesät talvet. Erityisen kätevät ne olivat talvisaikaan, kun vettä haettiin kaivolta. Ämpäristä läikkyneet vesi ei jäänyt kenkiin, vaan valui virsujen raoista hangelle.⁴

Ekmanin mukaan Ylipytingin pohjoiskuistilla eli keittiön kuistilla oli vasemmalla puulaatikko ja pöytä sekä alusta koiralle, oikealla vain sika- eli laskisaavi. Kuistilla ei ollut ikkunoita, ei edes oven päällä. Ovet olivat kaksipuoliset ja leveät, sisäänaukeavat, ja niissä oli rautaklinkku eli kissanluukku, josta tuli päivänvaloa. Ovet olivat punaiset, ja niissä oli pystylaudat. Päivisin ovia pidettiin aina auki, ja tuulella ne kalisivat. Rappu oli suora ja reunaton, harmaasta laudasta, ”kolme lautaa alhaalla ja yksi ylhäällä”. Keittiön ovi oli ”tavallinen suora” ja koristeeton, ilmeisesti lautaovi.

4 Kailan haastattelu Alikartanossa 30.11.2015

Kartanon vanha palvelija, rouva Ida Ekman vuonna 1976.
Kuva: MV pääarkisto 36199 / Maire Heikkinen.

Ylipytingin kellarin käynnissä taas ei ollut lainkaan ovia vaan pelkästään ”katontapainen”, joka oli niin matala, että ”just pääsi ryömimään”. Alhaalla oli leveistä laudoista tehty punainen ovi. Päällä oli ”kaareva harja [ehkä harjakouru], lautakatto”. Kun juurikkaat vietiin syksyllä kellariin, katto nostettiin pois, ”päätyyn pieni luukku, tynkä vastaan”. Perunat vietiin ”huushollikuoppaan, mihin nyt rojuja vieneet”, ja kaalit lantut ja porkkanat toiseen kuoppaan saunan lähelle. Sitten oli vielä kolmaskin kuoppa: jääkellari. Kellarikuopissa oli harjakatot. (Kuopien sijainti näkyy asemapiirustuksessa osa 1/3 s. 11.)

Makasiinissa oli väliseinä, jonka toisella puolella oli lihaa, toisella tervaa ja öljyä; tästä nimi liha- ja tervapuoti. Makasiinin katon päällä oli ruokakello.

Ekman tiesi myös kertoa, että Alipytingin kaikki päätyikkunat olivat uudet ja Karlssonin pehtoorin laittamat.

Joen rannassa maantien vieressä oli Ekmanin mukaan punainen aita. Pihalla oli ainakin puutarhakaivo, jossa oli ”valkoinen tröntti päällä”, hyvä kaivo täl puolel oja”, jossa hyvä vanhanaikainen puukansi ja kiu-lu, karjakujan varrella toinen kaivo”. Saunoja oli kolme, ja niistä vanhin sijaitsi kauempana jokirannassa. Vilja-makasiinin veivät siirtolaiset. Purolaaksossa oli metsästyisko-irille koirankoppi.¹

¹ Ida Ekmanin haastatteluja 1972, Panu Kaila 21.7.1982

HUONEIDEN NIMITYKSIÄ IDA EKMANIN MUKAAN

Sljaintikaaviot on sijoitettu selvityksen takasivuille.

Ylipytingin huoneet:

H3	tampuri
H6	herran kammari
H7	asevarasto
H8	sininen kammari, agronomin aikana konsulin kammari
H10	Eerikin kammari
H11	vierastenhuone
H12	vähäförmaaki, jossa aurinkosuojus ja Eklöfien aikana ovi
H13	rouvan kammari
H14	herran kammari
H15	pikkukyökki, hella ¹

Alipytingin huoneet:

H1–2	eteinen
H7	pitkä keittiö

Väentuvan huoneet:

1	renkitupa [vasen tupa]
2	tallimies [vasen takakamari]
3	satulamaakarin kammari [porstuanperäkamari]
4	pakari, suuri 25 leivän uuni, hevoset kengitettiin talvella [oikea tupa]
5	jauhuhuone, ainoa ovi takaa suoraan ulkoa [oikea peräkamari] ²

¹ Frugård rakennusselitys, Kaila 1.1.1973 sekä Huoltorakennuksen rakennusselitys-luonnos, Kaila 20.5.1974

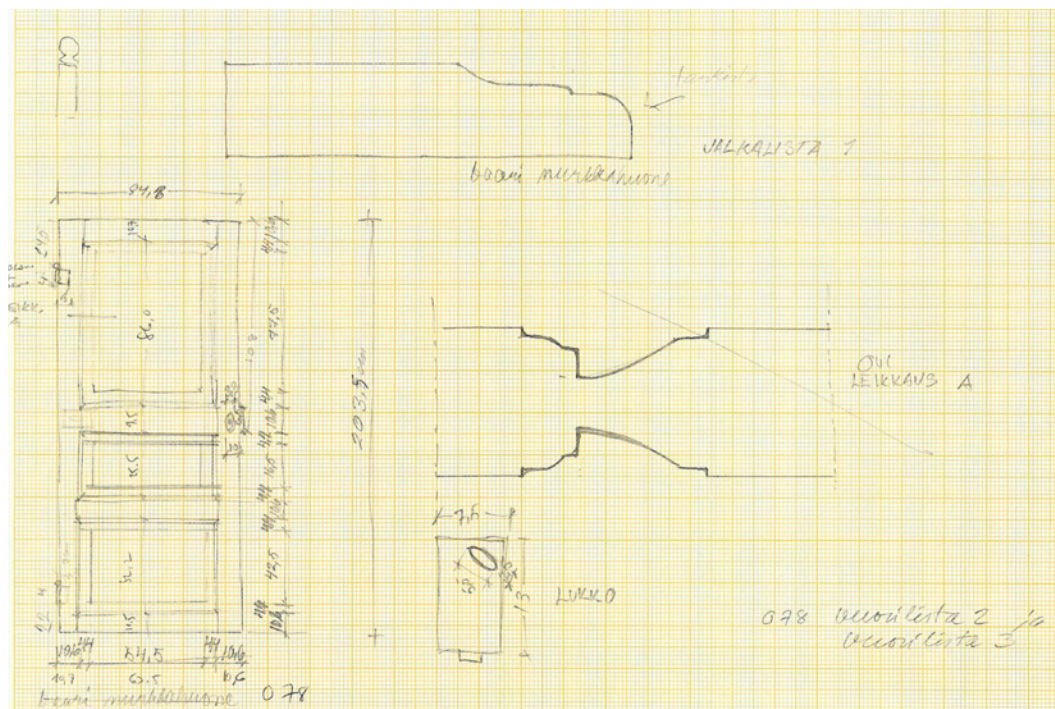
² Vanhat näyttelyplanssit, MV käsiarkisto.

RAKENNUSTUTKIMUKSET 1974

Sisustusarkkitehti Maire Kemppe mittasi muun muassa Ylipyyntien kellarin ovet ja valokuvasi ne. Kartanon tapettikirjaa varten hän kuvasi Eerikin kamarin (H10) ja pikkukyökin (H15) alimpien tapettikerrosten tapetit ja otti niistä näytepalat. Alipyyntien hän mittasi näkyvissä olevat maalatut hirsiseinät ja otti näytteet maaleista.¹ Mittauspiirustuksia laativat muun muassa Panu Kaila ja Maire Kemppe.

Tutkimuksissa löydettiin muiden muassa ovi-
aukkoja, seinänosia ja perustuksia, jotka viittasivat
aikaisempiin rakennusvaiheisiin. Lisäksi kuistien
alta ja ullakoilta löytyneistä kappaleista saatiin selvil-
le joidenkin kadonneiden rakennusosien muoto ja
profilointi.²

Tutkimuksiin liittyi jatkuva tallennustyö, joka käsitti rakennusosien mittausta, valokuvausta ja näytteiden ottamista.³ Tarkoituksena oli selvittää Alkartanon rakentamisen vaiheita sekä dokumentoida mittauksin, piirustuksin, esineellisin talletuksin, valokuvin ja kirjoitetuin muistiinpanoin erityisesti peitettävät, muutettavat ja poistettavat rakenteet. Esimerkiksi Ylipytingin huoneiden kaikista tapetikerroksista otettiin talteen näytteet. Poistetuista maalikerroksista jätettiin pieniä alueita näytteiksi muun muassa oviin ja seinäpintoihin.⁴ Erilaisia profileita piirrettiin listoista, ovista ja ikkunoista millimetripaperille arkkikaupalla.

Millimetripaperille
lyijykynällä tehty
peilioven osien
mittauspiirustus
vuodelta 1970.
Piirustus: MV res-
taurointiyksikön
käsiarkisto.

Panu Kailalla, Maire Kempillä ja Anna-Liisa Keramaalla oli listaprofiiliprojekti, jonka tiimoilta Kaila kävi Tukholmassa Nordiska Museetissa, jossa hän tapasi Sander Rosénin ja sai hänen kirjasensa *Hjälpreda för byggnadshistorisk inventering*. Rosén oli koonnut tuhansien listaprofiilien piirustuskoelman ja oli tekemässä aiheesta suurempaa kirjaa (joka ei sitten koskaan valmistunut). Kaila ajatteli, että Museoviraston pitäisi koota vastaava arkisto luomalla standardi, jonka mukaan esimerkiksi museot

ja oppilaitokset piirtäisivät kortiston. Itse hän mitta- si listoja omissa suunnittelukohteissaan. A4-arkille mahtuvat listat piirrettiin oikeassa koossa. Poikki sahatusta listasta etsittiin puun pinta maalikerrosten alla. Samoin syntyi ajatus tapettimappien kokoami- sesta. Kaila teki ensimmäiset mapit Ruovedeltä, ja sitten tätä työtä jatkoi ennen kaikkea Maire Kemppi.⁵

1 Rakennusselitys, Panu Kaila 1.1.1973

2 Vanhat näyttelyplanssit (Rakennushistoriallinen tutkimus ja tallennus), MV

3 Vanhat näyttelyplanssit, MV käsiarkisto.

4 Kartano ja pappila, MV RHO 2/1973

5 Panu Kailan viesti Juulia Mikkolalle 9.10.2018

YLIPYTINGIN VÄRITUTKIMUS 14.9.1971:

Kaikissa huoneissa oli valkoisella liimavärillä maalattu katto. Lattiat olivat maalaamattomat muualla paitsi lehterillä, jossa oli jälkiä vinoneliökuvioista, ja Eerikin kamarissa (H10) ja Vierasten huoneessa (H11), joissa oli ”sekundääri” ruskea väri.

Väritutkimuksen on tehnyt oletettavasti Thorvald Lindquist.¹ Maalikerrokset on lueteltu alimmasta päällimmäiseen.

Kuisti (H1)

- seinät: 1a. punamulta hirsiseinässä
1. friisi harmaa girlandi
seinä keltainen 147
paneeli harmaa
(ulottuu ikkunatasolle)
- ikkunat ja ovet:
1. ruskeanpunainen
2. kellertävä helmenharmaa,
- vaalea
3. helmenharmaa
4. sinertävä helmenharmaa (nyk.)
- kaide: 1. maalaamaton (?)
2. kellertävä helmenharmaa,
- vaalea
3. ruskea (nyk.)

¹ Panu Kailan sähköposti Juulia Mikkolalle
9.10.2018

Eteinen (H2) ja tamppuuri (H3)

- seinät: 1. punainen 163 (punamulta-liituväri)
2. K 8 (vaal. kell.valk.)
3. tapetit
- ovi: 1. K 6 (vaal. harmaa)
2. kellertävä harmaa, vaalea
3. valkoinen
4. harmaa
- kaappi: kuten ovi
- ovilista: 1. K 33 (keskiharmaa)
2. K31 (vaal. rusk.harmaa)
3. valkoinen
4. harmaa (nyk.)

Portaikko (H4)

- seinät: 1. vaalea sinisenharmaa
2. J 112 (öljyväri)
- ovenpieli:
1. 137 harmaa
2. kellanharmaa
3. K 152 (ruskea) ja keltainen (nyk.)

Sali (H5)

- seinät: 1. kellertävänvalkoinen
2. seinä sininen J 644/5 (liimaväri)
paneeli K 38 (harmaa, nyk.)
koristefriisi: vaalea ultramariini
triglyfi: 1. valkoinen
2. harmaa
- hammaslista: 1. valkoinen
2. sininen,
valkoinen
- holkkalista: K 38 (harmaa)

Isännän huone (H6)

- seinät: 1. W 828 (vaal.kelt.)
2. tapetti

Arkisto (H7)

- seinät: 1. maalaamaton
2. sanomalehti
3. tapetti

Sininen huone (H8)

- seinät: 1. vaaleanharmaa
2. valkoinen
3. 147 (kelt.)
4. W 828 (vaal.kelt.)
5. tapetti

Iso förmaaki (H9)

- seinät: 1. 78 (rusk.lila)
2. J 644 (sininen)
3. tapetti

Eerikin kamari (H10)

- seinät: 1. valkoinen
2. K 125 (vaal.sin.)

Vierasten huone (H11)

- seinät: 1. valkoinen?
2. J 646/25 (sininen)

Vähä förmaaki (H12)

- seinät: 1. vaal. punarusk. K 65
2. kellanvalkoinen

Rouvan kamari (H13)

- seinät: 1. J 625/5 (vaal.harmaa)

2. K 125 (vaal.sin.)
3. K 42 (vaal. rusk.valk.)
4. tapetti

Herran kamari (H14)

- seinät: 1. 147 keltainen
2. 98 vaal.punainen
3. K 39 (vaal. hiekka)
4. tapetti

Välikkö ja vähäkyökki (H15)

- seinät: 1. 127 (harm.ruskea)
2. 98 vaal.punainen
3. K 39 (vaal. hiekka)

Keittiö (H16)

- seinät: 1. harmaa kekiruskea
2. K 39 (vaal. hiekka)
3. vaalea sininen (ks. ed.)

Keittiönkuisti (H17)

- hirsiseinä
1. keltainen

Lehteri

- seinät: 1. harmaa
2. ruskea paperi
paneelilista: helmenharmaa
paneelikangas: vaalean harmaa
uunit: harmaa pohja, juovitus
tehty vihreällä umbralla, valkoisella ja harmaanruskealla
- katto: valkoinen, sabluunakoriste saven harmaa.²

² Frugårdin kartanon sisätilojen värit
14.9.1971, MV pääark.

18

Suunnittelijat, rakentajat ja työmaa

Muodollisesti Alikartanon korjaussuunnittelua hoiti suunnittelu- ja tutkimustoimikunta, johon kuuluivat puheenjohtajana osastonjohtaja, fil. tri Riitta Pylkkänen, tutkija, arkkitehti Heikki Havas, tutkija, hum. kand. Elias Härö, tutkija, fil. maist. Marja Mäkelä, osastonjohtaja, fil. maist. Antero Sinisalo sekä sihteerinä tutkija, hum. kand. Irma Lounatvuori. Toimikunnan tehtävänä oli paitsi edustaa Museovirastoa rakennustehtävien valmisteluissa ja niistä päätettäessä myös valvoa rakennustehävän suunnittelua, tutkimusta ja työn suoritusta sekä toimia suunnittelijoiden neuvotteluelimenä.¹

Varsinaisen restaurointisuunnittelun teki arkkitehti Panu Kaila, joka kiinnitettiin Muinaistieteellisen toimikunnan eli Museoviraston edeltäjän rakennushistorian osastolle restaurointisuunnittelua varten toukokuussa 1971. Rakennustapaselostus valmistui heinäkuussa 1971 ja rakennusselitys tammikuussa 1973. Rakennuslupa korjaustöille, jotka tuossa vaiheessa koskivat etupäässä Alipyntinkiä ja huoltorakennusta, myönnettiin 14.2.1973.² Puutarhasuunnittelusta vastasi arkkitehtiylioppilas Helena Saatsi.³ Rakennuttajana toimi Uudenmaan piirirakennustoimisto, joka tuolloin hallinnoi kiinteistöä.⁴ Tekniset suunnitelmat laadittiin rakennushallituksessa.⁵

1 Frugård rakennusselitys, Kaila 1.1.1973

2 Selostus päärakennuksessa tehdyistä restaurointitöistä, Puurunen 1983

3 Frugård rakennusselitys, Kaila 1.1.1973 sekä Huoltorakennuksen rakennusselitysluonnos, Kaila 20.5.1974

4 Korjaushistoria.docx -tiedosto MV

5 Luovutuskatselmuspöytäkirja, Kalevi Puska 10.11.1982 DN:o 268/4/82

Tapaaminen Alikartanossa lokakuussa 1974. Henkilöt vasemmalta lukien: Heikki Hyvönen, Antero Sinisalo, Riitta Pylkkänen, Marja Mäkelä ja Panu Kaila.
Kuva: MV RHO 13373 / E. Härö.

Alipytingin itäpää oli asuinkäytössä 1970-luvun lopulle ja länsipää kunnostettiin kahvioksi vuosina 1973–1975.¹ Alipytingin rakennustyön tekivät piirirakennustoimiston rakennustyöntekijät vuosina 1973–1974² ja sisämaalaukset Mäntsälän maatalousoppilaitoksen oppilaat. Nordenskiöldin sukuhaudan kunnostus- ja istutustyöt tehtiin vuosina 1973–1975.³ Museovirastosta töitä valvoi työpäällikkö, rakennusmestari Matti Raatikainen.

Panu Kailan laatima Ylipyntinkiä ja puotia eli huoltorakennusta koskeva esisuunnitelma on päivätty 21.11.1977, ja se hyväksyttiin opetusministeriössä kesällä 1978. Restaurointitöiden valvonta rakennushistorian osastolla siirtyi syksyllä 1978 arkkitehti Hannu Puuruselle, joka laati Ylipyntinkiä ja Puotia varten uuden korjaussuunnitelman. Se on päivätty 14.8.1978.⁴ Projektissa olivat Museo-
virastosta kiinteästi mukana myös konservattori Pentti Pietarila, joka tuli mukaan Thorvald Lindquistin jäädessä eläkkeelle., sisustusarkkitehti Maire Kemppi (sitten Heikkinen; detaljisuunnittelu ja tapetit), tutkija Irma Lounatvuori (jonka kanssa keskusteltiin jatkuvasti) ja arkkitehtiylioppilas Helena

Saatsi (puutarha/maisemasuunnittelu) sekä arkkitehtiylioppilas Anna-Liisa Keramaa. Alipyntingin töistä vastasi Panu Kailan jälkeen Maire Heikkinen.⁵ Pentti Peurasuo tuli aluksi Helena Saatsin sijaiseksi, kunnes sai myöhemmin suuremman roolin Alikartanon ympäristön suunnittelijana. Tekniset suunnittelijat olivat rakennushallituksen väkeä.⁶

Puodin pariaksi rakennettiin huoltorakennus vuosina 1978–1979. Hannu Puurunen muistelee: ”Panu oli mukana, mutta koska kyse oli uudisrakennuksesta, sen hoiti piirirakennustoimisto melko suoraviivaisesti. Museovirastoa on saattanut edustaa myös työpäällikkö Matti Raatikainen. Asia selvinnee työmaapöytäkirjoista, jos niitä löytyy ja on aikaa tutkia.” Työn teki Rakennusliike T. Manninen Ky. Ylipyntinki kunnostettiin ja restauroitiin vuosina 1979–1982. Työntekijät olivat pääosin edelleen piirirakennustoimistosta, ja osin myös Mäntsälän maatalousoppilaitoksesta.

Ulkoalueet kunnostettiin vuosina 1981 ja 1982 Vihermestarit Ky:n toimesta. Kaikkien rakennusten ulkomaalaukset teki vuonna 1982 maalausliike T. Keurulainen Ky.⁷

Kartanomuseoiden restaurointia ohjasi kartano- ja talomuseoiden toimikunta, jonka sihteerinä toimi tutkija Irma Lounatvuori.⁸ Museosuunnittelun teki tutkija Marja Mäkelä, ja Nordenskiöld-suvun näyttelyn laativat arkkitehti Marja Ivars ja Irma Lounatvuori.⁹ Entistämistyön luovutuskatselmus pidettiin 10.11.1982. Alkuaan töiden oli tarkoitus valmistua jo vuoden 1980 loppuun mennessä, mutta vuosittaisten määrärahojen vähäisyys ja oppilastyövoiman käyttö hidastivat töitä¹⁰, eikä oppilastyövoiman käytössä saavutettu toivottuja taloudellisia säästöjä. Lopulliset kustannukset olivat noin 1,9 miljoonaa markkaa.¹¹ Kartanomuseo avattiin kansainvälisenä museopäivänä 18.5.1983.

Kartanon vahtimestarina ja sittemmin museonhoitajana toimi vuosina 1973–1990 Lyyli Karikuusi, joka asui kartanon pihapiiriin rakennetussa omakotitalossa.¹²

1 Korjaushistoria.docx -tiedosto MV

2 Katselmuspöytäkirja 10.11.1982

3 Korjaushistoria.docx -tiedosto MV

4 Korjaushistoria.docx -tiedosto MV, Selostus päärakennuksessa tehdyistä restaurointitöistä, Puurunen 1983

5 Puurusen ja Ivarsin haastattelu Alikartanossa 20.10.2015

6 Korjaushistoria.docx -tiedosto MV, Selostus päärakennuksessa tehdyistä restaurointitöistä, Puurunen 1983

7 Korjaushistoria.docx -tiedosto MV

8 Selostus päärakennuksessa tehdyistä restaurointitöistä, Puurunen 1983

9 Museoviraston rakennusperintöportaali <http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali>

10 Katselmuspöytäkirja 10.11.1982

11 Korjaushistoria.docx -tiedosto MV

12 Frugård rakennusselitys, Kaila 1.1.1973, Hannu Puurusen sähköpostit Juulia Mikkolalle 12., 13. ja 17.11.2015, Matkakertomus 3.12.1985, 9.12.1985 Maire Heikkinen ja Heikki Hänninen ja Matkakertomus 5.10.1989, Marja Ivars ja Irma Lounatvuori 10.10.1989

PANU KAILA ALIKARTANON SUUNNITTELIJANA 1972–1976

Tämän luku perustuu pääasiassa Panu Kailan haastatteluun Alikartanossa vuonna 2015.

Panu Kaila (keskellä) Alipytingin työmaalla vuonna 1975.
Kuva: MV pääarkisto 14048 / Maire Kemppi.

Arkkitehti Panu Kaila tuli töihin Muinaistieteelliseen toimikuntaan keväällä 1971 suoraan arkkitehti-toimistosta, jossa hän oli piirtänyt elementtikerrostaloja.¹ Kaila valikoitui työhön erityisesti diplomityönsä takia.

Opiskeluaikanaan Panu Kaila oli harrastanut arkkitehtuurin historiaa niin kutsutussa ”Nissen jengissä”; professori Nils Erik Wikbergillä oli tapana puhua luennoilla hiljaa episkoopin viereltä, ja hänen ympärillään istuvat asiasta kiinnostuneet, samalla kun toiset nukkuivat. *Suomen ja pohjoismaiden arkkitehtuurin historian* kurssilla piti tehdä mittaustyö, jos halusi parhaan mahdollisen arvosanan, ja Kaila keksi tehdä mittaustyön Kaarlelan pappilasta.

Kaila päätyi tekemään myös diplomityönsä arkkitehtuurin historiasta, mikä oli tuolloin poikkeuksellista, arkkitehtuurin historia kun ei ollut noihin aikoihin lainkaan suosittua opiskelijoiden keskuudessa. Kaila oli kuulemma kolmas henkilö, joka teki diplomityönsä professori Wikbergille. Diplomityön aiheena olivat – kuinka ollakaan – pappilat.

Muinaistieteellinen toimikunta, joka piti tuolloin majaansa Kansallismuseon vintillä, oli sattumalta juuri tehnyt kaikille seurakunnille kyselyn, jossa selvitettiin pappiloiden suunnittelijoita, piirustuksia ynnä muuta sellaista. Elias Härö ja Irma Lounatvuori olivat työskennelleet pappilatutkimuksen parissa ja innostuivat ajatuksesta, että pappiloista tehtäisiin yleistutkimus. He neuvoivat Kailaa

eteenpäin. Niinpä Kaila sitten kierteli pappiloissa ympäri Suomea samoihin aikoihin, kun työskenteli elementtikerrostaloja suunnittelevassa arkkitehtitoimistossa.

Kun Muinaistieteellinen toimikunta sai haltuunsa Ruoveden pappilan, tarvittiin virastoon lisää työvoimaa. Heikki Havas työskenteli johtavana arkkitehtina, Maija Kairamo Louhisaaren ja Pukkilan kartanon parissa ja Esko Vormala oli kokonaan sidottu linnoituksiin. Niinpä muutamaa vuotta aiemmin valmistunutta Kailaa pyydettiin vuonna 1971 puoleksi vuodeksi suunnittelemaan Ruoveden Pyynikkilän pappilan restaurointia valtakunnalliseksi pappilamuseoksi. Ruoveden pappilan vastaanotto valtiolle oli kuitenkin vielä kesken, joten Kaila joutui Seurasaaressa hoitamaan ”hurjan töötisti tehdyn” Iisalmen pappilan viimeistelyä. Seuraavaksi suunnittelukohteeksi Kailalle tuli Alikartano, ja vasta sen jälkeen Ruoveden pappila ja Yli-Lauroselan talo Ilmajoelta. Näin Kailan reviiiriksi tulivat lähinnä puurakennukset.² Juuri näillä Museoviraston kohteilla oli suuri vaikutus Kailan ajattelutapaan.³

Kullakin Museovirastoksi muutetun Muinaistieteellisen toimikunnan kohteella oli yleensä tutkija ja suunnittelija. Alikartanossa tutkijana oli ensin Timo Keinänen ja sitten Simo Suoniemi. Rakennepiirustukset tulivat piirirakennustoimiston insinööreiltä, eikä arkkitehteillä ollut niihin sananvaltaa.

² Kailan haastattelu Alikartanossa 30.11.2015

³ Puurusen ja Ivarsin haastattelu Alikartanossa 20.10.2015

¹ Puurusen ja Ivarsin haastattelu Alikartanossa 20.10.2015

Tuolloin Panu Kailalla ei ollut vielä minkäänlaista kokemusta historiallisten rakennusten korjaamisesta eikä sen puoleen antikvaarista koulutustakaan. Niinpä hän teki työtä käskettyä, koska hän tunsi vain elementtirakennusten rakenteet. Alikartanoon tuli muun muassa mineraalivillaa ja maanvaraisia laattoja, ja monet asiat tehtiin vain alkuperäisen kuvaksi. Esimerkiksi uunit muurattiin kalkkihiiekatiilestä, eli niitä ei voi lainkaan käyttää tulisijoina. Kaila joutui sitten myöhemmin, ymmärryksensä kasvetta, kauhistumaan, kun esille laitettiin hänen allekirjoittamiaan piirustuksia, jotka oli tehty insinöörin käskyjen mukaan. Esimerkkinä Kaila kertoo tapauksen Iisalmen pappilasta: *"[...] piirsin uunit pienten valokuvien perusteella käyttäen uuninkranssille jäänyttä tikkuaskia mittana ja Thorvaldia profiilien pyöräyttäjänä. Ihmettelin pienessä päässäni eikö uuneja olisi voitu mitata paikan päälle ennen purkamista, mutta pappilaa ajateltiin aluksi uudeksi vahtimestarin asunnoksi joka modernisoitaisiin sisältä. Iisalmen pappilan uunit muurattiin siporexlaatoista (lattiat eivät olisi kestäneet tiliuunina)."*

Rakennusluvan hakemisesta Kaila muistaa koomisen tapauksen: kun hän vei lupakuvat Mäntsälään rakennustarkastajalle, tämä totesi niitä pyöriteltyään, että ne täytyy laittaa lausunnolle Museovirastoon.

Alkuun Kailaa hämmästytti koko toiminta Muinaistieteellisessä toimikunnassa / Museovirastossa. Ensimmäisen kerran, kun Kaila tuli Alikartanoon isännöitsijä Sakari Tohkan ja johtavan arkkitehdin

Heikki Havaksen kanssa, herrat seisoskelivat pihalla ja Havas pohti, paranisiko Ylipyyntin massan tasapaino, jos keittiökuisti purettaisiin pois. Kaila ihmetteli mielessään, voitaisiinko tosiaan massan tasapainon vuoksi purkaa 1830-luvulla rakennettu kuisti, mutta tuolloin oli tapana parannella miljöitä. Fasadismilla (muun muassa Wulffin kulma Helsingissä) pyrittiin noihin aikoihin suojelemaan kaupunkikuvaa ja maisemaa, ja historiallisen tilanteen lavastamista pidettiin hyväksyttävänä ja tärkeänäkin. Sisätilojen suojele oli yleisesti vielä vieras ajatus. Myös Alikartanossa revittiin aluksi pinkopahveja ja tapetteja, jotta nähtäisiin millaiset hirret niiden takana on. Kaila piti alusta asti vanhasta aineesta, ja materiaalit olivat hänelle tärkeitä, ehkä omakoh- taisten evakkokokemusten peruina. Alkuperäisen materiaalin ja rakennusosien arvo alkoi kuitenkin pikku hiljaa kirkastua yleisemminkin.

Myöhemmin Kaila oivalsi, ettei tuolloin kukaan Muinaistieteellisessä toimikunnassa / Museovirastossa ollut saanut museoalan koulutusta, koska sellaista ei ollut Suomessa siihen aikaan tarjolla. Havas oli saanut aikalaistensa tapaan funkisarkkitehdin koulutuksen, ja yhteyksiä ulkomaille oli hyvin vähän.

Kailan apuna Museovirastossa oli ennen kaikkea sisustusarkkitehti Maire Kemppi (myöhemmin Heikkinen). Kemppi piirsi Alikartanosta lukuisia detaljeja, muiden muassa Alipyntin salin uunirekonstruktion ruotsalaisen sotilasvirkatalojen mallipiirustuksen mukaan sekä Alipyntin kahvi-

lan keittiön. Alikartanossa Kempin osaksi lanke- sivat myös tapetit, joista tuli hänelle pitkäaikainen kiinnostuksen ja erikoistumisen kohde. Alipyntin värejä tutki myös konservaatoreita Thorvald Lindquist.

Noihin aikoihin insinööritkään eivät tienneet lattiasienistä mitään; ne alkoivat tuolloin juuri pikkuhiljaa "revetä". Restaurointisuunnittelua tehtiin siis ymmärtämättä kunnolla rakenteiden toimintaa ja ominaisuuksia. Vasta Pyynikkilän pappila opetti Kailalle paljon rakenteista, ja siellä syntyi työtapo, jossa suoraan ammattitaitoisten tekijöiden, kuten muurarien ja maalarien kanssa sovittiin, miten tehdään. Alikartanossa tilanne oli toinen, koska siellä työskentelivät piirirakennustoimen työmiehet.

Kaila ei alkuun saanut ajatuksiaan juurikaan läpi Museovirastossa. Hän oli itsekin ollut evakossa neljään kertaan ja näki Alikartanon siirtoväki- vaiheen tärkeänä historiallisena kerrostumana, ja niinpä hän olisi halunnut säilyttää yhden siirtoväki- huoneen huoneen Ylipyyntissä. Riitta Pylkkänen ei kuitenkaan voinut ajatellakaan, että kartanon huonetoimikunta teki päätökset restaurointilinjauksista.

Kaila yritti myös säilyttää pihakuusen, josta myrsky oli katkaissut latvan; sehän ei ainakaan olisi kaatunut talon päälle. Kailan ajatukset eivät kuitenkaan menestyneet, ja useimmiten hän sitten teki työtä käskettyä, vaikka joskus yrittikin saada läpi omia ajatuksiaan tuomalla seuraavaan kokoukseen uudelleen samat piirustukset. Noihin aikoihin Seura- rasaaren intendentti, sittemmin Kansallismuseon

HANNU PUURUNEN ALIKARTANON SUUNNITTELIJANA 1978–1983

johtaja Osmo Vuoristo, jonka kanssa Kaila kävi Skansenilläkin, kritisoi rakennushistorian osastoa siitä, että näillä oli ”pikatietaa”. Tyypillistä pikatielölle olivat esimerkiksi lautakatot: limitettyjä linnoituskatosten katetyyppejä saatettiin käyttää selaisissakin paikoissa, joissa olisi tarvittu vedenpitävä katto, kuten Kahiluodon kartanossa. Jalasjärven museoonkin otettiin mallia vääränlaisesta katosta, joka oli löydetty Seurasaaresta.

Museovirastossa työskenneltiin paljolti pitämällä toimistokokouksia. Osastonjohtaja Antero Sinisalo toimi puheenjohtajana hyvin epäviralliseen tapaan; kaikki saivat esittää asiansa, ja sitten työt jaettiin ja asiat perusteltiin ja keskusteltiin, mikä opetti tekijöille hyvin paljon. Eniten olivat äänessä tutkijoista Elias Härö ja arkkitehdeistä Maija Kairamo. Museovirasto oli tuolloin todella hyvä kollegiaalinen työyhteisö.

Matti Raatikainen ohjaili rakennushistorian osaston toimintaa jonkinlaisen budjettipäällikön ja rahanhankkijan ominaisuudessa, ja kun hän oli aika eri linjoilla restaurointilinjauksista, syntyi tiettyä skismaa.

Alipytingin työmaalla Kaila joutui opettamaan kirvesmiehille esimerkiksi, että korjauksia ei tehdä vain sillä perusteella että talo on vinossa (kuten Alipytingin vintin portaan pylväässä). Töitä ei tehdä vatupassia käyttäen vaan niin, että lopputulos on ”silmiä hyvä”. Samaan aikaan muun muassa VTT:n neuvoi poistamaan metrin tervettä puuta vauriokohdasta kumpaankin suuntaan.¹

Tämän luku perustuu pääasiassa Hannu Puurusen haastatteluun Alikartanossa vuonna 2015.

Hannu Puurunen Alikartanossa helmikuussa 1983.
Kuva: MV pääarkisto 58736.

Tullessaan Museovirastoon töihin vuonna 1972 Hannu Puurunen toimi aluksi tutkijan tittelillä rakennuskulttuuriroimiston puolella, esimiehenään Pekka Kärki. Valmistuttuaan arkkitehdiksi vuonna 1976 hän siirtyi suunnittelija-nimikkeellä restaurointitoimistoon toimistopäällikkö Heikki Havaksen alaiseksi. Ennen restaurointitoimiston töitä hän oli joutunut muun muassa valmistelevaan useita lausuntoja restaurointi- ja peruskorjaussuunnitelmista.

Vuonna 1978 Puurunen pääsi siirtymään käytännön restaurointitöihin. Hän oli hyvin innoissaan siitä, että Alikartano uskottiin hänelle; taustana oli paljolti se, että Ritarihuoneen kolmannessa kerroksessa, jossa Museoviraston toimisto tuolloin sijaitsi, oli hyvä tiimi, joten Puurunen ei joutunut vastaamaan Alikartanosta yksin. Panu Kaila oli tässä vaiheessa siirtynyt jo muiden töiden pariin, eikä ehtinyt enää Alikartanoa suunnittelemaan. Työmaalla Puurusen luottokenkilöinä olivat piirirakennustoimiston kaksi kirvesmiestä, joiden työnjohtaja oli piirirakennustoimiston rakennusmestari.² Korjaustöiden valvontaan osallistui Puurusen lisäksi toisinaan Simo Suoniemi, toisinaan Pentti Pietarila.³

² Puurusen ja Ivarsin haastattelu Alikartanossa 20.10.2015

³ Hannu Puurusen matkat Alikartanoon vuosina 1978–1983, Hannu Puurunen 13.11.2015, pdf-tiedosto

¹ Kailan haastattelu Alikartanossa 30.11.2015

Hannu Puuruselle Alikartanon suunnittelu oli kasvamisen ja kypsymisen vaihe, jossa hän pääsi soveltamaan sitä, mitä oli opiskellut. Piirirakennustoimiston insinöörivaltaa saatiin Puurusen aikana jonkin verran murrettua: muoveja ja betoniosia saatiin pois rakenteista ja lattiasienestä johtuvia korjaustöitä maltillistettiin. Tuon aikaisissa *Valtion teknillisen tutkimuskeskuksen VTT:n* ohjeissa määrättiin lattiasienestä poistamaan paitsi kaikki näkyvä rihmasto myös puoli metriä sen ulkopuolella olevaa tervettä rakennetta. Voi vain miettiä, mitä se olisi merkinnyt Alikartanossa, jossa hirsiseinät ulottuvat uunien väliin, minkä vuoksi seiniä olisi ollut mahdollonta uusia purkamatta tulisijoja.

Puurusen restaurointiajattelun taustalla oli sekä hiljaista tietoa että ruotsalaisia esikuvia; Ove Hidemark oli tuolloin keskeinen vaikuttaja, jonka tekstejä luettiin. Puurunen kävi myös tutustumassa Hidemarkin restaurointikohteisiin 1970-luvun lopulla.¹ Vuonna 1979 Puurunen oli pari kuukautta harjoittelijana Tukholman kiinteistövirastossa (Fastighetskontoret), jossa hän sai tehdä selvityksiä ja esisuunnittelua Riddersvikin kartanoon ja

¹ Puurusen ja Ivarsin haastattelu Alikartanossa 20.10.2015

Långholmenin entiseen naisvankilaan. Puurunen tutustui myös Riksantikvarieämbetetin (Ruotsin valtion Suomen Museovirastolle) väkeen ja sai muun muassa olla mukana parin päivän tarkastusmatkalla Kalmarin suunnalla.²

Ingmar Holmström, yksityinen insinööri, joka oli tehnyt töitä Riksantikvarieämbetetille, työskenteli puolestaan Suomessa ja toi esiin omia ajatuksiaan, kuten sen, ettei huoltovapautta todellisuudessa ole olemassakaan. Hidemarkin esikuvan mukaan alkuperäisiä pintoja haluttiin Alikartanossa jättää näkyville vaikka sitten hiukan rapistuneinkin, ja alkuperäisessä asussaan säilyneestä Ylipytingin porrashuoneesta tyydyttiin vain pyyhkimään pölyt.

Puurusen aikana piirirakennustoimiston päällikkönä oli Kalevi Puska ja Alikartanon työpäällikkönä Matti Raatikainen, joka kallistui helposti piirirakennustoimiston insinöörien ratkaisuihin. Museovirastossa Puurusen esimiehenä oli edelleen johtava arkkitehti Heikki Havas.³ Puurunen kertoi vuonna 2015 työnjaosta seuraavasti: ”*Heikki luotti*

² Puurusen korjauksia ja täydennyksiä tähän tekstin luonnokseen sähköpostitse 10.11.2015

³ Puurusen ja Ivarsin haastattelu Alikartanossa 20.10.2015

*täysin meihin ja antoi vapauden toimia, mutta tokihan hänelle piti raportoida työn etenemistä. Jonkin kerran hän myös saattoi käydä työmaalla. Usein Havas ja Raatikainen liikkuiivat yhdessä ja tekivät kierroksen useammassa kohteessa samana päivänä.”*⁴

Tuohon aikaan ei restaurointityötä ollut tapana dokumentoida järjestelmällisesti; suunnittelijat valokuvasivat työmaata vain sen mukaan, mitä itse kokivat tarpeelliseksi suunnittelun kannalta. Filmirullien määrää säänneltiin jo pelkästään kustannussyistäkin. Museovirastolla työskentelevä arkkitehti Pasi Kaarto harrasti valokuvausta ja vaikutti muihin siten, että valokuvaus pyrittiin tekemään jalustaa käyttäen. ”Kuuskutosia” eli suuria 60 x 60 mm diojakin käytettiin, mutta kinokamera oli tavallisempi työmailla.⁵ Puurunen ja Pietarila olivat Leica-miehiä. Osa kuvista oli mustavalkoisia, osa väridioja.⁶

Puurusen mukaan työmaalla ja työmaata varten syntyneet dokumentit olivat sen laatuksia, etteivät ne kelvanneet arkistoihin. Tämän vuoksi esimerkiksi käsin kirjoitetut työmaapäiväkirjat ja niiden välissä

⁴ Puurusen korjauksia ja täydennyksiä tähän tekstin luonnokseen sähköpostitse 10.11.2015

⁵ Puurusen ja Ivarsin haastattelu Alikartanossa 20.10.2015

⁶ Pentti Pietarilan haastattelu Alikartanossa 27.11.2015

olevat liput ja laput ovat mahdollisesti hävinneet tai pyörivät jossakin sellaisessa paikassa, että niitä on mahdotonta löytää. Paljon asiaa on myös jäänyt suunnittelijoiden omiin muistikirjoihin.¹

Puurusen aikana työn tekijät olivat konservaattoreita lukuun ottamatta tavallisia kirvesmiehiä, muurareita ja maalareita, jotka hallitsivat vanhojen materiaalien käsittelyn. Sitä mitä ei ennestään osattu, työ opetti. Työmaa oli myös opetuskohteena maatalousoppilaitoksen kirvesmies- ja maalarilinjalla sekä konservaattorikursseilla.² Töihin osallistui ainakin kirvesmies Jaakko Sydänmaa³, joka toimi myös rakennustöiden valvojana, sekä muurari Sakari Väisänen, joka muurasi Alipytingin salin uunin.⁴ Kartanolla työskenteli myös vakituksena työntekijänä Toivo Toivonen (talvella 1975–1976).⁵

1 Nanna Kymäläinen Pentti Pietarilan haastattelu Alikartanos-
sa 27.11.2015

2 Vanhat näyttelyplanssit, MV

3 Selostus päärakennuksessa tehdyistä restaurointitöistä,
Puurunen 1983,

4 Matkakertomus 4.4.1975, Maire Kemppi 8.4.1975

5 Matkakertomus 27.5.1976, Maire Kemppi, Helena Saatsi,
Matti Soppela 31.5.1976

Antikvaarinen valvonta oli työmaan aikana ongelma, vaikka Museoviraston puolesta restau-
rintiarkkitehdin työtunteja ei mitenkään rajoitettu.
Käytännössä arkkitehdin olisi pitänyt olla työmaalla
miltei joka päivä.⁶

Vuosina 1978–1983 Puurunen kävi Alikarta-
nossa 55 kertaa. Ensimmäisellä kerralla 14.3.1978
Panu Kaila oli mukana. Simo Suoniemi oli muka-
na useilla käynneillä heti kevästä 1978 lähtien,
ja Pentti Pietarila oli mukana muutaman kerran.
Vastaanottokatselmus pidettiin 10.11.1982. Vuoden
1983 aikana tehtiin vielä viimeistelyitä, näyttelyn
suunnittelua ja pystytystä sekä noin 10 vierailijaryh-
män opastukset.

Vuonna 2015 Puurunen arveli, että yhteyttä
pidettiin luultavasti myös puhelimitse. Puurusen
osuus hankkeessa kesti lähes viisi vuotta, ja vaikka
käyntejä kertyi paljon, niitä ei työvaiheessakaan ollut
aina edes kuukausittain. Tahti kiihtyi töiden lähesty-
essä loppuaan. Piirirakennustoimiston mestari kävi
työmaalla ilmeisesti viikoittain tai jopa useammin ja

6 Puurusen ja Ivarsin haastattelu Alikartanossa 20.10.2015

soitti Puuruselle tarpeen mukaan. Myös työmiehet
saattoivat soittaa, sillä naapurissa vahtimestari Lyyli
Karikuusella oli puhelin.

Yksityiskohtien ja työtapojen suunnittelua
tehtiin paljon työmaalla, sillä oli parempi käydä
keskustelemassa ja neuvomassa paikan päällä kuin
yrittää kirjoittaa ohjeita tai piirtää kuvia. Kirjallisten
ohjeiden ja piirustusten lähettäminen oli tuohon
aikaan hidasta, kun kuvat piti toimittaa ensin kopio-
laitokseen ja kopiot sieltä piirirakennustoimistoon,
josta mestari vei paperit työmaalle.

Vuosina 1978–1983 Puurunen teki Museoviras-
tossa paljon muutakin kuin Alikartanon suunnit-
telua. Hän oli muun muassa viraston edustajana
mukana useissa valtion rakennusten korjaushank-
keissa, kuten Porvoon tuomiokapitulin talossa,
valmisteli esimerkiksi lausuntoja kirkkojen korjaus-
hankkeista, oli mukana viraston edustajana puukau-
punkien perusparannuskokeilussa sekä jäsenenä
useissa työryhmissä.⁷

7 Hannu Puurusen sähköposti Juulia Mikkolalle 17.11.2015

PENTTI PIETARILA ALIKARTANON KONSERVAATTORINA

*Tämä luku perustuu Pentti Pietarilan haastatteluun
Alikartanossa vuonna 2015.*

Pintakäsittelyjen suunnittelijana Alikartanossa oli konservaattori Pentti Pietarila. Pietarilan rakennusoppikouluna oli ollut Kämpin työmaa. Talon purkuaiheet synnyttivät aktiivisen vastarintaliikkeen, joka teki ahkerasti valituksia eri tahoille. Ennen kuin purkulupa Kämpille myönnettiin, tarvittiin työvoimaa väritutkimuksiin ja katto- ja seinämaalausten irrottamiseen. Pietarila löysi tiensä Kämppiin Taideakatemian koulun kautta ja tuli sinne edellä mainittuihin töihin, joita ohjasi Veikko Kiljunen Kansallismuseon konservointijaoksesta.

Kämpissä tapahtui klassinen onnettomuus: työmaa pysähtyi välillä, ja muutaman kuukauden seisoikin aikana työmaalle hyvään järjestykseen ja säilöön jätetyt väridokumentit oli siivottu pois. Pietarila oli mukana seinämaalausten takaisin laittamisessa sekä julkisivun kipsi- ja rappautöiden suunnittelussa; Pietarila teki rappareille rappaussabluunat vanerista ja linjasi seinät sahaamalla koko talon mittaisen julkisivuprofiilin.

Kämpin jälkeen Pietarila työskenteli keskiaikaisten kirkkojen seinämaalausten konservoinnin parissa, edelleen Veikko Kiljusen johdolla. Vuosina 1970–1971 Pietarila oli töissä Italiassa korjaamassa Firenzen tulvavahinkoja eli tekemässä ensin paperikonservointia ja sitten maalausten konservointia. Vuonna 1972 Pietarila sai viran Museovirastosta Kansallismuseon konservointijaoksesta.

Pentti Pietarila restauroi Ylipyttingin arkiston (H7) tapetteja vuonna 1982.
Kuva: MV pääarkisto 58648
/ Hannu Puurunen.

1970-luvun puolivälin tienoilla Pietarila kävi ICCROM:in seinämaalauskurssin ja UNESCO:n kivitarkastuskurssin Italiassa. Kun konservaattori Thorvald Lindquist jäi vuonna 1975 eläkkeelle, Pietarila siirtyi Rakennushistorian osastolle, jossa työn kirjo laajeni huomattavasti.

Alikartanossa Pietarila oli mukana vasta Ylipyttingin töissä. Esimerkiksi pintakäsittelyjen osalta lopulliset päätökset tehtiin usein työmaalla mallien perusteella. Pietarila oli mukana sekä mallien teossa että arvioimassa lopputulosta. Päätöksenteko oli noihin aikoihin Rakennushistorian osastolla kollegiaalista; kaikki tiedot välittyivät yhteisessä aamukahvipöydässä kaikille. Esimerkiksi Ylipyttingin salin lopullinen pintakäsittelyratkaisu, jossa alhaalla salissa

ja ylhäällä lehterillä on eri aikakauden pintakäsittelyt, oli tulosta keskustelusta, jossa kaikki päätyivät samaan ratkaisuun. Pitkän hiljaisen pohdinnan jälkeen päädyttiin siihen, ettei osattu tehdä ”enempää” kuin jättää esiin alkuperäisiä, vaikkakin keskenään eriaikaisia pintoja.

Päätöksiä tehtiin huone kerrallaan, ja kun muita huoneita, kuten iso föрмаaki (H9), oli jo päätetty säästää myöhemmässä asussa, oli helpompaa tehdä myös salissa (H5) säästävä ratkaisu. Ratkaisua perusteltiin sillä, että haluttiin välttää alkuperäisten pintojen ylimaalaamista ja poispesemistä.¹

¹ Pentti Pietarilan haastattelu Alikartanossa 27.11.2015

ALIPYTINGIN MUUTOSTYÖT 1973-1975

Korjausperiaate

Alipytinki oli 1960-luvulla rakenteellisesti erittäin huonossa kunnossa, länsipäädyn osalta oikeastaan jo korjauskelvoton. Aikanaan osittain sortunut vesikatto oli johtanut pahoihin lahovaurioihin päätyseinän koko korkeudelta, perushirret olivat maatuneet multipenkien sisällä ja hajonnut kiviperustus oli aiheuttanut koko rakennusrungon vääntymisen.

Rakennuksen korjaaminen tavalliseen tapaan lahoja osia uusimalla olisi johtanut peruskunnoltaan näin huonossa kunnossa olevassa rakennuksessa oikeastaan uudelleen rakentamiseen. Vanha hauras ulkovuoraus olisi myös menetetty kokonaan seinäkorjausten yhteydessä.

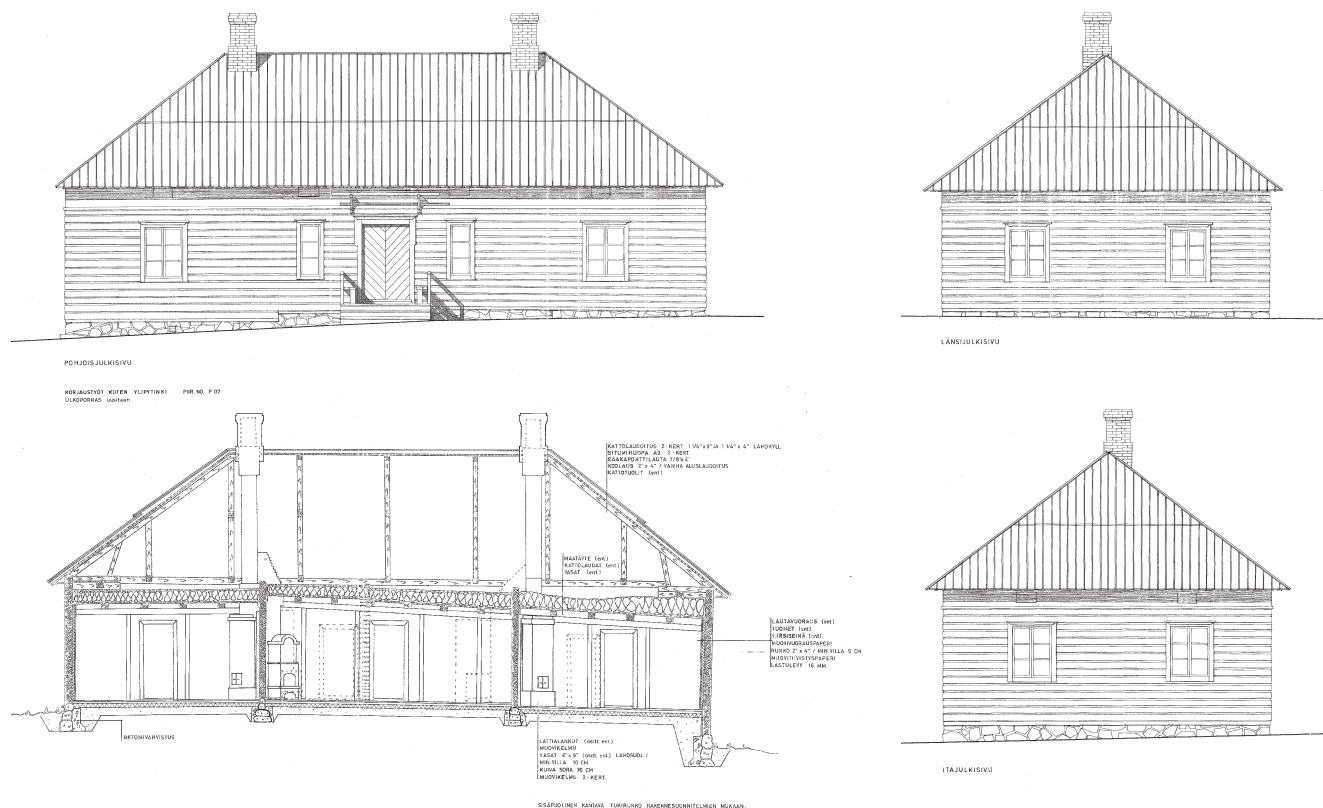
Koska Alipytinki haluttiin säilyttää mahdollisimman alkuperäisenä, vaurioituminen pyrittiin pysäyttämään silloiseen tilaansa runkoa oikaisematta ja mahdollisimman vähän vanhoihin rakenteisiin puuttuen. Rakennuksen sisälle tehtiin itsenäinen tukirunko, joka kannattaa välipohjan ja vesikaton sekä sitoo ulkoseinät paikalleen. Uusiminen rajoitui alapohjaan ja alimpiin hirsisiin.¹

Alipytingin kunnostivat piirirakennustoimiston rakennustyöntekijät ja sisämaalaustyön suorittivat Mäntsälän maatalousoppilaitoksen oppilaat.² Kalusteet, ikkunat ja ovet tilattiin alihankkijoilta.³

1 Kartano ja pappila, MV RHO 2/1973

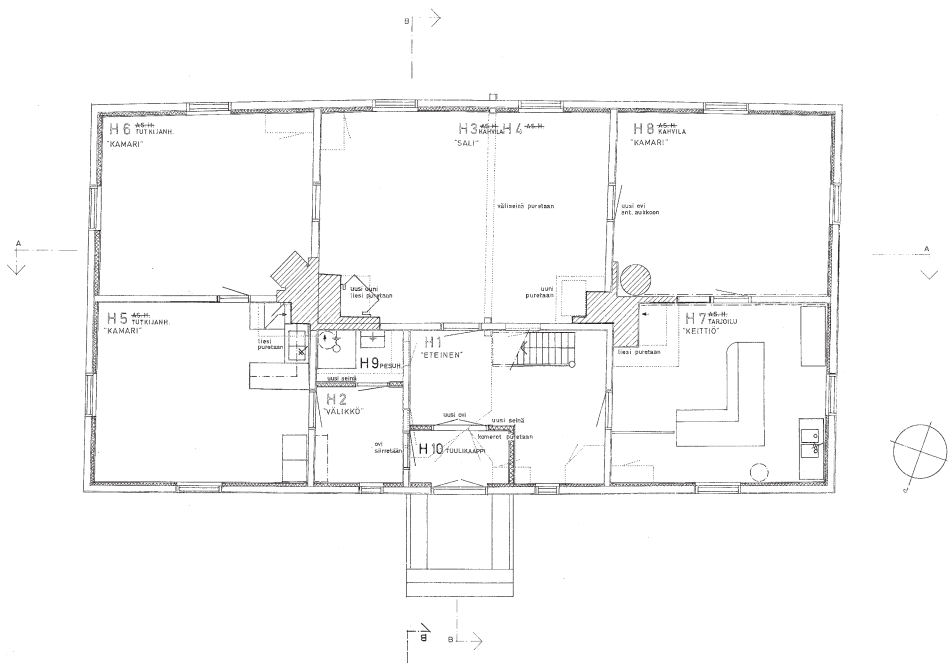
2 Luovutuskatselmuspöytäkirja, Kalevi Puska 10.11.1982 DN:o 268/4/82

3 Työvaihe 23.9.1974, Panu Kaila

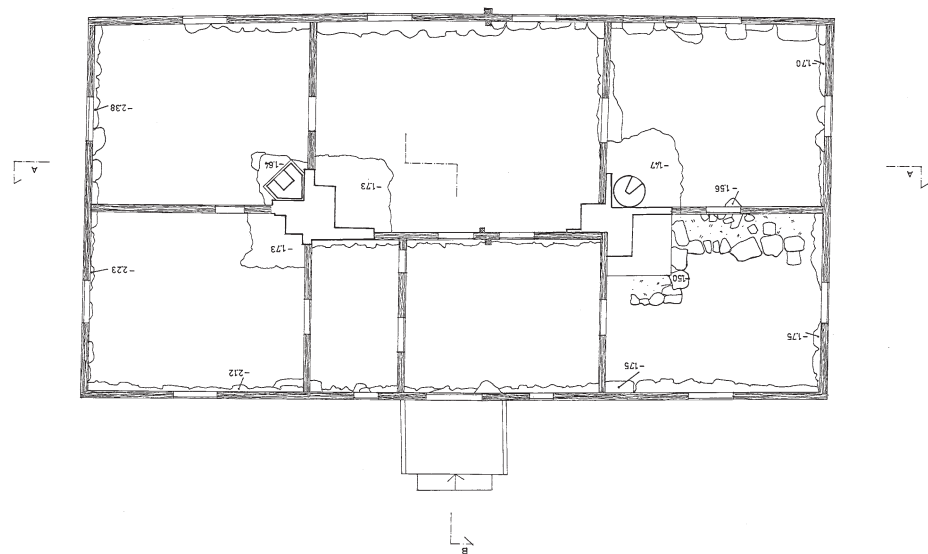

Yllä. Alipytingin julkisivut pohjoiseen, länteen ja itään sekä leikkauspiirustus.
Panu Kaila, MV pääarkisto 3.-20.10.1972, P12/14/16, 505.3.61/63/65.

Viereisellä sivulla. Alipytingin ulkoporras vuonna 1973.
Kuva: MV RHO 4106 / Maire Kemppi.

Alipytingin suunnitelma vuodelta 1972. Uunit oli tarkoitus ottaa sähkölämmityskäyttöön ja osa hormoneista ilmanvaihtoon. Tuli-hormeista oli tarkoitus luopua. Panu Kaila, 3.3.1972 - 22.10.1973, MV pääarkisto P11, 505.3.60.

Alipytingin mittauspiirustus lattioiden purkamisen jälkeen. V. Laine / T. Heininen, 1973, MV pääarkisto 505.3.57.

PERUSTUKSET, KIVIJALKA JA ALAPOHJA

Alipytingin matala, lohkotuista kivistä ilman laastia koottu kivijalka oli paikoitellen hajonnut. Maaston kaltevuuden vuoksi rakennuksen eri päissä oli erilaiset alapohjarakenteet. Länsipäädystä, missä lattia on lähes ulkopuolisen maanpinnan tasossa, oli seinänvierillä multipenkki, jonka päällä oli yksinkertainen lankkulattia. Itäpäädystä taas lattia on lähes metrin maanpinnan yläpuolella ja rakenteena oli kolminkertainen hirsiristikon varassa oleva turvetäytteinen rossipohja eli täytepohja. Alusta oli tuuletettu kivijalan ja multipenkin läpi työntyvillä lautaputkilla.

Länsipäädssä alimmat hirsikerrat olivat kivijalan mataluudesta ja multipenkin humusmaasta johtuen täysin lahonneet, ja koko rakennusrunko oli vääntynyt perustusten pettäessä. Itäpäädystä pelkkakerta eli lattiavasat olivat korkeamman perustuksen vuoksi säilyneet paremmin.¹

¹ Kartano ja pappila, MV RHO 2/1973

Itäpäädyssä lattiavasat (n. 6" x 9") tukeutuivat multipenkkien reunahirsiin sekä seiniin. Lattialankut (n. 1¼" x 10") oli naulattu vasioihin, kamarissa (H8) ne oli eristetty vasioista pärekerroksella. Lankut oli naulattu päältä ja liitetty toisiinsa tapituksella.¹

Keittiön (H7) lattiasta suurin osa oli uudempaa, kapeampaa ponttilautaa. Salin (H4) lattia on kokonaan uusittu 1940-luvulla. Vasat ovat n. 4½" x 5½" ja lattialauta 1½" x 4". Koko lattian alusta oli täytetty kuivalla hiekalla.

Lattiat olivat huonokuntoiset ja monin paikoin "lahon ja lattiasienen saastuttamat". Länsipään täytepohja oli paremmin säilynyt.

Alapohja purettiin ja alusta tyhjennettiin, mikä oli tehtävä jo perustusten korjaamiseksi. Ulkopuolella noussut maanpinta kaivettiin alemmas, sisäpuolella multipenkit poistettiin ja perustukset ympäröitiin kuivalla soralla.

Sisäpuolelle valettiin teräsbetonista uusi tukirungon perusmuuri, jonka oli tarkoitus samalla sitoa kivijalkaa. Runko kiilatiinn asentoonsa ja

lahoimmat alahirret uusittiin kyllästettyinä.² Piirustusten mukaan väliseinien perustukset betonoitiin molemmin puolin.³

Uusi rakenne noudatti tavallaan vanhaa täytepohjaa, mutta puumateriaali oli kyllästettyä ja eriste mineraalivillaa. Länsipäädyssä suoraan hiekan päälle oli asetettu rakennusmuovi, jonka päällä lepäsivät mineraalivillat. Niiden päällä olivat lattialaudat.

Lattiapintana käytettiin ilmeisesti muualta purettua vanhaa lankkua. Pesuhuoneeseen (H9) suunniteltiin betonilattia ja vedenkestävä päällyste. Uusittu lattia oikaistiin osittain.⁴ Nämäkin rakenteet olivat insinöörin suunnittelemia.

Panu Kaila kertoo Alipytingin lattialankkujen hankkimesesta: *"Ritarikadulla purettiin vanhoja puurakennuksia nykyisen sisäministeriön kulmatalon tieltä. Tutkin hyviä lattialankkuja ja yllytin piirirakennustoimiston ostamaan sieltä kuormalavallisen 1800-luvun lankkuja Frugårdiin hintaan 1 markka per metri. Alipytingin lattiassa käytettiin niitä."*⁵

2 Kartano ja pappila, MV RHO 2/1973

3 P12, Alipytinki, leikkaus, pääpiirustus 1:50, Panu Kaila 3.3.1972 ja 20.10.1972, 505.3.61

4 Kartano ja pappila, MV RHO 2/1973

5 Panu Kailan sähköposti Juulia Mikkolalle 9.10.2018

Panu Kaila tutkii purettua lattiaa keittiössä (H7) vuonna 1973. Kuva: MV pääarkisto 4104 / Maire Kemppi.

YLÄPOHJA

Yläpohjan kantavat vasat olivat näkyvillä sisäkaton alapuolella. Vasojen varassa oli lomitettu tai suora lankkukatto (kamareissa sileä 1½" x 7", kuten päärakennuksessa, ja salissa sekä eteisessä profiloitu 1½" x 8½" lomalaudoituksena) ja tämän päällä turverkerros sekä savimaata yhteensä noin 30 cm. Ullakolla oli harva lankkulattia. Yläpohja oli taipunut ja kallistellut, länsipäässä laho ja sortumassa sisään.¹

Yläpohja säilytettiin oikaisematta. Kattovasat tuettiin uuden pystyrungon varaan; täytettä avataan ulkoseinän vierestä niin paljon, että runko voitiin ulottaa kannattamaan myös kattotuoleja. Lisälämmöneristystä ei tullut. Avatuissa kohdissa täyte korvattiin mineraalivillalla, joka oli takoitus naamiotaisiin savikerroksella ja lankulla. Sisäkatoissa uusittiin vain lahot alueet, muualla pinta puhdistettiin ja maalattiin.²

¹ Frugård rakennusselitys, Kaila 1.1.1973 sekä Kartano ja Pappila, MV RHO 2/1973

² Kartano ja Pappila, MV RHO 2/1973

Salin (H3–H4) kattoa vuonna 1975.
Kuva MV RHO 20963 / Maire Kemppe.

ULKO- JA VÄLISEINÄT

Ulkoseinät olivat paikoin kärsineet pahasti vuotavasta vesikatosta. Länsipäädyn seinä oli lahonnut hauraaksi kuoreksi, keittiön pullistelemaa seinää oli tiivistetty päreillä ja kamarissa (H8) oli erialaisia hirsipaikkauksia. Ulkovuoraus oli varsinkin eteläsvallalla melkoisesti sään kuluttama, minkä lisäksi sitä oli irroteltu, joten vuorilaudoitus (1¼" x 9") koostui paikoitellen pienistä pätkistä. Laudoituksen alla oli tuohiverhous.¹

Väliseinissä oli myöhempiä paikkauksia, esimerkiksi keittiön (H7) ja kamarin (H8) väliseinässä pystyhirrestä tehty osa. Sali (H3–H4) oli jaettu kahtia uudella lautaseinällä. Väliseinät olivat paikoitellen vuotavan vesikaton lahottamat. Myös perustusten painuminen oli aiheuttanut väliseinien vääntymistä.²

Vanha ulkoseinä säilytettiin mahdollisimman koskemattomana. Tukirungon pystytolppien taakse ja väliin asetettiin yhteensä viitisentoista senttiä mineraalivillaa lämmöneristeeksi, minkä sisäpuolelle tuli muovitettu paperi ja lastulevy. Alkuperäistä ulkoseinää ei näin ollen jäänyt näkyviin sisäpuolelle. Väliseinissä hirsipintaa voitiin paikoin säilyttää kunnostettuna.³

Kamarin (H8) seinää vuonna 1971.
Kuva: MV pääarkisto 110375.

1 Frugård rakennusselitys, Kaila 1.1.1973 sekä Kartano ja pappila, MV RHO 2/1973

2 Frugård rakennusselitys, Kaila 1.1.1973

3 Kartano ja pappila, MV RHO 2/1973

VESIKATTO

Pärekaton päälle naulattu monikerroksinen ja paik-
kailtu huopakatto purettiin ja päreet revittiin pois.
Alin kerros, entisistä vesikaton uralaudoista koottu
ruodelaudoitus, säilytettiin ullakkotilan sisäkattona.
Uuden vesikaton juoksut asetettiin harvan ruodelau-
doituksen väleihin, juoksujen varaan lyötiin nor-
maali raakaponttilaudoitus huopakaton alustaksi.
Näin ponttilaudoitus tuli näkyviin ullakolle samaan
tapaan kuin aiemmin pärekatto. Kaksinkertainen
huopakatto ja kaksinkertainen lautakatto tehtiin
sitten samaan tapaan kuin Ylipyyntingissä.¹ Lappeiden
pituudesta johtuen lautakatto tehtiin kaksijaksoise-
na, eli siihen tuli jatkos.

¹ Kartano ja pappila, MV RHO 2/1973

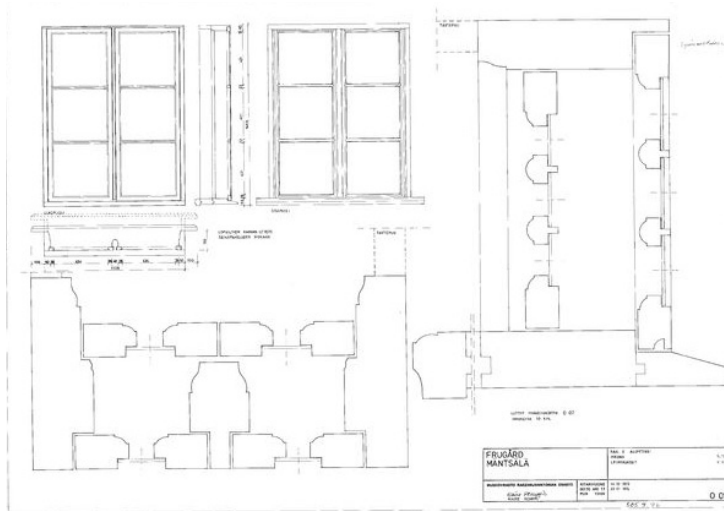
Alipytingin ullakko vuonna 1971.
Kuva: MV pääarkisto 110366 / P. O. Welin.

IKKUNAT

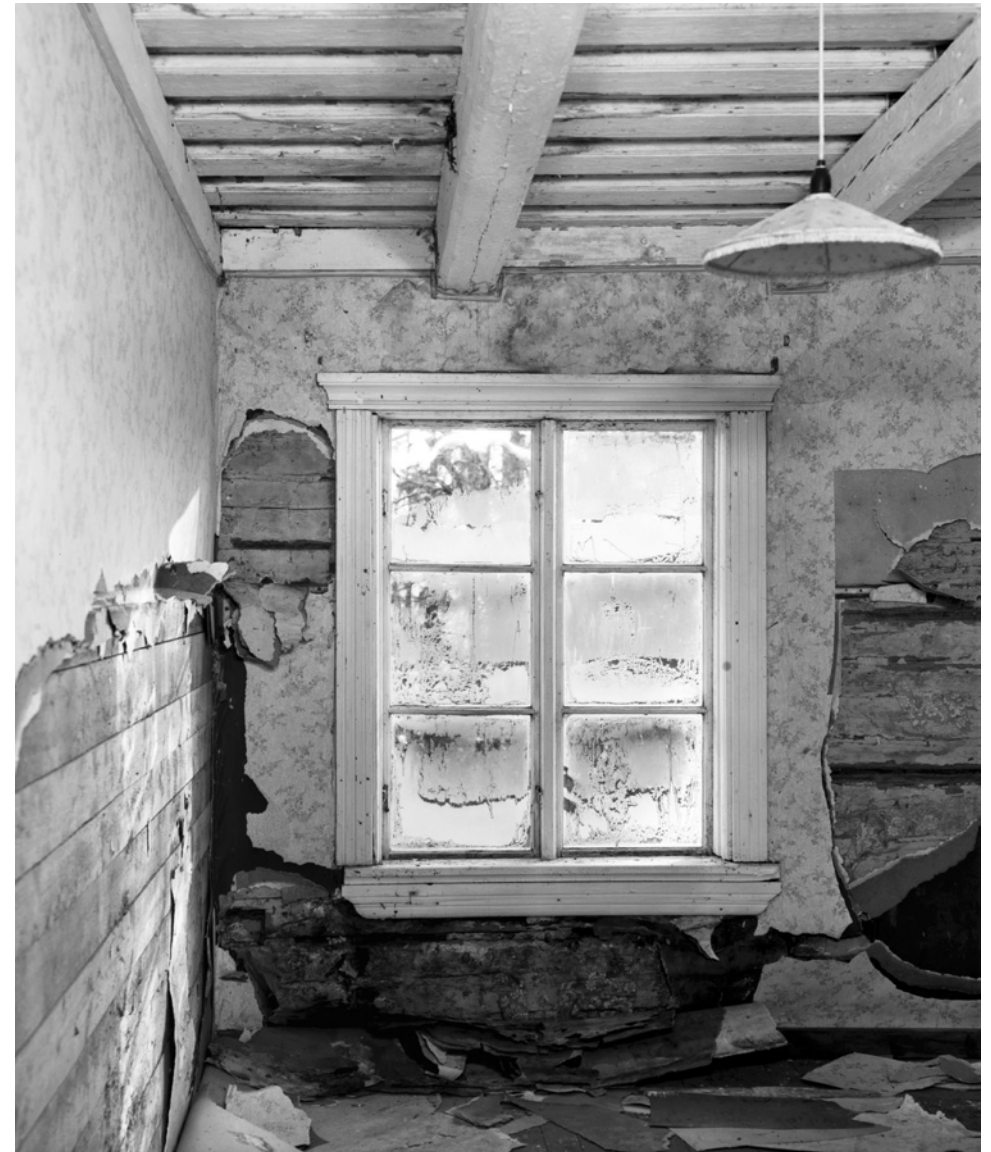
Ikkunat olivat enimmäkseen vanhoja ja melko huonokuntoisia, vain länsipäädyn ikkunat oli tehty Eklöf-yhtiön aikana vuosina 1912–1964.¹ Ullakon räystäään alla olevissa aukoissa ei ollut laseja. Ali-pytingin lämmittäminen asuinkelpoiseksi vaati ikkunoiden eristävyysparantamista, minkä vuoksi ikkunat päätettiin uusita kauttaaltaan vanhan mallin mukaisina. Kunkin ikkunan vuorilaudoitusta säilytettiin keskinäisistä eroista huolimatta. Vanhat ikkunat purettiin varovaisesti ja varastoitiin numeroituina Ylipytingin ullakolle, kuten yleensäkin poistettavat rakennusosat.²

¹ Frugård rakennusselitys, Kaila 1.1.1973

² Kartano ja pappila, MV RHO 2/1973

Ikkunadetaljeja vuodelta 1973. Maire Kemppe.
Piirustus 1973: MV RHO KYP505030076.

Salin (H4) ikkuna vuonna 1971. Vasemmalla näkyy salin kahtia jakanut väliseinä.
Kuva: MV pääarkisto 110384.

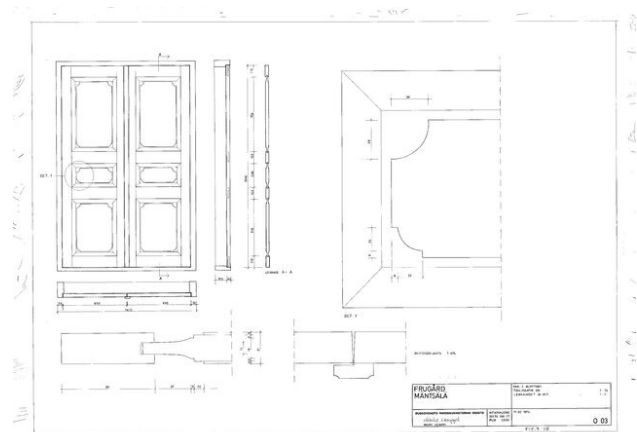
OVET

Sisäänaukeava vanha ulko-ovi säilytettiin. Myös keskenään eri-ikäiset välioivet kunnostettiin. Tarvitavat uudet ovet huoneiden H4 ja H8 välille tehtiin vanhojen mukaisina peiliovina. Ullakon porras varustettiin lämmityksen vuoksi yläluukulla, jonka pinta mukailee kattolaudoitusta.¹

Ovi- ja ikkuna-aukot on ilmeisesti tehty uudelleen rungon jäykistämisen jälkeen, sillä ne eivät ole vääntyneet.²

¹ Kartano ja pappila, MV RHO 2/1973

² Kailan haastattelu Alikartanossa 30.11.2015

Tuulikaapin oven detaljipiirustus 1974
Maire Kemppi, MV RHO KYP505030078.

Eteisen (H1) ja salin (H3) välinen ovi vuonna 1975.
Kuva: MV RHO 14050 / Maire Kemppi.

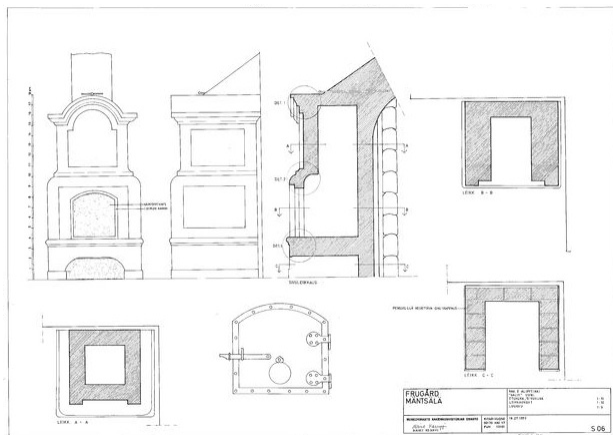
Eteisen (H1) ulko-ovi vuonna 1975.
Kuva: MV RHO 14047 / Maire Kemppi.

LISTAT

Lattia-, katto ja pielilistoina käytettiin mahdollisimman paljon vanhoja listoja, joita oli säilynyt eri rakennusvaiheista. Listat, jotka olisivat jääneet ulkoseinillä lisäeristyksen alle, siirrettiin uudelle sisäseinäpinnalle huonokuntoisten listojen paikalle.¹ Ulkoseinillä ikkunan- ja ovenpieliin tehtiin suorat täytelaudat, jonka päälle alkuperäiset profiloidut listat siirrettiin. Ikkunapenkkrit tehtiin vanerista, ja niitä kasvatettiin vastaavasti.²

¹ Kartano ja pappila, MV RHO 2/1973

² Frugård rakennuslityt, Kaila 1.1.1973

Alitytingin salin (H3) uunipiirustus vuodelta 1973.
Maire Kemppe, MV RHO KYP505030071.

Salin uuni vuonna 1976.
Kuva: MV pääarkisto 36210 / Hannu Puurunen.

UUNIT

Yksikään Alipytingin tulisijoista ei ollut erityisen vanha: yhdessä kamarissa (H8) oli pyöreä pellitetty uuni ja toisessa (H6) uusi punatiiliuuni, joiden lisäksi rakennuksessa oli kolme rautaliettä. Uunit päätettiin säilyttää ja liedet poistaa. Saliin (H3) muurattiin kalkkiahiekkatiilestä uuni vuoden 1730 virkatalo-ohjeen mallipiirustuksen mukaan.³ Uuni jäi slammauspinnalle eli sitä ei maalattu.⁴ Uuneja ei muurattu umpeen, mutta ne jätettiin ilman uunineduspelejä.

³ Kartano ja pappila, MV RHO 2/1973

⁴ Kailan haastattelu Alikartanossa 30.11.2015

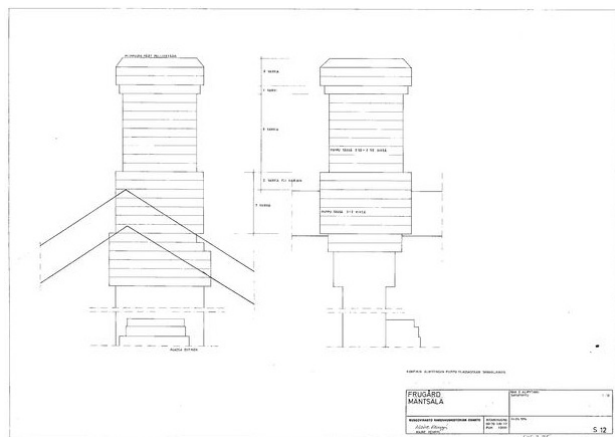
Salin uunin vino hormiliitäntä.
Kuva: MV pääarkisto 36209 / Maire Heikkinen.

PIIPUT

Rakennuksen kaksi savupiippua oli uusittu Eklöf-yhtiön aikana. Käyttämättä ollut läntinen piippu oli päältä erityisen rapautunut.¹

Kapeamuotoiset savupiiput purettiin ilmeisesti vesikaton alapuolelle asti ja uusittiin neliömuotoisina vanhojen valokuvien mukaan.

¹ Frugård rakennuslitys, Kaila 1.1.1973

Alipytingin savupiippupiirustus vuodelta 1974. Maire Kempin, MV RHO KYP505030075.

KIINTOKALUSTEET

Ullakon porras säilytettiin mutta eteisen (H1) uudet lautaväliseinät ja kaikki talossa olleet komerot purettiin. Komerota oli eteisen lisäksi salissa (H3), kamarissa (H6) ja keittiössä (H7).²

Vuonna 1974 tehtiin kahvilaan ja tutkijanhuoneeseen uudet Maire Kempin piirtämät keittiökaluksia.³

² Frugård rakennuslitys, Kaila 1.1.1973
³ Matkakertomus 27.8.1974, Maire Kempin

PINTAKÄSITTELYT

Vanha ulkovuoraus maalattiin punamullalla. Ikkunat listoituksineen maalattiin valkeanharmaalla pellavaöljymaalilla.

Sisäseinien vanhana pintakäsittelynä oli hirrelle maalattu sininen, keltainen tai harmaa liimaväri. Maalaus suunniteltiin osittain konservoitavaksi, osittain uudelleen tehtäväksi eräissä salin ja eteisen seinäpinnoissa. Uudet levyseinät maalattiin vastaavin sävyin. Kattojen valkoinen liimaväri uusittiin. Lankkulattiat hiottiin ja käsiteltiin himmeällä lakalla.⁴

LVI- JA SÄHKÖTYÖT

Alipytingissä oli ollut uunilämmitys ja sähkövalo, mutta vesijohtoa tai viemäriä ei ollut. Lämmitysjärjestelmäksi valittiin 1970-luvulla tavanomainen patterilämmitys. Sähköistys rakennettiin tilojen uutta käyttöä vastaavaksi. Vesijohto vedettiin rakennukseen lähelle kaivettavasta kaivosta, ja viemäriverdet johdettiin saostuskaivon kautta takana olevaan puroon.⁵

⁴ Kartano ja pappila, MV RHO 2/1973
⁵ Kartano ja pappila, MV RHO 2/1973

Vasemmalla eteisessä (H1) säilynyt ullakon porras. Kuva: MV pääarkisto 16708 / Pentti Peurasuo,

Kunnostettu Alipytinki vuonna 1982.
Kuva: MV-pääarkisto 58918 / Antti Luutonen.

YLIPYTINGIN MUUTOSTYÖT 1978–1983

Rakennusosat

Tämä luku perustuu valtaosin Alikartanon restaurointia vuosina 1978–1983 Museoviraston edustajana hoitaneen arkkitehti Hannu Puurusen vuonna 1983 laatimaan perinpohjaiseen restaurointiraporttiin. Raportin tekstiä on pitkälti lainattu sanasta sanaan. Puurusen tekstiä on kuitenkin toimitettu ja esimerkiksi ajanilmauksia päivitetty. Sujuvuuden takia kaikkia näitä kohtia ei kuitenkaan ole korostettu lainausmerkeillä. Ainoastaan Puurusen omakohtaisiksi kommentteiksi luettavat tekstinkohdat on nostettu esiin lainausmerkeillä.

Ylipytinki oli restauroinnin alkaessa rakenteellisesti suhteellisen hyvässä kunnossa, ainakin Alipytinkiin verrattuna. Merkittävää rappeutumista oli ilmeisesti tapahtunut vasta kunnostusta edeltävien vuosikymmenten aikana, jolloin rakennus oli ollut hoitamatta ja enimmäkseen kylmillään.¹

Korjaustöiden yhteydessä rakennuksesta poistettiin siirtolaiskautena rakennetut kuistit ja sisäänkäynnit, eteisen väliseinä, hellat ja muita historiallisesti toisarvoisena pidettyjä osia. Käytöstä pois jäivät ovet ja ikkunat talletettiin karmeineen ullakolle, kuten talossa oli aiemminkin tehty. Ullakoilta löytyneet rakennusosat, muun muassa ovet, ikkunat, listat ja uunien luukut, olivat suurena apuna restaurointityölle. Tulevien tutkijoiden kannalta pidettiin tärkeänä, että myös tässä korjausvaiheessa kustakin talosta purettuja rakennusosia säilytettiin nimenomaan saman rakennuksen ullakolla.

Korjaustöitä varten purettavat rakennusosat, kuten esimerkiksi lattialankut ja listat, oli määrätty numeroitavaksi. Numerointia ei käytännössä kuitenkaan aina tehty.

Vuosina 1970–1971 puretut osat oli varastoitu huolimattomasti ulos. Osa lattialaudoista oli tämän takia lahonnut ja joitakin rakennusosista oli hankala löytää, esimerkiksi arkiston (H7) komeron väliseinä oli pitkään kateissa, mutta löytyi lopulta erään lautakan alta pahasti sään syömänä mutta kuitenkin käyttökelpoisena.

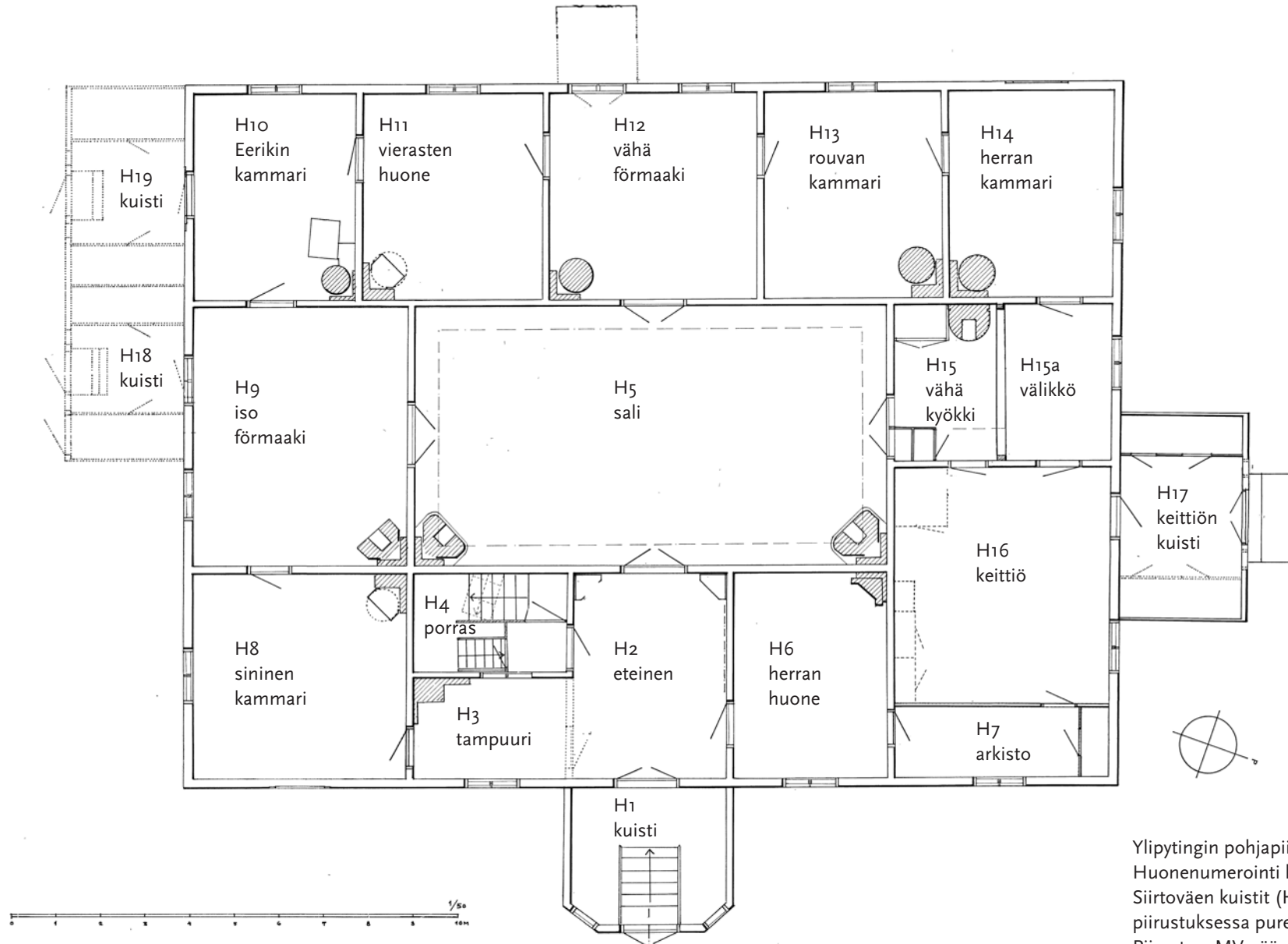
Lattioiden purkamisen yhteydessä irrotetut jalkalistat olivat eri paikoissa numeroimattomina, mutta onneksi sentään suojassa katon alla. Listatyyppejä oli useita erilaisia, eikä tiedetty edes sitä, mistä huoneesta mikin tyyppi oli peräisin. Sovittamalla saatiin suurin osa oikeille paikoilleen, mutta monen huoneen listat jäivät arvailujen varaan. Uutta listaa jouduttiin teettämään noin neljännes koko tarpeesta.²

² Selostus päärakennuksessa tehdyistä restaurointitöistä, Puurunen 1983

¹ Kartano ja pappila, MV RHO 2/1973

Viereisellä sivulla. Ylipytinkin takajulkisivu vuonna 1960–1970-lukujen vaihteessa. Toinen vähäförmaakin ikkuna on muutettu oveksi, jonka eteen on tehty porras. Eteläpäädyssä on siirtoväen asuntoja varten rakennettu kuisti.

Kuva: MV pääarkisto, 55592.

Ylipytinngin pohjapiirustus vuodelta 1972.
Huonenumerointi lisätty jälkikäteen.
Siirtoväen kuistit (H18, H19) on merkitty
piirustuksessa purettaviksi.
Piirustus: MV pääarkisto KYP505030019 /
Panu Kaila.

Ylipytingin julkisivut länteen ja etelään ilman kuisteja.
Kuvat: MV pääarkisto, 505.3.7/8 / E. Jama / S. Saikkonen / V.Laine, 1968.

Ylipytingin pituusleikkaus. Puretut siirtoväen aikaiset kuistit (H18, H19) näkyvät vasemmalla.
Kuva: MV pääarkisto, 505.3.10 / S. Saikkonen / E. Jama / V. Laine, 1968.

Ylipytingin poikkileikkaus.
Kuva: MV pääarkisto, 505.3.10/11 / S. Saikkonen / E. Jama / E. Tohka / V. Laine, 1968/1967.

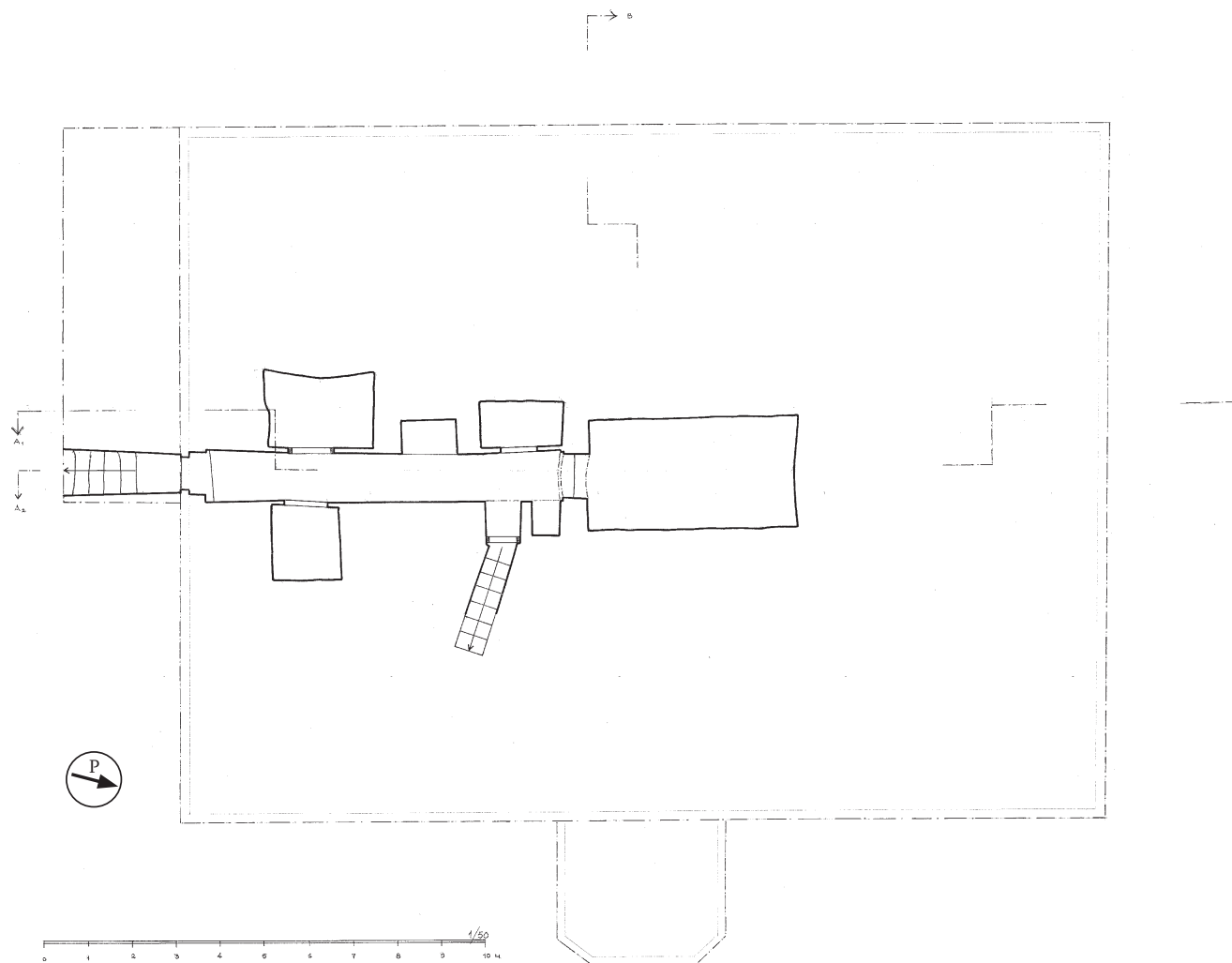
PERUSTUKSET

Ylipytingi oli alunperin perustettu luonnonkivisokkelin varaan tavalliseen tapaan. Nurkissa ja seinien liittymäkohtien alla oli suorasivuisiksi lohkotuista kivistä tehty pilarit, kun taas muilta osin sokkeli oli ladottu epäsäännöllisemmistä kivistä, kiilattu pienemmillä särkykivillä ja saumattu kalkkilaastilla. 1900-luvun alkupuolella kivisokkeli oli päällystetty betonimanttelilla,¹ kuisteja lukuun ottamatta.²

Korjauksen piti alunperin tapahtua poistamalla betonimantteli ja valamalla sisäpuolelle uusi betoni-muuri tukemaan sokkeliä, jonka arveltiin liikkuvan. Lopullisessa ratkaisussa mantteli purettiin kaakkoiskulman näytejaksoa lukuun ottamatta, mutta betonivahvistukset jätettiin pois, koska perustuksissa ei ollut havaittavissa minkäänlaista liikkumista ja toisaalta pelättiin betonirakenteen lisäävän lahovaurioiden vaaraa lattiarakenteissa. Sokkeli ladottiin tarpeen mukaan uudelleen, kiilattiin ja saumattiin kauttaaltaan. Saumauksessa ei tosin käytetty kalkkilaastia, kuten oli suunniteltu, vaan sementtilaastia.

Kaikkien uunien perustuksia vahvistettiin betonivalulla, mitä Puurunen piti jälkikäteen turhana varmisteluna.³

- 1 Selostus päärakennuksessa tehdyistä restaurointitoista, Puurunen 1983
- 2 Frugård rakennusselitys, Kaila 1.1.1973
- 3 Selostus päärakennuksessa tehdyistä restaurointitoista, Puurunen 1983

Ylipytingin alapohja.

Kuva: MV pääarkisto, 505.3.3 / E. Jama / S. Saikkonen / V.Laine, 1968 E.Toikka/ E.Jama, 1968, .

KELLARI

Rakennuksen alla on kellar, joka käsittää punatiilestä muuratun, tynnyriholvatun keskikäytävän epäsäännöllisine sivukomeroineen sekä harmaakiviseinäisen, noin 2,5 x 4 m suuruisen erillisen huoneen tai juurikaskellarin. Kellarikäytävän seinät olivat pullistuneet uhkaavasti sisäänpäin, ja holvi oli painunut noin 15 cm (holvin painuminen näkyy jossain määrin muun muassa leikkauspiirustuksessa s. 43). Syynä tähän oli sekä hirsiseiniä painuminen alimpien hirsien lahotessa että salin toisen uunin perustusten liikkuminen.¹

Hannu Puurunen pohtii restaurointiraportissaan holvin säilymistä näin: ”Merkillistä on, ettei holvi ollut sortunut näin huomattavasta liikkumisesta

ta huolimatta eikä siinä edes ollut halkeamia. Salin lattia ollessa purettuna jopa liikuttiin holvin päällä. Holvin kestävyys selittyy paitsi itse konstruktiosta johtuvana myös kalkkilaastin ominaisuudet tuntien. Kalkkilaasti on verrattain jähmeää ja joustavaa. Vastoin nykyistä sementtilaastilla tapahtuvaa muurausta on tällaisessa muurissa sauma aina tiiltä pehmeämpi. Ove Hidemark on sanonut, että kalkkilaasti on kuin laakerikerros tiilien välissä. Se sietää hitaita muutoksia murtumatta ja äkillisemmissäkin liikkeissä laasti saattaa sitoutua uudelleen.”²

Korjauksessa holvin asentoa ei pyritty palauttamaan ennalleen vaan siihen kohdistuvat rasitukset tyydyttiin poistamaan. Uunin perusta jouduttiin

latomaan uudelleen, mikä edellytti luonnollisesti uunin purkamista työn ajaksi. Kellarikäytävän seinää, johon oli jo 1960-luvun hätäkorjauksissa tehty betonivahvistuksia, tuettiin takapuolelta näkymättömästi betonivalulla. Sisätiloihin johtavan kellarikäytävän toinen seinä jouduttiin muuraamaan uudelleen.³

Kellarin alle rakennettiin salaoja, koska maakeusteus oli aiheuttanut kellarin seinien rapautumista ja homehtumista.⁴ Lattiasta poistettiin samalla parikymmentä senttiä ”kulttuurimaata”. Kellarin alkuperäiset tuuletuskanavat aukaistiin.⁵

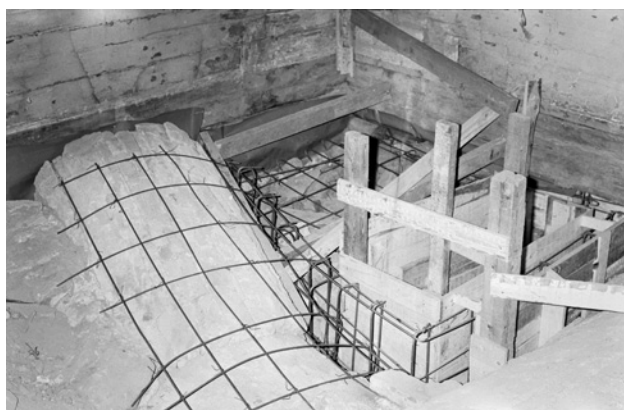
¹ Kartano ja pappila, MV RHO 2/1973 sekä Selostus pääarakennuksessa tehdyistä restaurointitoista, Puurunen 1983

² Selostus pääarakennuksessa tehdyistä restaurointitoista, Puurunen 1983

³ Selostus pääarakennuksessa tehdyistä restaurointitoista, Puurunen 1983

⁴ Frugård rakennusselitys, Kaila 1.1.1973

⁵ Selostus pääarakennuksessa tehdyistä restaurointitoista, Puurunen 1983

Kellariholvin tukivalun raudoitukset.
Kuva: MV pääarkisto 46996.

Lattiasientä kellariholvin katossa.
Kuva: MV pääarkisto 61109.

Kellarin ulkoportaalle tehtiin kaareva katos Maire Kempin piirustusten mukaan. Kuva lokakuulta 2018.

HIRSIRUNKO

Ylipytingissä oli säterikattomuodosta johtuen epätavallinen hirsikonstruktio. Yläkerroksen hirsiseinät saivat tukensa vain alakerran poikittaisista väliseinistä (ks. leikkauspiirustus s. 43). Muutoin seinät oli salvottu tavalliseen tapaan. Nurkat olivat lyhyet sinkkanurkat. Rakennus oli valmistumisen aikaan seissyt vuoraamattomana useita vuosia, kuten hirsien laskeutumisen takia kuuluukin; hirsipinnassa oli laudoituksen alla jälkiä punamultamaalauksesta. Nurkkien päät oli tervattu ja ilmeisesti suojattu aluksi erillisillä vuorilaudoilla. Rakennus oli todennäköisesti vuorattu 1830-luvulla.

Ikkunoiden vuorilaudat lienevät olleet paikallaan alkuvuosista saakka, koska ne olivat samassa tasossa seinälaudoituksen kanssa – eivät siis laudoituksen päällä.

Rakennuksen alimmat hirret olivat lähes kaikkialla lahonneet. Ulkoseinillä syynä oli vesilistan lahoaminen ja betonimantteli, sisäseinillä alustassa pesinyt kosteus ja sen mukana vauhtiin päässyt lattiasieni, alimmat hirret kun olivat lattian multatäyteen sisässä.

Hirsien vaihtamista eli kengitystä varten kehitettiin erityiset nostolaitteet, koska useissa huoneissa oli varjeltavia seinäpintoja. Näiden laitteiden avulla voitiin myös välttää ulkolaudoituksen purku. Kaksikerroksisen rakennuksen huomattava paino asetti vaatimuksensa nostolaitteille, jotka koostuivat kahdesta hirsiseinän molemmiin puolin asetettavasta teräsrakenteesta. Näitä yhdisti tukeva lattaterässeinän ali. Nosto voitiin tehdä tunkeilla noin puolen

Vuonna 1979 rakennusta notettiin tunkeilla alimpien hirsikertojen vaihtamista varten.

Kuvat: MV pääarkisto 44956, 56721 / Hannu Puurunen.

metrin päässä seinästä, jolloin uusien hirsien asentamiselle oli hyvin tilaa. Kengitystyö kesti kaikkiaan 2–3 kuukautta.

Kengitys tehtiin painekyllästetyillä hirsillä. Tähän oli syynä talossa esiintynyt lattiasieni. Hirret pyrittiin vaihtamaan mahdollisimman pitkinä, mutta etenkin uunien kohdat vaikeuttivat työtä. Talo oli näet rakennettu vanhaa tapaa noudattaen ilman palomureja, jolloin hirsiseinät jatkuivat ehjinä uunien taakse. Rakennusta nostettiin kengitettäessä mahdollisimman vähän, koska pelättiin uunien ja savupiippujen vaurioituvan.

Uudet hirret liitettiin vanhoihin naulaamalla, koska puuvaarujen käyttäminen oli hankalaa

hirsien välisen pienen tilan takia. ”Jälkiviisaasti voi sanoa, että kiinnitys olisi ehkä ollut parasta tehdä poraamalla pitkät reiät viistosti hirsikerrosten läpi ulkoapäin ja lyömällä reikiin puuvaarnat”, kirjoittaa Puurunen.

Kengityksen ohella hirsiseiniä jouduttiin paikkaamaan yläkerroksessa katolta roiskuneen veden lahottamasta kohdista. Ikkunoiksi entistettävät oviaukot paikattiin hirrellä. Samaten rakennettiin hirrestä välikön (H15) uusi väliseinä. Paikkauksiin käytettiin kuivaa purkuhirttä.¹

¹ Selostus päärakennuksessa tehdyistä restaurointitoista, Puurunen 1983

ALAPOHJA

Ylipytingissä oli vanhakantaiset seinistä ja perustuksista erilliset multipenkkilattiat. Lattioiden niskoja ei siis ollut liitetty seiniin, vaan palkit lepäsivät erillisten perustuskivien varassa. Lattian alusta oli täytetty kokonaan kuivalla, hienojakoisella maalla – ei siis vain ulkoseinien vieriltä, kuten tavallisesti.¹ Lattia oli oikaistu lattialankkuja loveamalla, ja lankut oli naulattu suoraan vasoihin. Toisiinsa lankut oli liitetty tapituk-sella. Lattialankkujen alapinta oli paikoin tervattu.²

Ennen korjauksia Eerikin kamarissa (H10) ja vierasten huoneessa (H11) oli käyristyneitä lattialankkuja, ja keittiössä (H16) oli uusittu 1¼” x 4½” ponttilaudoitusta ja uudet hyväkuntoiset lattiavasat.³ Rakennuksessa havaitun lahottajasienien takia oli muutamien huoneiden lattiat purettu ja multatäytteet poistettu jo 1970-luvun alussa.

Lahottajasieni todettiin VTT:n suorittamissa tutkimuksissa itkeväksi lattiasieneksi (Merulus lacrymans, nykyisin Serpula lacrymans). Se oli saanut alkunsa vesikatolta vuotaneesta ja kellariin muuten kertyneestä kosteudesta. Itkevällä lattiasienellä on kyky siirtää rihmastonsa avulla kosteutta ja tuhota siten täysin kuivaakin puuta. Ylipytingissä sienien rihmastot olivat kiivenneet jo hyvän matkaa seiniä ylöspäin, mutta onneksi vasta alimmat hirsikerrat olivat lahonneet. Lattioiden niskat olivat sienien

pahimmin saastuttamissa huoneissa lahonneet, ja lattialaudatkin olivat altapäin paikoin sienien rihmaston valtaamia. Lattiasienien itiöemiä oli näkyvissä kellarin rapun kohdalla hirsiseinässä ja juurikaskelarin tiiliholvissa. Sieni oli siis kyennyt tunkeutumaan tiilimuurauksen ja laastin läpi.⁴

Lattiasienestä keskusteltiin noihin aikoihin paljon, sillä se oli suuri ongelma taloissa, joissa puinen tuulettuva alapohja oli muutettu 1960- ja 1970-luvun ohjeiden mukaan maanvaraiseksi betoneineen ja muoveineen. Myös wc- ja pesutilojen tulo vanhoihin rakennuksiin oli edistänyt lattiasienituhota.⁵

Korjauksessa uusittiin – vastoin VTT:n yleisohjeita – vain täysin lahonneet osat, koska muuten toimenpiteet olisivat muodostuneet kohtuuttoman laajaksi ja seinissä olevia tapetti- ja maalikerroksia olisi jouduttu hävittämään. Sienten rihmastoa jäi siis edelleen seinähirsiin. Restaurointiraportissa Puurunen toteaa: ”Rakennuksen päästyä täysin kuivumaan ei elonmerkkejä sienestä ole onneksi havaittu.”

Alapohjarakenne muutettiin alta tuuletettavaksi rossilattiaksi, mutta lattianiskat tuettiin entiseen tapaan irrallisten kivien varaan. Täytepohja tehtiin laudasta, täyteenä käytettiin mineraalivillaa ja rakenne tiivistettiin bitumivuorauspaperilla.⁶

Niskoina käytetyt painekyllästetyt pelkat jou-tuivat lojumaan ulkona syyssateiden ajan. Kun lattiatyötä tehtiin sydäntälvellä, olivat pelkat umpijäässä. Niiden arveltiin sulavan ja kuivuvan, koska rakennusta lämmitettiin kuumailmapuhaltimella. Todellisuudessa niskat kuivuivat vasta seuraavana kesänä. Niistä haihtunut kosteus ehti kastella mineraalivillatäytteet muutamassa huoneessa, ja eräsi-lian varhain kiinnitetty lattia jouduttiin avaamaan kuivattamisen takia.

Lattialaudoista noin puolet jouduttiin uusimaan lahovikojen takia. Lautoja oli lahonnut siis sekä lattiasienien vaikutuksesta että korjaustyön aikana pelkkojen huolimattoman varastoinnin takia. Vanha lattia säilyi pääkuistilla (H1), eteisessä (H2), salissa (H5), Isännän huoneessa (H6) ja ja lehterillä. Eerikin kammariin (H10) ja vierasten huoneeseen (H11) saatiin lattiat maalatuista vanhoista laudoista.

Uudet laudat tilattiin valtion sahalta Lapista, jotta saataisiin tiheäkasvuista ja paljon sydänpuuta sisältävää mäntyä. Lautoja oli kolmea levyyttä, ja niitä käytettiin vaihtelevasti lattioissa vanhojen lattioiden tapaisen elävyyden saavuttamiseksi.

Laudat liitettiin toisiinsa puutapeilla ja naulattiin syrjästä. Lautojen sovitusta tehtiin altapäin veistämällä, eikä lattioita ollut tarpeen höylätä jälkikäteen.⁷

1 Kartano ja pappila, MV RHO 2/1973, Selostus päärakennuksessa tehdyistä restaurointitoista, Puurunen 1983

2 Kartano ja pappila, MV RHO 2/1973

3 Frugård rakennusselitys, Kaila 1.1.1973

4 Selostus päärakennuksessa tehdyistä restaurointitoista, Puurunen 1983

5 Puurusen korjauksia ja täydennyksiä tämän tekstin luonnokseen sähköpostitse 21.10.2015

6 Selostus päärakennuksessa tehdyistä restaurointitoista, Puurunen 1983

7 Selostus päärakennuksessa tehdyistä restaurointitoista, Puurunen 1983

YLÄPOHJA

Säterikattomuodosta johtuen rakennuksessa on kaksi ullakkotilaa: alempi, säilytystilana käytetty ullakko, johon oli ovi porraskäytävästä, ja salin katon päällä oleva ylempi ullakko, jonne pääsee vain porrashuoneen katossa olevan luukun kautta ja jota ei siitä syystä voitu käyttää esimerkiksi varastotilana.¹

Yläpohjia kannattavat yksinkertaiset 6" x 9" hirsipalkit. Salin katon noin 8 metrin jänneväliille ne tuntuivat alimitoitetuilta, mutta katossa ei ollut havaittavissa erityistä taipumaa tai muita vaurioita. Erillinen rossipohjan varassa oleva täyterkos oli vahvuudeltaan vain noin 15 cm. Täyterkos koostui sammalista ja niiden päällä painona olevasta hiekansekaisesta, hienojakoisesta maasta.²

Alemmalle ullakolle oli tehty laualattia. Laudat olivat leveitä, toiseen päähän päin kapenevia (tuppeen sahattuja) ja niissä näkyi kauniisti käsihöylän aaltomainen jälki. Yläullakolla ei ollut lattiaa.

Korjauksessa yläpohjiin lisättiin 100 mm mineraalivillaa. Alemmalla ullakolla täyteen lisäys tapahtui irrottamalla lattiaaudat, korottamalla välipohjan palkkeja koolauksella ja asentamalla mineraalivillalla näin syntyneeseen tilaan. Tämän jälkeen lattiaaudat asennettiin takaisin tarkalleen vanhoille paikoilleen. Yläullakolla mineraalivillamatot levitettiin suoraan vanhojen täytteiden päälle.

Alemmalle ullakolle oli kertynyt paljon talouksen ja rakennuksiin liittyvää tavaraa, kuten ikkunoiden sisätuplia, verhotankoja, erilaista puutavaraa, uunikaakeleita, uuninluukkuja, hellanrenkaita ja muita metalliesineitä sekä jopa ilmeisesti Nils Nordenskiöldin mineraalikokoelmiin kuuluneita kiviä. Korjausmiehille oli korostettu, että nämä tavarat täy-

tyy säilyttää ja laittaa takaisin paikoilleen eristystyön jälkeen. Ullakolla olevat esineet säilyivätkin suurin piirtein ehjinä, mutta sen sijaan liian innokkaat työmiehet (maatalousoppilaitoksen oppilaita), särkevät pari talon vanhimmista eli ullakon lyijypuitteisista ikkunoista, jotka ilmeisesti ovat peräisin vanhemmasta rakennuksesta.

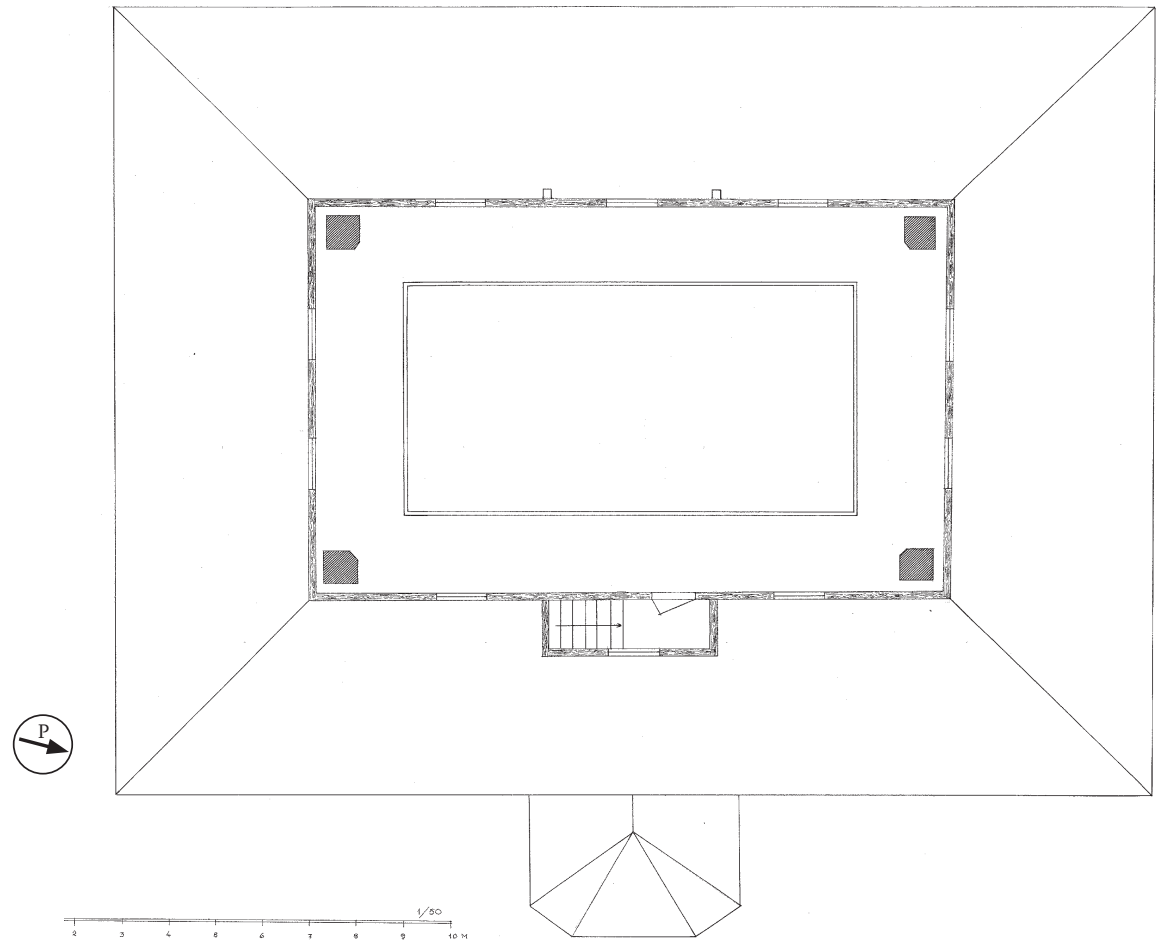
Alempi ullakko tyhjiään vuonna 1982.
Kuva: MV pääarkisto
56751 / Hannu Puurunen.

- 1 Selostus päärakennuksessa tehdyistä restaurointitoista, Puurunen 1983
- 2 Kartano ja pappila, MV RHO 2/1973 sekä Selostus päärakennuksessa tehdyistä restaurointitoista, Puurunen 1983

Puurusen mukaan vahinko pääsi tapahtumaan, kun vanhaa täytettä kuorittiin paikoin pois koolaus- ta asennettaessa. ”Täyte lapioitiin muutta mutkitta ullakon ikkunoista ulos, kun oli ensin heitetty ikkunanpuitteet edeltä maahan! Saman tien olisi lapioitu myös kokoelma pienille lasilevyille tehtyjä värinäytteitä, ellei tarkkasilmäinen rakennuskonser- vaattori olisi ennättänyt pelastaa niitä!”

Yläpohjarakenteissa oli lahovaurioita kahdessa paikassa. Yksi oli Isännän kamarin (H6) katossa, jossa kattolaudat olivat sortumaisillaan ja johon jouduttiin uusimaan yksi vasakin, ja toinen lehterin katossa. Viimemainittu vaurio tuli ilmi myöhäises- sä vaiheessa, kun lisäeristystyö oli jo tehty. Sisäkä- tosta uusittiin silloin muutamia lautoja. ”Kaikkiaan yläpohjien lahovauriot olivat yllättävän vähäisiä talon pitkään rappiokauteen nähden.”¹

1 Selostus päärakennuksessa tehdyistä restaurointitöistä, Puurunen 1983 sekä Frugård rakennusselvitys, Kaila 1.1.1973

Toisen kerroksen pohjapiirustus 1968.
Kuva: MV pääarkisto, 505.3.5. / S.Saikkonen / E.Jama.

KATTOTUOLIT JA VESIKATTO

Rakennuksen keskiosan peittävä loiva aumakatto oli rakennettu tavanomaisten konttikattotuolien varaan. Jalasorret lepäsivät suoraan välikaton kannattajien päällä. Alempaa katonlapetta kannattivat vastaavantyyppisten kattotuolien puolikkaat, jotka yläpäästään tukeutuivat erillisen käpälän välityksellä ylempää seinänosaa kiertävään jalasorteen. Alapäässä jalasorsi lepäsi vanhaan tapaan räystään tasolle salvottujen väliseinien päällä.¹ Ullakolla näkyvät 4" x 5" kattotuolit olivat keskeltä keskelle mitattuna 160–200 cm:n välein. Niihin oli lovettu 4" x 4" vaakasiteet.²

Alunperin Ylipyyntingissä, kuten myös muissa pihan rakennuksissa, oli ollut kaksinkertainen lautakate. Vesikattolaudat oli naulattu kattotuolien päällä vaakasuoraan juokseviin ruoteisiin. Lautakatto muutettiin pärekatoksi 1800-luvun jälkipuoliskolla. Rakennus näkyy pärekattoisena vuonna 1880 otetuissa valokuviissa (osa 1/3, s. 25). Pärekattoa tehtäessä kattolaudat oli ilmeisesti irrotettu ja kiinnitetty räystään suuntaisiksi ruodelaudoiksi. Pärekaton päälle oli kiinnitetty 1900-luvun alkupuolella huopakatto, johon sitten oli lisätty kerroksia vuosikymmenien kuluessa. Saumarimoilla varustettu huopakatto näkyy muun muassa Signe Branderin vuonna 1911 ottamissa kuvissa (osa 1/3, s. 6 ja 48).

1 Selostus päärakennuksessa tehdyistä restaurointitoista, Puurunen 1983

2 Frugård rakennusselitys, Kaila 1.1.1973

Talon siirtyessä valtion omistukseen vesikatto oli erittäin huonokuntoinen, ja sen kunnostaminen oli ensimmäisiä korjaustöitä 1970-luvun alussa. Kaikki vanhat huopakerrokset revittiin pois ja ruodelauditus irrotettiin. Hyväkuntoiset laudat käytettiin uudelleen. Kattoja suoritettiin alaspäin kiilaamalla ja asettamalla kattotuolien selkään korokkeeksi 2" x 4" soivot. Näiden päälle tehtiin vaakasuora ruodelauditus. Laudoituksen päälle asennettiin tasoitukseksi kovalevyt, joihin sitten liimattiin kaksinkertainen bitumihuopakate.³

Huopakatteen päälle naulattiin vuonna 1982 kaksinkertainen lautakate, jonka tehtävä on ainoastaan ulkonäöllinen. Lautojen leveys oli 9", ja niiden reunoihin oli höylätty pyöreäpohjaiset urat. Laudat

3 Selostus päärakennuksessa tehdyistä restaurointitoista, Puurunen 1983

Kattotöitä vuonna 1972. Kuva: MV pääarkisto 340/22251.

tehtiin painekyllästetystä puusta, koska alla oleva bitumi olisi muuten lahottanut varsinkin alemman lautakerroksen nopeasti. Valmis kate tervattiin kahteen kertaan, jolloin toiseen siveelyyn lisättiin punamultaa.⁴

Restaurointiraportissaan Hannu Puurunen toteaa: "lautakaton päällimmäistä kerrosta ei olisi tarvinnut tehdä kyllästetystä tavarasta, sillä pinta-kerroksessa lahottajasienten elinmahdollisuudet ovat pienet ja kirkkojen paanukattotöissä painekyllästetyllä puulla oli todettu taipumusta halkeiluun, kun kyllästyssuolat kovettavat puuta ja estävät sen luonnollista kosteusliikkumista."

Vesikaton oikaisun ja korotuksen sekä uuden lautakatteen takia alemman katon pinta nousi hieman vanhasta asemastaan. Tätä julkisivuihin vaikuttavaa muutosta ei katon rakennetta suunniteltaessa osattu ottaa huomioon. Läheltä tarkastellen myös räystäs näyttää kömpelöltä, koska huopakaton reuna näkyy lautakaton alta ja räystäs on siten suhteettoman paksu.

Lautakaton ja pärekaton aikaan piipunjuurten tiivistäminen on varmasti ollut ongelma, sillä Ylipyyntingin neljä savupiippua eivät sijaitse harjalla vaan aumakaton jiirien alapäässä.

Alunperin piipuissa ei ilmeisesti ollut kauluksia, jotka olisivat suojanneet vesikaton ja piipun saumaa, sillä vuonna 1880 otetuissa valokuviissa

4 Kartano ja pappila, MV RHO 2/1973 sekä Selostus päärakennuksessa tehdyistä restaurointitoista, Puurunen 1983

sellaisia ei voi havaita (osa 1/3, s. 25). Vuonna 1911 otetuissa valokuvissa kaulukset kuitenkin näkyvät selvästi (osa 1/3, s. 6 ja 48). Piipunpäitä uudelleen muurattaessa nämä kaulukset jäivät pois, koska työmiehet eivät pitäneet niitä tarpeellisina – kattohuopahan voitiin liimata suoraan piipun kylkeen ja lautakatto liittää myös tiiviisti bitumikitillä piippuun. Restauroiditavoitteiden kannalta Puurunen piti kaulusten poisjäämistä pienenä kauneusvirheenä.

Ylipytingin merkillisyyksiin kuuluu vesikourujärjestelmä, jonka tehtävänä on kerätä ylemmältä katolta valuva sadevesi ja estää sen roiskuminen alemmalta katolta yläkerran seinille. Puiset räystäskourut olivat lahonneet ilmeisesti jo vuosikymmeniä sitten, ja vesi oli päässyt tekemään tuhojaan yläkerran seinälaudoituksessa lahottaen osittain hirsiseinääkin.

Vesikourujärjestelmä näkyy yksityiskohtaisesti Signe Branderin vuonna 1911 ottamassa valokuvassa (osa 1/3, s. 48). Lisäksi muutamia räystäskourun tukikonsoleita oli säilynyt paikoillaan. Näin selvi- en viitteiden perusteella voitiin koko järjestelmä rekonstruoida. Uudet kourut tehtiin painekyllästetystä puusta, tervattiin ja varustettiin vielä sisäpuolelta galvanoidusta pellistä tehdyllä suojakourulla.¹

Panu Kaila muistaa, että vesikourun osia ei olisi säilynyt paikoillaan, mutta pääkuistin aulasta löytyi yksi kannattaja, jota hän käytti mallina uudelle kourusysteemille.²

¹ Selostus päärakennuksessa tehdyistä restaurointitoista, Puurunen 1983

² Panu Kailan sähköposti Juulia Mikkolalle 9.10.2018

Yllä uudelleen muurattu piippu vuonna 1982.
Kuva: MV pääarkisto 52462 / Hannu Puurunen.

Vasemmalla Ylikartanon rekonstruoituja vesikouruja vuonna 1983.
Kuvat: MV pääarkisto 61556, 61564 / Hannu Puurunen.

ULKOVUORAUUS

Ylipytinki oli alaosastaan verhottu leveällä pystylaudoituksella, jonka saumoja peittivät profiloidut rimat. Yläkerran seinälauditus oli sileä, ilman saumarimoja, mutta laudoissa oli puolipontti. Korjausten alkaessa seinälaudituksen kunto oli melko huono. Lahovaurioita esiintyi lautojen alapäissä ja länteen suuntautuvissa seinissä puu oli voimakkaasti ravistunut, jopa niin, että jotkut laudoista olivat läpikotaisin halkeilleet ohuiksi säliöiksi.¹ Lautavuorausta oli osin myös paikkailtu.²

Luonnollisen vanhenemisen merkkejä pidettiin rakennuksen historian kannalta tärkeinä seikkoina, jotka pyrittiin säilyttämään. Tämän vuoksi ja yleensä vanhan materiaalin säästämiseksi ulkovuorauksin oli tarkoitus säilyttää mahdollisimman suuressa mitassa uusimalla vain rakenteiden säilymisen kannalta välttämättömät osat. Työn aikana laudoituksen irrottaminen kokonaan osoittautui kuitenkin helpommaksi kuin paikkaus ja osittain uusiminen.³

Puurunen muistelee ulkovuoraustöiden kulkua seuraavasti: ”Irrotettaessa osa laudoista särkyi, ja työmiehet suhtautuivat purettuun vanhaan materiaaliin varmasti kriittisemmin, kun tarjolla oli myös uutta lautta. Kokonaiset, hyväkuntoiset vanhat laudat käytettiin korkeissa seinäosuuksissa, mutta lahovikaiset käytettiin paikkoihin, joissa tarvittiin

lyhyempää lautta. Tarkoituksena oli käyttää lisänä muualta hankittua vanhaa, sopivasti sään kuluttamaa lautta, mutta oikean levyistä ei onnistuttu löytämään.”⁴

Tällä tavoin lopulta jouduttiin suuri osa vuorauksesta tekemään kokonaan uudesta tavarasta, länsi- ja eteläfasadit ovat miltei kokonaan uutta lautta, kun taas itä- ja pohjoissivut, jotka ovat eniten yleisön silmissä, on tehty kokonaan vanhasta laudasta.⁵ Vanha lauta lienee peräisin 1830-luvulta. Pääkuistissa on käytetty myös osin vanhoja, oikaistuja

- 4 Puurusen korjauksia ja täydennyksiä tämän tekstin luonnokseen sähköpostitse 21.10.2015 sekä Selostus päärakennuksessa tehdyistä restaurointitöistä, Puurunen 1983
- 5 Selostus päärakennuksessa tehdyistä restaurointitöistä, Puurunen 1983

takonauvoja, mutta muualla laudat on kiinnitetty uusilla lankanauvoilla.⁶

Toisen kerroksen seinän laudat olivat lähes kauttaaltaan alapäistään lahoja. Korjaus tehtiin sahaamalla laudoista lahonnut osa pois, kääntämällä heikompi pää laudasta ylöspäin ja korvaamalla poissahattu osa laudoituksen yläpäähän naulatulla vaakasuoralla laudalla. Menettelyyn olivat esikuvana yläkerran seinän aikaisemmat korjaukset⁷ – aiemmin seinän yläosassa oli ollut yksi vaakalauta, mutta nyt niitä tuli kaksi.⁸

- 6 Puurusen ja Ivarsin haastattelu Alikartanossa 20.10.2015

- 7 Selostus päärakennuksessa tehdyistä restaurointitöistä, Puurunen 1983

- 8 Puurusen ja Ivarsin haastattelu Alikartanossa 20.10.2015

- 1 Selostus päärakennuksessa tehdyistä restaurointitöistä, Puurunen 1983
- 2 Kartano ja pappila, MV RHO 2/1973
- 3 Selostus päärakennuksessa tehdyistä restaurointitöistä, Puurunen 1983

Ikkunavuorilaudat ovat samassa pinnassa ulkovuorauksen kanssa.
Kuva 1980: MV pääarkisto 46983 / Hannu Puurunen.

KUISTIT

Rakennuksessa oli kaksi vanhaa kuistia, pääoven kuisti (H1) ja keittiön kuisti (H17). Niiden lisäksi rakennuksen eteläsivulla oli siirtoväkivaiheesta peräisin oleva kolmiosainen kuisti, jonka kautta kuljettiin Eerikin kammariin, Isoon förmaakiin ja kellariin. Siirtoväen kuisti purettiin restauroinnissa.

Pääoven kuistin runko oli tehty soiroista ja kiinnitetty rakennukseen ainoastaan sideraudoilla. Kuisti oli laudoitettu molemmin puolin, ja ennen korjaustöitä sisäseinissä erottui koristemaalauksen jäänteitä. Kuisti oli painunut parikymmentä senttiä, joten se nostettiin kokonaisena ja perustettiin uudelleen alkuperäiseen korkeuteensa.

Pääkuistin seinät ja katto oli tarkoitus korjata muiden vastaavien rakennustöiden yhteydessä.¹ Sen rakenteet osoittautuivat kuitenkin pahasti lahonneiksi, joten alajuoksut ja pystyrungon alapäästä uusittiin painekyllästetystä puusta. Ulkovuoraus ja lattialaudoitus jouduttiin samalla purkamaan. Perusteellisista korjaustöistä huolimatta lopputuloksesta tuli hyvä, eivätkä uusitut osat pistä silmään.

Keittiön kuisti on rakenteiltaan pääoven kuistin kaltainen vaikkakin yksinkertaisempi, ja siihen tehtiin vastaavat rakenteelliset korjaukset.² Kuistin lattia oli alun perin niin laho, että se petti Panu Kailan alta ja hän romahti sen läpi.³ Restauroinnissa poistettiin sisäpuolen sekundäärinen helmiponttilaudoitus, uusi lattia sekä 1900-luvulla lisätyt ikkunat. Kuistilla oli kaksi komeroa, joista myöhemmin lisätty vasemmanpuoleinen purettiin. Sen paikalla ollut kiinteä koirankoppi entistettiin samoin kuin oikean puoleinen komero.⁴ Työssä käytettiin vanhaa lautaa, jolloin rakenteet saatiin istumaan hyvin ympäristöönsä.⁵

Puretun siirtoväen kuistin alla oli kellariin johtava betoninen ulkoporras, jonka suojaksi tehtiin ensin tilapäinen lautakatos.⁶ Maire Heikkisen vuonna 1982 piirtämä katos on muodoltaan kaareva, ja se vuorattiin huovalla, vaikka ennen siirtoväen vaihetta katoksessa oli ollut harjakatto katelaudasta (ks. osa 1/3, s. 57).

1 Frugård rakennusselitys, Kaila 1.1.1973.

2 Selostus päärakennuksessa tehdyistä restaurointitöistä, Puurunen 1983.

3 Panu Kailan sähköposti Juulia Mikkolalle 9.10.2018

4 Frugård rakennusselitys, Kaila 1.1.1973.

5 Selostus päärakennuksessa tehdyistä restaurointitöistä, Puurunen 1983.

6 Ylipytingin ja Puodin rakennusselitys, Puurunen 1978.

Korjaustöiden yhteydessä purettu siirtoväikäikainen kuisti (H19) kuvattuna vuonna 1971.
Kuva: MV pääarkisto 110376 / Welin.

IKKUNAT

Ikkunat on tehty 45–47,5 x 55,5–57 cm lasiruutujen mittojen mukaan. Alakerrassa ne ovat kuusiruutuisia, yläkerrassa neliruutuisia. Joissain alakerran ikkunoissa on erilliset tuuletusruudut eli fortuskat. Ullakon ikkunoita on kahta tyyppiä, kahdeksanruutuisia ja kaksiruutuisia. Niissä on lyijyspröissit eli lyijystä tehdyt välipuitteet.

Ullakon kahdeksanruutuiset ikkunat olivat ilmeisesti peräisin vanhemmasta rakennuksesta. Ne olivat mahdollisesti Alipytingin aikaisempia ikkunanpuitteita, jolloin koko ikkuna on saattanut muodostua neljästä puitteesta. Yhdessä ikkunassa olisi siis ollut 32 lasiruutua.

Suurin osa alakerran ja parven ikkunoista oli alkuperäisiä. Niiden puiteprofiilit olivat hyvin hoikat ja niissä oli koristeena yksinkertainen profiili. Ikkunan karmin sisäsyryjä oli koristeltu karniisiprofiililla. Puitteissa oli säilynyt alkuperäisiä, puhallettua lasia (sylinterilasia) olevia ruutuja, varsinkin lehterin ikkunoissa. Tämänlaiselle lasille on tunnusomaista vihreä väri ja epätasaisuus. Ruutujen paksuus vaihtelee parista millistä puoleen milliin. Ruudut oli kiinnitetty puitteisiin pikkunauloilla ja kittauksella.

Alkuperäiseen restaurointisuunnitelmaan kuului ikkunoiden korjaus. Toisaalta oli myös varauduttu uusimaan liian huonokuntoiset puitteet. Ikkunoiden puuaines oli ulkoapäin täysin harmaantunut, ja monet puitteet vaikuttivat korjaukselvottomilta. Työn aikana kuitenkin osoittautui, ettei yhtään puitetta ollut tarpeen uusia kokonaan, vaan

kaikki korjaukset voitiin tehdä osittaisella uusimisella ja paikkauksella. Jos jonkin puitteen alasarja liitoksineen oli liian huonokuntoinen, vaihdettiin se ja osa sivuista käyttäen hyväksi ullakolla säilyneitä samantyyppisiä puitteita.

Puurunen kuvailee korjaustyömaan vaikeuksia seuraavasti: ”Tällaisen korjauksen edellytyksenä oli tietysti lasien poistaminen työn ajaksi. Vanhimmat, ohuet ja hauraat ruudut eivät toimenpidettä kestäneet. Muutenkin koko korjaustyön aikana näitä ruutuja särkyi suuri määrä. Ikkunoita särkyi paitsi puitteita korjattaessa, myös muissa työvaiheissa. Yllättävän paljon vanhimpia ruutuja särkyi aivan korjaustyön loppuvaiheessa, kun ikkunoita maalauksen jälkeen puhdistettiin. Myös ullakon ikkunoi- ta särkyi tai särjettiin, kuten edellä mainittiin, työn eri vaiheissa. Muiden muassa sähkömies näytti muutta mutkitta rikkoneen lyijypuitteisesta ikkunasta lasin saadakseen vähemmällä vaivalla tilapäisen johdon vedettyä ullakolta ulos. Kaikkia näitä vahinkoja ei ole syytä lukea työmiesten huolimattomuuden tiliin, vaan kyse on pikemminkin työn suunnittelussa tapahtuneesta virheestä: nämä arimat ja arvokkaimmat ikkunan puitteet olisi pitänyt poistaa raskaampien rakennustöiden jaloista ja puitteiden korjaus olisi pitänyt antaa konservaattorin tehtäväksi. Korjaustyön päättyessä rakennuksessa oli enää kahdeksan kappaletta puhallettua lasia olevia suuria ikkunaruutuja jäljellä.”

Rikkoutuneet ruudut korvattiin aina tavallisella vedetyllä ikkunalasilla. Niin sanottujen antiikkilasi-

en käyttö ei luonnollisesti tullut kysymykseen, eikä vanhalla menetelmällä tehtyä puhallettua lasia ollut saatavissa. Vanhat helat, kulmaraudat, saranat ja tuulihaat kunnostettiin. Puuttuvien tilalle siirrettiin ullakolla olevista ikkunoista vastaavat helat.

Ikkunoiden sisäpuitteet ovat saranoimattomat, ja ne oli aiemmin nostettu kesäksi ullakolle. Tupliin oli kirjoitettu sen huoneen nimi, josta ne olivat peräisin. Sisäpuitteet oli kiinnitetty sivukarmeissa olevaa kyntettä ja välikarmia vasten. Puitteissa oli pienet, litteät metallitapit, jotka sopivat sivukarmeissa oleviin koloihin. Välikarmiin puitteet oli kiinnitetty ruuveilla tai vain nauloilla. Korjauksessa vanhat tapit korvattiin kannattomilla ruuveilla, jotka sopivat sivukarmeihin tehtyihin reikiin. Välikarmiin puitteet kiinnitettiin yhtenäisesti ruuveilla. Kiinnitystavan muutos oli niitä työmaalla keksittyjä asioita, jotka eivät pikkutarkasti ottaen olleet valitun restaurointilinjan kanssa sopusoinnussa.¹

¹ Selostus päärakennuksessa tehdyistä restaurointitöistä, Puurunen 1983

Rouvan kammarin (H12) ikkunaa vuonna 1980. Kuva: MV pääarkisto 45677 / Simo Suoniemi.

OVET

Ulko-ovet

Ylipytingin ulko-ovet olivat verrattain uudet. Koska restaurointitavoitteena oli rakennuksen ulkoasun entistäminen, uusittiin paneeliovet peilioviksi.

Peilijako saatiin vuonna 1911 otetusta valokuvasta. Kuvassa pääovi erottuu hämärästi, joten detaljit, kehyksen ja peilin profiilit, tehtiin mukaillen muita Ylipytingissä esiintyviä ovenprofileja.

Keittiönkuistin pariovi tehtiin samalla tavalla kuin pääovi. Myöhemmin kuitenkin osoittautui, että oven tyyppikin oli arvattu väärin: vuonna 1972 tehdystä kartanon entisen palvelijan, Ida Ekmanin haastattelusta löytyi näet tieto, että ovissa on ollut lautaverhous "ovet punaiset, suorat pystylaudat".¹

Sisäovet

Rakennuksen lähes kaikki alkuperäiset sisäovet olivat säilyneet, ja myöhemmin uusitut ovetkin sopivat tyylillisesti niin hyvin interiööreihin, ettei niiden vaihtamista pidetty aiheellisenä. Peiliovien lisäksi oli komeronovia, keittiön ja arkiston välinen ovi ja kellarinovi. Restauroinnissa lisättiin ovi keittiön (H16) ja vähäkyökin (H15a) välille vanhaan oviaukkoon, samalla kun vähäkyökin alkuperäinen tilajako palautettiin. Uusi ovi tehtiin vastaavantyyppisten ovien mallilla.

Restauroinnissa poistettiin vähäförmaakin (H12) ulko-ovi, joka oli avattu pehtorin aikaan eli kartanon ollessa August Eklöf-yhtiön omistuksessa,

¹ Selostus päärakennuksessa tehdyistä restaurointitoista, Puurunen 1983

Pariovi salista (H5) pikkukyökkiin (H15).
Kuva: MV pääarkisto 110390.

ja aukko palautettiin ikkunaksi. Ikkuna oli karmeineen ja puitteineen talletettu puodin ullakolle. Siirtolaisvaiheessa avatut ison förmaakin (H9) ja Eerikin kamarin (H10) ulko-ovet muutettiin myös. Edellinen palautettiin ikkunaksi, ja jälkimmäisen paikalle julkisivuun tehtiin valeikkuna, jollainen paikalla oli alunperinkin ollut. Muutoksessa tarpeettomaksi jäänyt ovilevy jätettiin seinäpaperoinnin alle.

Sisäovissa tehtiin vain välttämättömät puupaikaukset ja heloituksen korjaukset. Restauroinnin kannalta oleellisin, eniten näkyvä seikka on ovien konservointi, josta jäljempänä (ks. s. 70).²

Kellarin ovet

Kellarissa oli säilynyt kaksinkertainen ulko-ovi ja kolme sisäovea. Kaikki nämä olivat lautarakenteisia ja osittain tyydyttävässä, osittain huonossa kunnossa. Kahdessa sivukomerossa oli jäljellä enää oven karmi. Ovet kunnostettiin saranoineen ja lukkoineen. Uusittavassa portaan ovesa käytettiin vanhaa tai vanhan mallin mukaan tehtyä heloitusta. Pie-nimmän komeron sekundäärinen ovi karmeineen sekä komeron hyllyt poistettiin. Kahden vasemmanpuoleisen komeron karmit säilytettiin, mutta ovia ei tehty.³

² Selostus päärakennuksessa tehdyistä restaurointitoista, Puurunen 1983

³ Frugård rakennusselitys, Kaila 1.1.1973

LISTAT

Lattia- ja kattolistat

Sisätilojen alkuperäiset listoitukset olivat, kuten huoneet muutenkin, säilyneet harvinaisen hyvin. Jalka-, katto- ja vuorilistat olivat pääosin tyypiltään samanhenkisiä uusklassistisia listoja. Niiden lisäksi talossa oli 1800-luvun lopulle ja 1900-luvun alkupuolelle ajoitettavia listatyyppejä.

Lattioita purettaessa kaikki jalkalistat jouduttiin irrottamaan. Listat, kuten lattialaudatkin, oli tarkoitus numeroida ja asentaa takaisin entisille paikoilleen lattioiden valmistuttua. Näin ei kuitenkaan tapahtunut: ”1970-luvun alussa puretuista lattioista jalkalistat hävisivät varastoinnin aikana kokonaan eikä myöhemminkään puretuista lattioista saatu kuin osa listoista talteen. Listoja jouduttiin sovittelemaan eri huoneisiin, mutta näin saatiin koottua vain kolmeen huoneeseen vanhat jalkalistat. Muihin huoneisiin teetettiin uudet listat. Eri huoneiden jalkalistatyyppin jäljittämiseksi oli hankaluuksia, koska huoneista ei ollut yksityiskohtaista inventointia eikä kaikista edes valokuvia”, kirjoittaa Puurunen.

Kattolistat ovat kaikki vanhoja ja ilmeisesti alkuperäisiä. Ainoastaan parissa huoneessa jouduttiin listoitusta täydentämään puuttuvalta osalta. Muuten listat vain puhdistettiin.

Ikkunoiden ja ovien listat

Ikkunoiden ja ovien vuorilistat olivat yleensä alkuperäiset ja malliltaan uusklassistiset. Muutamista muutetuista ikkunoista ja ovista listat puuttuivat kokonaan. Monin paikoin myös ala- tai ylälistat puuttuivat. Ylipytingin ja puodin ullakoilta löytyi muutamia vanhoja listoja, joita voitiin käyttää, mutta muutoin puuttuvat listat teetettiin.¹

Suurin osa ovilistoista oli säilynyt paikallaan. Niitä ei myöskään korjaustöiden yhteydessä irrotettu, joten niiden alla säilyi kangas-, pinkopahvi- ja tapettikerroksia alkuperäisillä paikoillaan.²

1 Selostus päärakennuksessa tehdyistä restaurointitöistä, Puurunen 1983

2 Pietarilan haastattelu Alikartanossa 27.11.2015

Muut listat

Eteisen (H2) ja isännänhuoneen (H6) rintapaneelilistat oli poistettu ilmeisesti jo varhain, kun seinät oli kauttaaltaan tapetoitu. Kun seinien pintakäsittely entistettiin, tuli tarpeelliseksi myös löytää sopiva rintapaneelilista. Listan mallia yritettiin jäljittää seinässä ja ovien vuorilistoissa säilyneiden merkkeiden perusteella. Näin ei kuitenkaan saatu varmuutta listan mallista. Ullakolla oli säilynyt vanhoja listoja, jotka olivat malliltaan samoja kuin salin rintapaneelilista. Listoja päätettiin paremman puutteessa käyttää, koska ne ovat todennäköisesti olleet aiemmin käytössä Ylipytingissä.

Keittiön ponttilaudasta tehty rintapaneeli kuuluu melko myöhäiseen vaiheeseen Ylipytingin rakennushistoriassa. Keittiötä ei pyritty entistämään, vaan korjauksessa haluttiin antaa huoneelle yhtenäinen, talon atmosfääriin luontevasti liittyvä asu. Tämän vuoksi rintapaneelia jatkettiin niillekin seinille, joista se komeroiden purkamisen takia puuttui.

Ulkopuolisista listoista uusittiin jalustan vesilista ja osa ikkunoiden alapuolisista vesilistoista. Myös entistettyjen ikkunoiden kehyslistat ovat uudet.³

3 Selostus päärakennuksessa tehdyistä restaurointitöistä, Puurunen 1983

Säilytettäviä listoja ullakolla vuonna 1982.
Kuva: MV pääarkisto 56752 / Hannu Puurunen.

KIIINTEÄT KALUSTEET

Rakennukseen on vanhastaan kuulunut joukko komeroita. Näitä olivat ainakin vähäkyökin (H15a) astiakomero, keittiön kuistin (H17) komerot, kellarin portaan verkko-ovinen, pellitetty ruokakomero ja arkistihuoneen (H7) rahavarasto. Lisäksi kellarissa ja väliullakolla on komeroita ja syvennyksiä, joissa on kiinteitä hyllyjä.

Vähäkyökin astiakomeron mitat selvisivät seinässä ja katossa säilyneiden jälkien perusteella. Komero avautui suoraan saliin parioven toisen puoliskon kautta. Oviaukon yläosassa on säilynyt alkuperäinen lusikkateline. Komero rekonstruoitiin leveistä laudoista, joiden pinta viimeisteltiin käsihöylällä.

Keittiön kuistin komerot olivat peräisin siirtovä-kivaiheesta. Vanhempien komeroiden mitat voitiin päätellä seinissä säilyneiden merkkien perusteella. Komerot rekonstruoitiin käyttäen materiaalina vanhaa lattialautaa, jonka kulunut maalipinta sopii luontevasti kuistin nuhruiseen asuun.

Kuistille rakennettiin myös koirankoppi, josta oli saatu tieto Ida Ekmanin haastattelujen perusteella. Myös kopin mitat saatiin seinissä olevista jäljistä.

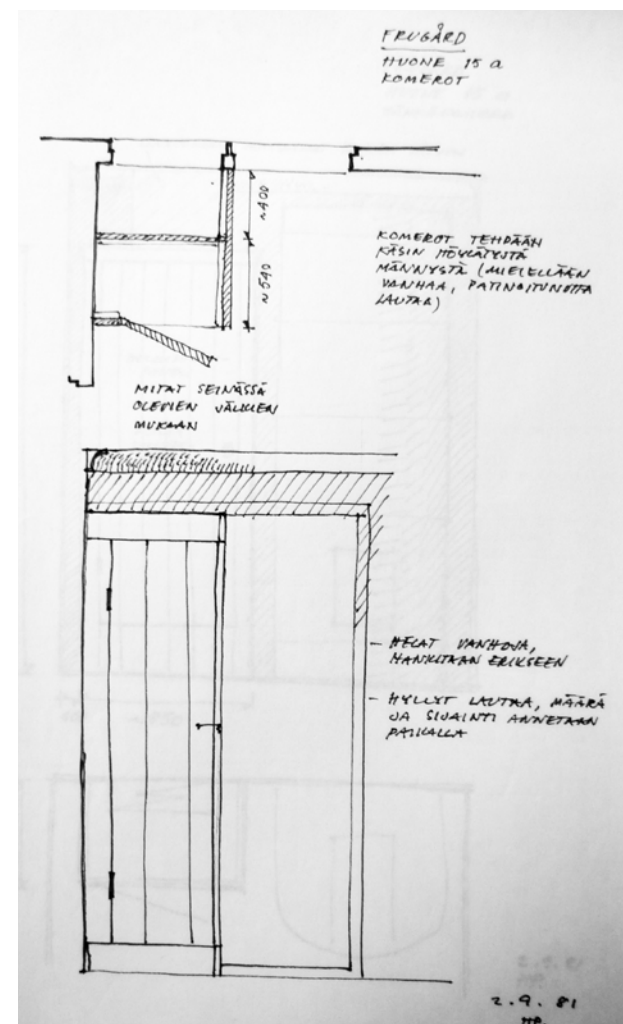
Rahavaraston seinä ovineen oli purettu lattian purkamisen yhteydessä. Pitkien etsiskelyjen jälkeen seinä löydettiin ulkoa lautakasan alta ja voitiin asentaa takaisin paikoilleen.

Välikön (H15a) pariovet komeron kohdalla.
Kuva: MV pääarkisto 110391.

Pikkukyökin uusi komero, sähkötaulukkaappi, tehtiin Alipytingissä olevien komeroiden mallia mukaillen helmiponttipaneeleista. Talolle vieraat tekniset laitteet haluttiin tällä tavoin istuttaa paremmin rakennuksen henkeen.¹

Lehterin kaidetta jouduttiin vahvistamaan tukiteräksillä.²

- 1 Selostus päärakennuksessa tehdyistä restaurointitoista, Puurunen 1983
- 2 Kartano ja pappila, MV RHO 2/1973

Välikön (H15a) komeron piirustus vuodelta 1981.
Kuva: MV pääarkisto / Hannu Puurunen.

UUNIT

Ylipyyntöissä ei ollut säilynyt yhtään rakentamisajankohtaan, 1800-luvun alkuun ajoittuvaa uunia. Vanhimmat uunit ovat salin (H5), ison föрмаakin (H9) ja vähäföрмаakin (H12) kaakeliuunit, jotka ovat ilmeisesti peräisin 1800-luvun loppupuolelta. Isännän huoneessa (H6) oli rapattu pystyuuni, ja muissa huoneissa olleet peltikuoriset pönttöuunit oli tehty 1900-luvulla.

Salin (H5) koilliskulman uuni.
Kuva 1971: MV pääarkisto 110337 / Welin, repro.

Uudehkojen uunien suhteen päädyttiin tekemään ratkaisu, joka oli jossain määrin ristiriitainen restauroinnissa noudatetun entistävän linjan suhteen. Kun huoneiden interiöörit muuten yleensä pyrittiin saamaan lähinnä 1800-luvun alun asuun, ovat peltiuunit niissä liian uusia. Kaikkien uunien vaihtamiseen ei kuitenkaan katsottu olevan varaa, eikä toisaalta voitu olla varmoja sopivien 1800-luvun

Herran huoneen (H6) uuni.
Kuva: MV pääarkisto 110388.

alun kaakeliuunien löytymisestä.¹ Niinpä peltiuunit säilytettiin sellaisinaan rouvan (H13) ja herran kamarissa (H14) sekä vähäkyökissä (15 a).

Ison föрмаakin (H9) kaakeliuunista purettiin lieden liittämiseksi muurattu osa, ja uuni kunnostettiin. Suuluukut tehtiin erikoispiirustusten mukaan messingistä.²

-
- 1 Selostus päärakennuksessa tehdyistä restaurointitoista, Puurunen 1983
 - 2 Frugård rakennusselitys, Kaila 1.1.1973

Toinen Sinisessä huoneessa (H8) käytetyistä kierrätysuuneista. Kuva: HK10000.7061.

Sinisen kamarin (H8) uuni päätettiin vaihtaa, sillä huoneeseen oli tarkoitus sisustaa 1800-luvun alun interiööri. Sopivaa uunia etsittiin Museoviraston varastoista ja myös purettaviksi tulevista taloista. Lopulta kelpuutettiin Lappeenrannasta puretut kaksi kaakeliuunia (MV signum 76084), joista yhdistämällä saatiin koottua huoneeseen sopiva, 1800-luvun alkupuolta edustava kaakeliuuni. Uunin luukku hankittiin erikseen helsinkiläisestä antiikki-liikkeestä.

Panu Kaila kirjoittaa sinisen kamarin uunin vaiheista näin: *”Keksin mainitut valkoiset kaakeliuunit sattumalta Lappeenrannassa ajaessani kylpylän lähellä purkutalon ohi. Kysyin luvan purku-urakoitsijalta ja pestasin yhden purkumiehen avukseni. Purin uunit itse ja purkumies naputteli kaakeleille laatikot purkulaudoista. Sitten ajoin laatikot asemalle ja lähetin junalla Helsinkiin. Muistelen maksaneeni urakoitsijalle 50 markkaa per uuni. Muuten ne olisi murskattu kaatopaikalle – kierrätys ei vielä ollut muotia. Uunit menivät Museoviraston varastoon ja vasta nyt minulle selvisi että kaakelit tulivat Frugårdiin! (Restauroinnin aikana kartanoa kutsuttiin aina Frugårdiksi eikä Alikartanoksi.)”*¹

Vierasten huoneen (H11) peltiuuni purettiin huonokuntoisuutensa takia. Sen tilalle muurattiin Helsingistä Helenankatu 3:sta purettu kaakeliuuni. Uuni on 1800-luvun loppupuolelta.

¹ Panu Kailan sähköposti Juulia Mikkolalle 9.10.2018

Eerikin kamariin (H10) piti alkuperäisen suunnitelman mukaan jättää sekä peltiuuni että siihen myöhemmin liitetty valurautahella, koska interiöörin piti esittää juuri siirtolaisvaihetta. Kuitenkin siirtolaisinteriööristä päätettiin luopua. Hella purettiin ja peltiuuni paikattiin. Uunin yläosassa oleva messinkinen venttiili löytyi aivan töiden loppuvaiheessa Puodin ullakolta.

Isännän kamarin (H6) rapattu uuni entistettiin ulkoasultaan – siirtolaisvaiheessa siihenkin oli liitetty hella² ja muurattu höyrykupu.³

Salin (H5) toinen kaakeliuuni jouduttiin purkamaan perustusten liikkumisen takia, kuten edellä on kerrottu (s. 44–45). Uuni oli muurattu puhtaalla savilaastilla ja sen purkaminen onnistui laastia kastelemalla helposti. Uunin sisustan tiilikerrokset piirrettiin muistiin ja purkutyö valokuvattiin eri vaiheissaan. Uunin uudelleenpystytys entiselle paikalleen onnistui erittäin hyvin.⁴

Tampuurin (H3) rapatusta uunista oli jäljellä muuriosa. Keittiöstä (H16) poistettiin rautaliesi. Hormirakenteiden ja lautakatteiden palovaarallisuuden takia päätettiin, että uuneja ei saa lämmittää, joten kaikki uunit muurattiin sisäpuolelta umpeen.⁵

- 2 Selostus päärakennuksessa tehdyistä restaurointitöistä, Puurunen 1983
- 3 Kartano ja pappila, MV RHO 2/1973
- 4 Selostus päärakennuksessa tehdyistä restaurointitöistä, Puurunen 1983
- 5 Selostus päärakennuksessa tehdyistä restaurointitöistä, Puurunen 1983

Sinisen huoneen (H8) uunia rakennetaan vuonna 1982. Kuva: MV pääarkisto 16939 / Hannu Puurunen.

SAVUPIIPUT

Säterikaton ulkokulmissa sijaitsevat neljä savupiippua ovat rakennuksen arkkitehtuurin kannalta oleellisia. Ne vaikuttavat sekä rakennuksen ulkoasuun että sisätilaan, sillä ne ovat näkyvissä parven ulkokulmissa. Piiput ovat ulkomitoiltaan noin 60 x 60 cm, ja kussakin on vain yksi savuhormi. Alakerran uunien hormit on näin ollen jouduttu väliullakolla yhdistämään miltei

vaakasuorina vetoina piippuihin, mikä ei kuitenkaan ole erityisen harvinaista.¹

Vähäförmaakista (H12) lounaispiippuun johtava vaakaveto on uusittu jossakin vaiheessa

¹ Selostus päärakennuksessa tehdyistä restaurointitoista, Puurunen 1983; Panu Kailan sähköposti Juulia Mikkolalle 9.10.2018.

sementtitiilellä ja tuettu alta pienillä I-palkeilla.

Kuten mainittua, piippujen vesikaton yläpuoliset osat oli uusittu joskus 1900-luvulla, jolloin piippujen päiden malli oli muuttunut. Vanhojen valokuvien perusteella piipunpää voi kuitenkin rekonstruoida. Vesikaton ja piipun saumaa suojavien kaulusten poisjäämistä voidaan pitää pienenä virheenä (ks. s. 50–51).

Piippujen korjaukseen käytetyt tiilet hankittiin purkutavarana, sillä haluttiin että ne ovat käsin-lyötyjä ja epätasaisesti poltettuja. Aidon materiaalin käyttämisellä on tässäkin tapauksessa merkityksensä, vaikkei piippuja pystykään normaalisti tarkastelemaan kovin läheltä.

Kylmillään olevien savupiippujen ongelmana on rapautuminen talvisaikaan. Ylipytingin uuneja ei käytetä enää tulisijoina, mutta niiden savuhormi ja käytetään ilmanvaihtoon. Sateen ja lumen tunkeutumista piippuihin pyritään estämään piippujen katteeksi asetetuilla vanerilevyillä. Levyt ovat sen verran irti piipunpäästä, että ilmanvaihto on mahdollinen.²

² Selostus päärakennuksessa tehdyistä restaurointitoista, Puurunen 1983

Ylipytingin piippujen muuraamista vuonna 1981. Kuvassa on oletettavasti muurari Väisänen.

Kuva: MV pääarkisto 52460 / Hannu Puurunen.

Ylipytyngin sali (H5)
vuonna 1983.
Kuva: MV pääarkisto
16484 / P.- O. Welin.

Pintakäsittelyt

Hannu Puurunen toteaa restaurointiraportissaan seuraavasti: ”Restaurointityön ainut varsinaista erityisammattitaitoa vaatinut osa oli sisäpintojen konservointi. Muutenhan työmenetelmät olivat vain sovellutuksia traditionaalisesta rakennustekniikasta. Pintakäsittelyistäkin ulkomaalaus ja eräät sisäpintojen uudelleenmaalaukset teetettiin tavallisella maalausurakoitsijalla, tosin perinteisiä maalityyppejä käyttäen.”¹ Tässä Puurunen on halunnut korostaa konservaattorin erityisosaamista, mutta nykykatsannosta myös hirsikorjaukset, uuninmuuraus ja ikkunankunnostus edellyttivät erityistä ammattitaitoa.²

Ulkopuolisissa pinnoissa ei pelkkä konservointi voinut tulla kysymykseen, sillä rakennus on jatkuvasti sään rasituksille alttiina, minkä vuoksi se joudutaan aika ajoin maalaamaan ulkoapäin uudelleen. Pois kulunut punamultamaalaus uusittiin

ja ikkunoiden rappeutuminen estettiin uudella öljymaalauksella.

Sen sijaan sisäpintojen käsittelytavat riippuivat lähinnä valitusta restaurointilinjasta. Ylipytingissä oli ensisijaisesti päätetty palauttaa huonetilat 1800-luvun alkupuolen asuun. Tämän vuoksi lähes kaikissa huoneissa pyrittiin paljastamaan vanhimmat pintakäsittelyt myöhempien maali- tai tapetti-kerrosten alta. Poikkeuksena olivat huoneet, joissa eri syistä päädyttiin 1800-luvun lopun asuun, kuten iso förmaaki (Hg) ja lehteri.

Sisäpuolisiin pintakäsittelyihin kuului monenlaisia työtapoja, esimerkiksi myöhempien kerrosten alla olevien pintojen esilleottamista (entistämistä), uudelleen käsittelyä entisen mallin mukaan (rekonstruktio), puhdistusta ja korjailua (konservointia) ja keinotekoista vanhentamista, sopeuttamista ympäristöönsä (patinointia).³

1 Selostus päärakennuksessa tehdyistä restaurointitoista, Puurunen 1983

2 Puurunen korjauksia ja täydennyksiä tähän tekstin luonnokseen sähköpostitse 21.10.2015

3 Selostus päärakennuksessa tehdyistä restaurointitoista, Puurunen 1983

SISÄKATTOPINNAT

Alkuperäinen katto oli kaikissa huoneissa liimamaalilla valkeaksi maalattu lautakatto. Siksi kaikista alakerran huoneista poistettiin pahvit, laudat puhdistettiin nauloista ja vanha liimamaali pestiin pois. Kattoja jouduttiin paikkailemaan kittauksella, joka tehtiin jänisliimasta ja liidusta. Lopuksi katot maalattiin liimamaalilla valkoiseksi. Kattolistat käsiteltiin samalla tavalla.

Salin katto oli säilynyt paperoimattomana. Sen keskellä on sapluunalla tehty koristeruusuke ja laitoja kiertää sapluunalla tehty ornamentti. Näiden koristekuvioiden säilyttämiseksi kattoa ei voitu maalata uudelleen, vaikka liimamaali olikin homehtunut talon rappiokauden aikana – katto oli niin täynnä homepilkkuja, että se oli muuttunut väriltään harmaaksi. Kun rakennukseen oli saatu lämpö päälle ja katto oli kuivunut, puhdistettiin homeläikät pois sienellä harjaamalla. Koristeita oli tarkoitus korjailla kuvioiden selventämiseksi, mutta ilmeisesti se jäi kuitenkin tekemättä.¹

¹ Selostus päärakennuksessa tehdyistä restaurointitöistä, Puurunen 1983 sekä Pentti Pietarilan haastattelu Alikartanossa 27.11.2015

Lehterin koristemaalaukset.
Kuva: MV pääarkisto 56756 / Hannu Puurunen.

SISÄSEINÄPINNAT

Alunperin huoneiden seinät oli käsitelty maalaamalla suoraan hirrelle. Hirsien raot oli täytetty savesta ja oljesta tehdyllä massalla. Muutamissa huoneissa oli ulkoseinillä ollut savirappausta. Seinien alaosia oli joissain huoneissa verhottu maalatulla säkkikan-kaalla tai puupaneelilla.

Restauroinnissa poistettiin yleensä kaikki tapetti- ja pahvikerrokset ja pyrittiin palauttamaan huoneet hirsipintaiseen asuunsa.¹ Hirsien rakoja jouduttiin paikoin täyttämään. Siihen käytettiin samaa savilaastia kuin Herran kamarin (H14) savirappaukseen, kuitenkin jänisliimalla lisättynä.²

Tapettien poistamista edelsi kerrosten huolellinen dokumentointi – Ylipytingistä on tallennettu noin 100 tapettinäytettä. Alkuvaiheessa tehty liian intohimoinen rakennushistoriallinen tutkimus tapettien repimisen muodossa tosin aiheutti vahinkoakin muun muassa isossa förmaakissa (H9), jonka tapetit myöhemmin päätettiin säilyttää.³

Vierasten huoneessa (H11) ja vähässä förmaakissa (H12) onnistuttiin alkuperäinen liimamaalipinta saamaan esille niin täydellisenä, ettei huoneita tarvinnut maalata uudelleen. Pinnat puhdistettiin ensin, ja sitten vanha liimamaali vain hierrettiin lämpimään jänisliimaveteen kostutetulla sienellä

mahdollisimman kevyesti uudestaan, jolloin pintakerros liukeni ja levisi paikkoihin, joista maali oli kulunut pois. Näissä huoneissa on nähtävissä materiaalisesti ja värisävyltään ehdottoman aito pintakäsittely, joskin maalipinnat ohenivat hivenen.⁴

Sinisessä huoneessa (H8) ja rouvan kamarissa (H13) liimamaalaus jouduttiin uusimaan, mutta se tehtiin tarkasti alkuperäiskäsittelyn värisävyin mukaan.

Herran kamarissa (H14) seinät oli jo varsin varhain päällystetty savirappauksella. Alunperin seinissä oli ollut liimamaalaus suoraan hirrellä muiden huoneiden tapaan, mutta huoneen lämpimyyttä oli haluttu parantaa rappauksella. Hirsipinnan paljastaminen sellaisenaan ei tullut kysymykseen, sillä hirsipintaan oli rappausta varten lyöty kynnet, eli pinta oli lastuttu. Kun lisäksi kartanon kirjanpidosta löytyi rappauksien teko-ohje, pidettiin tämän vaiheen palauttamista perusteltuna.⁵

Pentti Pietarila kertoo töihin liittyvästä tutkimustyöstä: ”Rappauksen koostumusta tutkittiin liuottamalla rappauksen paloja vedessä, minkä lisäksi luettiin Wijnbladin reseptejä. Sitovana ainesosana alkuperäisissä rappauksissa oli oljen sijasta halkaisusahauksessa syntynyttä pitkää puukuitua

– ei siis tavallista sahanpurua – ja ruumenia sekä kanervan tai muun sellaisen kasvin ohkaisia jäänteitä. Hiekkaa oli alkuperäisessä laastissa hyvin vähän, ja kun sen määrää testattiin, huomattiin, että runsas hiekan määrä aiheutti paljon halkeilua. Sahajauho sidosaineena taas ei sitonut lainkaan laastia. Tutkittiin myös, sisältääkö laasti lantaa, mutta liuotusvesi ei ollut kellertävää eikä minkäänlaista lannanhajua voitu huomata. Vertailun vuoksi tehtiin liuotuskokeita myös lannalle. Savilaastin kimpussa Alikartanossa oli konservattori Ilpo Kuusa.”⁶

6 Pentti Pietarilan haastattelu Alikartanossa 27.11.2015

Vähä förmaaki (H12) vuonna 2018.

1 Selostus päärakennuksessa tehdyistä restaurointitöistä, Puurunen 1983

2 Pentti Pietarilan haastattelu Alikartanossa 27.11.2015

3 Selostus päärakennuksessa tehdyistä restaurointitöistä, Puurunen 1983

4 Selostus päärakennuksessa tehdyistä restaurointitöistä, Puurunen 1983 sekä Pietarilan haastattelu Alikartanossa 27.11.2015

5 Selostus päärakennuksessa tehdyistä restaurointitöistä, Puurunen 1983

Rappauksen koostumusta jouduttiin kokeilujen jälkeen jonkin verran muuttamaan, koska tarveaineet eivät olleet aivan samanlaisia kuin alunperin käytetyt.¹ Rappaus tehtiin kahdessa vaiheessa, sillä ensimmäiseen paksuun kerrokseen tuli vähäisiä halkeamia, jotka jouduttiin sitten silottamaan.² Rappauspintaan liimattiin makulatuuripaperi, joka roiskemaalattiin säilyneen mallin mukaan harmaalle pohjalle.

Samanlainen savirappaus tehtiin myös keittiön (H16) seinien yläosaan. Alaosat verhottiin rintapaneelilla. Paneloinnin vanhoissa osissa alkuperäinen maalipinta on otettu esille myöhempien kerrosten alta ja uudet osat on maalattu samanvärisellä öljymaalilla.

Isännän huoneen (H6) seinistä poistettiin kaikki tapettikerrokset. Seinän alaosaan palautettiin alkuperäisen tyyppinen säkkikangasverhous, jota rajaa yläosastaan puulista. Kangas maalattiin liimamaalilla tummanpunaiseksi ja seinän yläosa vaalean okrankeltaiseksi alkuperäisiä värisävyjä noudattaen.

Eteisen (H2) seinistä löytyi eräs talon aarteista, omalaatuinen koristemaalaus. Tutkimuksissa ei seinistä löydetty ensin kuin rippeitä punertavasta liimamaalauksesta. Lattioiden purkamisen takia jouduttiin eteisen nurkkakaapit nostamaan pois, ja niiden takaa paljastui alkuperäinen pintakäsittely

hyvin säilyneenä. Seinien alaosa on päällystetty säkkikankaalla, jolle on tehty lähinnä punaista graniittia jäljittelevä roiskemaalaus. Kankaan yläreunassa on huonetta kiertänyt lista, ja seinien yläosaa peittää hirsipinnalle tehty koristemaalaus. Seinässä on pensselillä vapaalla kädellä tehtyjä kuvioita, jotka näyttävät lähinnä suurilta oksankohdilta puupinnassa, vaikka maalarin tavoitteena on ehkä ollut jonkin kivilajin kuvioimisen jäljittely. Pohjan väri on vaalean punainen ja koristekuviot ovat siniharmaita. Pintaan on lopuksi roiskittu valkoisia ja tummanpunaista pistettä.

Eteisen maalaus on piristävä poikkeus muutoin vaatimattomasti koristellussa rakennuksessa. Kaappien takaa löytynyt maalauskoristelu oli niin

erikoislaatuinen ja kiehtova, että se päätettiin palauttaa eteisen kaikille seinäpinnoille. Varsinkin seinän yläosan maalauksesta jouduttiin tekemään useita eri kokeiluja. Alkuperäisen koristelun tehneen maalarin työmenetelmiä ja kädenjälkeä oli mahdoton yksityiskohtaisesti kartoittaa ja seurata. Sen vuoksi eteisen seinien koristelua onkin tarkasteltava toisen ammattimiehen näkemyksenä ja sovellutuksena edeltäjänsä työstä.³

Eteisessä näkyvissä oleva hormi maalattiin liimamallilla.⁴

3 Selostus päärakennuksessa tehdyistä restaurointitöistä, Puurunen 1983

4 Pentti Pietarilan haastattelu Alikartanossa 27.11.2015

Eteisen (H2) erityislaatuista koristekuviointia vuonna 2018.

1 Selostus päärakennuksessa tehdyistä restaurointitöistä, Puurunen 1983

2 Pentti Pietarilan haastattelu Alikartanossa 227.11.2015

Salin (H5) seinät olivat säilyneet hirsipintaisina. Niissä on kaksi liimamaalikerrosta, päällä vaalean sininen ja alla vaalea okra. Seinien yläosaa kiertää siniseen maalipintaan liittyvä sapluunalla tehty friisi.¹

Salia pidettiin jollakin tapaa pyhänä paikkana, sillä se oli säilynyt eheänä eikä siellä tarvinnut rakennusteknisistä syistä tehdä korjauksia. Restauroiditöiden alkaessa salin seinien hirsipinnassa oli vain kaksi kerrosta: vaalea okra ja sen päällä vaalean sininen liimamaali.²

Niinpä salissa päätettiin säilyttää sininen väri, joka edustaa eri aikaa kuin salia kiertävän lehterin seinäpinta. Koristefriisin osalta pintaa vain korjattiin. Seinän alempi osuus maalattiin käytännöllisesti katsoen uudelleen, koska hirsien rakoja jouduttiin kittaamaan ja vanha maali oli monin paikoin hilseilyt. Maalaus tehtiin kostuttamalla vanha maalipinta ja lisäämällä pintaan tarvittaessa uutta maalia. Seinän värisävyä ei onnistuttu saamaan tarkalleen samaksi kuin friisin osuudella säilynyt vanha väri. Seinien alaosa kiertävän listan alapuolelta on seinät maalattu harmaiksi.

Lehterin seinissä säilytettiin maalatut pinkopahvit. Seinissä oli ruskealla pohjalla vaatimatonta sapluunakoristelua. Pahveja jouduttiin kiinnittämään uudelleen ja osittain uusimaankin.³ Savupiipun takana oli vanhoja vesijalkia.⁴

1 Selostus päärakennuksessa tehdyistä restaurointitöistä, Puurunen 1983

2 Puurunen ja Ivarsin haastattelu Alikartanossa 20.10.2015

3 Selostus päärakennuksessa tehdyistä restaurointitöistä, Puurunen 1983

4 Puurunen ja Ivarsin haastattelu Alikartanossa 20.10.2015

Sali (H5) vuonna 2018.

Isoon förmaakiin (H9) oli tarkoitus sisustaa 1800- ja 1900-lukujen vaihteen interiööri. Signe Branderin valokuvassa vuodelta 1911 (osa 1/3, s. 32) näkyvä vaaleapohjainen kukkatapetti päätettiin sen vuoksi ottaa esille. Tapettia oli säilynyt verrattain hyvin kaikilla seinillä – osittain se oli vahingoittunut vasta rakennushistoriallisten tutkimusten yhteydessä, kuten edellä oli puhe.

Kun myöhemmät tapettikerrokset oli poistettu, siirrettiin tapettia ikkunaseinältä muille seinille paikkapaloiksi. Ikkunaseinä, joka näkyy vähiten valokontrastin takia, täydennettiin vanhan tapetin valokuvakopioilla. Tapetista oli tehty 1:1 värivalokuvajäljennös, josta painettiin kopioita offset-menetelmällä. Kopiointi ja vanhan tapetin täydentäminen onnistui niin hyvin, ettei paikkauksia huomaa kuin aivan läheltä huolellisesti tarkastelemalla.

Puurunen oletti, että ajan mittaan olisi odotettavissa offset-tapetin haalistuminen, mutta ainakin vielä vuonna 2015 ikkunaseinä näytti aivan samalta kuin muutkin seinät.

Seinien yläreunaa kiertävää boordinauhaa täydennettiin puuttuvilta osiltaan puuvärikynillä tehdyllä jäljennöksellä.

Eerikin kamarissa (H10) päätettiin aluksi säilyttää kaikki tapettikerrokset, sillä huoneen piti esittää kartanon viimeistä vaihetta eli sodanjälkeistä siirtolaisvaihetta. Tämän suunnitelman mukaan ehdittiin jo teettää ja seiniin kiinnittääkin 1940-luvun mallilla varta vasten teetetty tapetti. Siirtolaisvaiheen esittämisestä Ylipytingin interiööreissä kuitenkin luovuttiin, ja suunnitelmia muutettiin kesken

korjaustyön. Eerikin kamari päätettiin saattaa asultaan yhtenäiseksi muiden länsisivun huoneiden kanssa eli palauttaa se väritykseltään 1800-luvun alun asuun. Korjaustöiden vaiheesta johtuen ei tapettikerroksia kuitenkaan katsottu voitavan enää poistaa huoneesta, vaan liimamaalaus päätettiin tehdä suoraan tapettien päälle. Isoon förmaakin vastaisella seinällä tapettikerrokset on leikattu auki siten, että niitä pääsee selaamaan.

Kuistin (H1) seinistä löytyi jälkiä vaalean keltaisesta liimamaalista ja lisäksi seinän yläosasta rippeitä mustalle pohjalle tehdystä vaaleasta köynösornamentista. Näiden viitteiden perusteella kuistin seinäpinnat maalattiin uudelleen. Koristekuviosta ei ollut säilynyt täysin yksiselitteistä mallia. Uudelleenmaalatussa kuviossa onkin jossain määrin maalarin omaa näkemystä.¹

¹ Selostus päärakennuksessa tehdyistä restaurointitöistä, Puurunen 1983

Iso förmaaki (H9)
vuonna 2018.

Arkiston (H7) yhdelle seinälle on jätetty näkyviin kaikki tapetti-, sanomalehti- ja pahvikerrokset restaurointityön lähtökohdan ja vaiheiden havainnollistamiseksi. Huoneen muilla seinillä päätettiin ottaa esille viime vuosisadan lopun medaljonki-aiheinen tapetti, jota oli säilynyt suuria alueita ehjänä, joskin se oli vaihtanut väriä voimakkaasti. Vanhaa tapettipintaa jäi näkyviin ikkunaseinälle ja keittiöön johtavan oven ympärille. Pintoja täydennettiin muilta seiniltä siirretyillä palasilla. Keittiön puoleisella seinällä vanha tapetti on peitetty uudella, vanhan mallin mukaan valmistetulla tapetilla. Tarkoituksena oli tuoda huoneeseen uutta mutta vanhankaltaista tapettipintaa alkuperäisen väriseinä. Uusi tapetti kiinnitettiin alla olevan tapetin suojelemiseksi vain reunoistaan. Kiinnitys tapahtui

Vanhaa ja uutta tapettia arkistossa (H7).
Kuva 2011: MV K-asema.

1700-luvulla käytettyä menetelmää soveltaen pahviliuskoilla, joiden ympäri tapetin reuna taitettiin ja nidottiin kiinni seinään.

Panu Kaila on kertonut uuden tapetin vaiheista seuraavasti: *"Ensin Sanduddin tapettiosaston johtaja innostui tekemään sarjan antiikkitaletteja 1790-luvulta eteenpäin aina kahden vuosikymmenen välein (1810-, 1830-, 1850-luvulta ja niin edelleen). Tarkoituksena oli, että Museovirasto piirtää tapetit ja valitsee värit, jotka olivat kunakin aikakautena käytössä."* Niinpä Kaila piirsi virkätynä arkistohuoneen tapetin kokonaan, väri kerrallaan uudelleen; nykyinen tela vain on vanhaa hieman leveämpi. Kun piirustustyö oli valmis, Sandudd vetäytyikin, mutta Uula-tuote saatiin innostumaan antiikkitaletteista. Valitettavasti Uula vaati, että tapetin pintaan pitää panna muoviruiskutus,

Pentti Pietarila kiinnittää uutta tapettia nitojalla Arkiston (H7) seinään.
Kuva 1982: MV pääarkisto 58650 / Hannu Puurunen.

ja minkä seurauksena kokonaisuus kärsi kun värit "kuolivat".¹ Uustuotannossa tapetti on sittemmin levinnyt ympäri maata Frugårdin nimellä.²

Rakennuksen ainoa sisätila, joka on voitu säilyttää täysin koskemattomana sekä rakenteellisesti että pinnoiltaan, on parvelle johtava **porrashuone (H4)**. Sen seinäpinnat on ainoastaan harjattu puhtaaksi pölystä. Porrashuoneessa aistiinkin ehkä parhaiten ajallisen ulottuvuuden Nordenskiöldien Frugårdista tähän päivään.³

1 Kailan haastattelu Alikartanossa 30.11.2015

2 Selostus päärakennuksessa tehdyistä restaurointitoista, Puurunen 1983 sekä Puurunen ja Ivarsin haastattelu Alikartanossa 20.10.2015

3 Selostus päärakennuksessa tehdyistä restaurointitoista, Puurunen 1983

Maali ja tapettikerroksia on jätetty esiin Eerikin kammarissa (H10).
Kuva 2015: MV / Hannu Puurunen, Marja Ivars.

LATTIAT

Rakennuksen lautalattioista osa oli korjauksen alkaessa maalattuja, osa alkuperäisessä asussaan maalaamattomina, kuten salin (H5) lattia. Alunperin oli maalattu ainoastaan lehterin lattia, jossa näkyy jäänteitä kaksivärisestä rombikuvioinnista.

Kuten edellä on selostettu, suuri osa lattioista jouduttiin tekemään kokonaan uudesta laudasta.

Pääkuistin (H1), eteisen (H2), salin (H5), ison föрмаakin (H9) ja isännän kamarin (H6) maalaamattomat lattiat onnistuttiin korjauksessa säilyttämään. Lehterin lattiaa ei ollut tarpeen avata, joten lattia säilyi täysin ennallaan. Maalatuista vanhoista laudoista saatiin lattiat Eerikin kamariin (H10) ja vierasten huoneeseen (H11).

Entistävästä restaurointilinjasta johtuen viimeisistä lattioista poistettiin maali. Työ tehtiin huolella, mutta se ei täysin onnistunut. Ainakin vierasten huoneen (H11) lattiassa on punaruskean lattiamaalin jäljet selvästi nähtävissä.

Koska museon lattiat joutuvat kulutukselle ja likaantumisen alttiiksi, harkittiin maalaamattomien lautapintojen suojaamista jollain sopivalla käsittelyllä. Alkuperäisessä suunnitelmassa esitettiin lattioiden hiomista ja lakkaamista himmeällä lakalla. Alipytingin lattioissa oli kokeiltu lakkausta ja vernissausta, mutta tulokset eivät olleet tyydyttäviä.¹

Luontevasti kuluneet ja patinoituneet lattiapinnat päätettiin lopulta kuitenkin säilyttää, koska juuri

tällaisten seikkojen katsottiin antavan rakennukselle historiallista syvyyttä. Lian ja pölyn poistamiseen lattioista kokeiltiin harjausta märällä hiekalla ja pesua mäntysuopavedellä. Minkään synteettisen aineen käyttö puupinnoilla ei tullut kysymykseen.

Parven lattia ainoastaan puhdistettiin.

Kuva 1982: MV pääarkisto 56758 / Hannu Puurunen.

Suopapesu osoittautui toimivimmaksi. Lattiat puhdistuivat mutta jäivät patinoituneiksi, ja samalla puuhun imeytynyt saippua jossain määrin suojaasei puuta likaantumiselta. Haittapuolena oli irtonaisten puunsyiden nouseminen – lattiat tuntuvat karheilta.

Sinisen huoneen (H8) uusi lattia oli tarpeen patinoida, jotta lattia sopisi uskottavimmin huoneeseen suunniteltuun 1800-luvun alun interiööriin. Muiden huoneiden uudet lattiat vain puhdistettiin.² Patinointitapaa ei kirjattu mihinkään ylös, eikä se myöskään jäänyt muistiin Marja Ivarsille, Hannu Puuruselle eikä Pentti Pietarilalle, jonka mukaan patinointi tehtiin arvatenkin vesipetsillä tai mustalla teellä.³

Muissa museoissa saatujen kokemusten perusteella päätettiin lattiat lopulta jättää kokonaan vaille suojakäsittelyä. Ajatuksena oli, että suojaus voidaan myöhemmin tarvittaessa tehdä esimerkiksi mehiläis- ja carnaubavahan seoksella.

Lehterin lattian rombikuviointi oli tarkoitus tehdä selvemmin havaittavaksi varovaisella päällemaalauksella. Työtä jouduttiin kuitenkin lykkäämään myöhempään korjausvaiheisiin kustannusten säästämiseksi. Parven lattia ainoastaan puhdistettiin, samalla tavalla kuin muutkin vanhat lattiat.⁴

¹ Selostus päärakennuksessa tehdyistä restaurointitoista, Puurunen 1983

² Selostus päärakennuksessa tehdyistä restaurointitoista, Puurunen 1983

³ Puurunen ja Ivarsin haastattelu Alikartanossa 20.10.2015 sekä Pietarilan haastattelu Alikartanossa 27.11.2015

⁴ Selostus päärakennuksessa tehdyistä restaurointitoista, Puurunen 1983

SISÄ- JA ULKO-OVET

Ovissa ja niiden vuorilistoissa pyrittiin noudattamaan samaa periaatetta kuin seinienkin käsittelyssä, eli varhaisimman kerroksen esilleottamista. Työ tehtiin raaputtamalla varovaisesti maalikerrokset pois ensimmäiseen käsittelyyn saakka. Ovet oli alunperin maalattu ohuella, kuultavalla harmaalla öljymaalilla. Esille saatua maalipintaa jouduttiin yleensä täydentämään ja korjailemaan.

Alkuperäiset maalipinnat otettiin esille kaikkiaan seitsemässä ovesta. Korjaustyön loppuvaiheessa jouduttiin menettelystä luopumaan aikataulu- ja kustannussyistä, joten muiden ovien maalipinnat on vain korjailtu. Joissakin ovissa maalaus uusittiin vanhojen kerrosten päälle.

Vanhojen maalikerrosten esilleotto osoittautui muutenkin tuloksiltaan kyseenalaiseksi. Kaikesta varovaisuudesta huolimatta alkuperäistä pintaa ei koskaan saatu täysin ehjänä esille. Lisäksi oviin oli aikojen kuluessa tullut kolhuja ja kulumista, jotka tulivat näkyviin kun myöhemmät maalikerrokset

poistettiin. Tämän vuoksi pintaa jouduttiin retusimaan. Ovi sai näin ilmeen, jota sillä ei koskaan aiemmin ollut: se oli tavallaan alkuperäisessä asussaan, siis kuin uutena, mutta samalla siinä oli kuitenkin jäljet parisataavuotisesta käytöstä. Aina-kin asiantuntija näkee, että ovi on konservaattorin käsittelemä.

Maalikerrosten poistaminen olisi ollut perusteltua, jos kerrokset olisivat olleet liian paksut tai pinta huonokuntoinen. Näin ei kuitenkaan Ylipyyntingissä ollut asianlaita. Sen tähden viime vaiheessa valittu menettely, nykyisten maalipintojen konservointi tai päällemaalaus, tuntui Hannu Puurusesta antikvaarisesti oikeammalta ja aidomman vaikutelman antavalta kuin entistävä linja. Puurunen pohti myös, että tavallaan rehellisintä olisi voinut kuitenkin olla kaikkien maalikerrosten poistaminen ja uudelleenmaalaus alkuperäisen tyyppisellä, kuultavalla öljymaalilla.

Sisäovien entistämisen yhteydessä paljastui eräs yksityiskohta, joka antaa oman inhimillisen lisänsä Ylipyyntingin historiallisiin piirteisiin. Vähän förmaakin (H12) ja rouvan kamarin (H13) välisen oven karmista löytyi 1800-luvulla tehtyjä merkintöjä lasten pituuskasvusta – jokaiselle tänäkin päivänä tuttu tapa. Nämä merkinnät jätettiin näkyviin.¹

Ulko-ovet on vuoden 1973 suunnitelmissa esitetty okralla maalattaviksi.² Ne maalattiin kuitenkin lopulta lähes samalla värillä kuin ikkunat, ilmeisesti yhtenäisen ulkoasun vuoksi.³

1 Selostus päärakennuksessa tehdyistä restaurointitöistä, Puurunen 1983

2 Kartano ja Pappila, MV RHO 2/1973

3 Puurusen korjauksia ja täydennyksiä tähän tekstin luonnokseen sähköpostitse 21.10.2015

IKKUNOIDEN MAALAUUS

Ikkunat oli karmeineen ja vuorilautoineen maalattu sisä- ja ulkopuolelta öljymaalilla. Ulkopinnoista maali oli kulunut lähes kokonaan pois. Sisäpuolella maalipintojen kunto oli vaihteleva. Puitteissa maalipinnat olivat yleensä huonot, koska ikkunat olivat hikoilleet.

Ikkunat maalattiin kokonaan uudelleen. Puitteisiin tehtiin pohjamaalaus sinkkivalkoisöljymaalilla ennen lasituskittauksia, ruutuja kun jouduttiin uusimaan ja kittauksia täydentämään. Ilman pohjamaalausta kitti olisi kuivunut liian nopeasti, kun sideaine olisi päässyt imeytymään puuhun. Ulkopuolelta puitteet maalattiin sitten kahteen kertaan öljymaalilla (vanhantyyppinen, kylmäpuristettuun pellavaöljyvernissaan tehty maali). Sisäpuolella riitti yleensä yksinkertainen maalaus.

Ulkopuolen maalaus onnistui yllättävän hyvin ottaen huomioon, että puupinta oli useimmiten harmaaksi ”aidaskoitunutta”. Selostuksessaan Puurunen toteaa yleensä väitettävän, ettei maali pysy tällaisella pinnalla, ja lisää, että öljymaalilla on kuitenkin kyky tunkeutua puuhun ja täyttää sen hiushalkeamat.

Arkiston (H7) ikkuna jätettiin sisäpuolelta maalaamatta, jotta olisi nähtävissä, millaiset ikkunat olivat restauroinnin alkaessa. Samaten parvelle johtavan portaan ikkuna jätettiin maalaamatta, koska porrashuoneessa ei muutenkaan koskettu pintoihin.¹

Sisäpuolelta ikkunapuitteet noudattavat kunkin huoneen ovien ja listoituksen väritystä. Ulkopuolelta ikkunat vuorilautoineen on maalattu harmaiksi erään vuorilaudan syrjästä, räystään suojasta löytyneen värimalilin perusteella.² Harmaat ikkunat punamullatussa rakennuksessa kuuluvat 1700-luvun traditioon, jota Ylipytinki monessa muussakin suhteessa edustaa.³

1 Selostus pääarakennuksessa tehdyistä restaurointitoista, Puurunen 1983

2 Ulkovärit, Pietarila 1981 (listaväristä värilappu, ei koodia)

3 Selostus pääarakennuksessa tehdyistä restaurointitoista, Puurunen 1983

MUUT SISÄPUOLEN MAALAUSTYÖT

- Jalkalistat maalattiin kokonaan uudelleen, vanhat kevyesti päällemaalaten ja uudet ohuella, läpikuultavalla öljymaalilla.
- Parven kaide jätettiin entiselleen. Ainoastaan uudet teräsvahvikkeet ja pahimmat kolhiutumat retusoitiin huomaamattomiksi.
- Kuistin (H1) kaiteessa oleva kulunut, ruskea öljymaalipinta haluttiin säilyttää sellaisenaan. Maalipinnat pyyhittiin ainoastaan kevyesti vernissaan kastetulla rievulla.⁴
- Vähäkyökin (H15 a) uudet komerot maalattiin ohuella öljymaalilla.
- Rapattu uuni Isännän huoneessa (H6) ja palomuurit tampuurissa (H3) ja keittiössä (H16) maalattiin valkoisella liimamaalilla.
- Parven ulkokulmissa olevat savupiiput, joissa oli säilynyt vihertävä marmorointikuvio, puhdistettiin sienellä hiertämällä.
- Peltikuoriset uunit Eerikin (H10), rouvan (H13) ja herran (H14) kamareissa maalattiin kevyesti uudelleen öljymaalilla.
- Uunien valurautaisista luukuista poistettiin maalikerrokset ja luukut käsiteltiin mustiksi.
- Messinkiset luukut ja venttiilit puhdistettiin.

4 Selostus pääarakennuksessa tehdyistä restaurointitoista, Puurunen 1983

ULKOSEINIEN PUNAMULTAUS

Ylipytinki oli alusta lähtien – myös vuoraamattomana – ollut punamultamaalilla maalattu. Punamultaus oli säilynyt laudoituksen alla olevassa hirsi-pinnassa. Vuorilaudoituksesta maali oli kulunut lähes kokonaan pois, ja seinät olivat saaneet hyvin tumman, harmaanpunaisen sävyn. Räystäiden alla säilyneistä jäännöksistä ja Puodissa olleesta punamultatynnyristä voitiin päätellä, että pigmentti oli ollut ainakin viimeisissä maalauksissa heleä Italian-punainen.

Ylipytinki, Alipytinki ja Puoti maalattiin tehdasvalmisteisella punamultamaalilla, joka kuitenkin oli valmistettu perinteisen kotona keitetyn vesimaalin tapaan veteen sekoitetusta punamullasta, ruisjauholiisteristä ja rautasulfaatista eli rautavihtrillistä.¹ Ulkoseinien väriksi tuli Uulan tumma Italianpunainen.²

Selostuksessaan Hannu Puurunen toteaa: ”Punamultamaalaus olisi ehdottomasti suoritettava pensselillä, jotta maali saadaan hierrettyä paksuhkona kerroksena pintaan ja tunkeutumaan kaikkiin rakoihin. Tyypillistä on, että urakoitsijat yrittävät helpottaa työtä käyttämällä ruiskua maalin levitykseen. Tässäkin tapauksessa ainakin osan seinistä ennätti urakoitsija maalata ruiskulla, ennen kuin asia havaittiin.”³

- 1 Selostus päärakennuksessa tehdyistä restaurointitöistä, Puurunen 1983
- 2 Ulkovärit, Pentti Pietarila 1981
- 3 Selostus päärakennuksessa tehdyistä restaurointitöistä, Puurunen 1983

1978 Suunnitelma Ylipytingin ulkomaalauksesta:

”Punamultamaalilla maalatut seinäpinnat puhdistetaan harjaamalla ja maalataan kahteen kertaan Uula-punamultavesimaalilla.

Öljymaalilla maalatuista seinän osista ja ovis-
ta poistetaan kaikki irtoava maali ja pinnat puhdistetaan siten, että pohjamaalaukselle saadaan kauttaaltaan hyvä tartunta-alusta. Pohjamaalaus yhteen kertaan Uula-öljymaalilla, johon lisätty 30 % Uula-maaliöljyä. Valmiiksimaalaus Uula-öljymaalilla.

Ikkunoista poistetaan irtoava maali ja lasitus-
kitti, puhdistus kuten edellä. Pohjamaalaus Uula-öljymaalilla, johon lisätty 30 % Uula-maaliöljyä. Valmiiksimaalaus Uula-öljymaalilla.”

Puodin ulkoseinät suunniteltiin maalattavaksi samoin kuin Ylipytingin ulkoseinät.¹

Kaikkien rakennusten ulkomaalaukset teki Maalausliike T. Keurulainen Ky vuonna 1982.²

- 1 Ylipytingin ja Puodin rakennusselostus, Hannu Puurunen 21.8.1978
- 2 Luovutuskatselmuspöytäkirja, Kalevi Puska 10.11.1982 DN:o 268/4/82

KATTOJEN TERVAUS

Lautakatot tervattiin aidolla hautatervalla. Ensin katot käsiteltiin kertaalleen ohennetulla tervalla, jonka annettiin imeytyä muutama viikko. Tervan levitys tehtiin harjalla, mutta kuten punamultamaalauksessa, tervauksessakin urakoitsija kokeili ruiskun käyttöä. Tulos oli silminnähden huonompi ruiskuttamalla kuin käsin sivelemällä.

Ensimmäinen sively tehtiin lämpimällä säällä, jolloin hyvin juokseva terva tunkeutui tehokkaasti kuivaan puunpintaan. Toisessa sivelyssä tervaan sekoitettiin punamultaa, koska Ylipytingissä säilyneissä kattolaudoissa oli jälkiä punamultatervauksesta. Punamullan tai muun pigmentin lisäyksellä paitsi annetaan väri, myös sidotaan tervaa siten, että se paremmin pysyy katolla.

Toinen sively jouduttiin tekemään myös kesäkuumilla, vaikka edullisempaa olisi ollut tehdä se viileällä säällä, sillä punamullasta huolimatta suuri osa tervasta valui pois katolta. Näillä kahdella käsittelyllä katoille saatiin kuitenkin toivottu, tummanpunaruskea sävy. Hannu Puurunen arvioikin selostuksessaan aivan oikein, että tervaus joudutettiin uusimaan muutaman vuoden kuluttua, eli 1980-luvun puolivälin paikkeilla.

Ylipytingin räystäskourut ja rakennusten ulkopaikat käsiteltiin myös tervalla.⁴

- 4 Selostus päärakennuksessa tehdyistä restaurointitöistä, Puurunen 1983

HUOMIOITA MAALAUSTÖISTÄ

Selostuksessaan Hannu Puurunen toi esiin muutamia tärkeitä maalaus- töiden suoritukseen liittyviä huomioita: ”Restauroitavassa rakennuksessa olisi kiinnitettävä erityistä huomiota säilytettävien rakennusosien ja pintojen suojaukseen. Eräiden ulkopuolisten, korjaustyön tavoitteisiin perehtymättömien työntekijöiden suhtautuminen vanhoihin pintoihin tuntui olevan täysin piittaamatonta. Ulkomaalauksen tekijät varastoivat esimerkiksi maalejansa pääkuistille, jonka lattiaan ja seinäpintoihin jäi tästä jälkensä. Katon tervaaajat taas kulkivat sisäkautta katolle, ja tästä muistona portaan ja parven lattioissa sekä ikkunankarmeissa on terväläikkiä.

Jokapäiväisen siivouksen ja järjestyksenpidon tärkeyttä ei restau- rointityömaalla voi liikaa korostaa. Rikkoutuneet pigmenttipussit tai homehtuneet liimamaalipurkit eivät sinne kuulu. Suoranaisia vaaratilan- teita voi syntyä, kun työpäivän päätteeksi rakennukseen jää vernissaisia trasselitukkoja. Ainakin pari kertaa pelasti rakennuskonservaattori näitä viattoman näköisiä palopommeja turvallisempaan paikkaan rakennuksen ulkopuolelle.”¹

¹ Selostus päärakennuksessa tehdystä restaurointitöistä, Puurunen 1983

Talotekniikka

Kun Alikartano siirtyi valtion omistukseen vuonna 1964, siellä oli ainoastaan uunilämmitys. Missään kartanon rakennuksessa ei ollut vesijohtoa tai vie- mää. Koska rakenteiden, sisustusten ja esineistön kunnollinen säilyminen vaatii kosteana ja kylmä- nä vuodenaikana lämmitystä noin +5 asteeseen, päätettiin Yli- ja Alipyntinki varustaa öljykeskusläm- mityksellä.² Lämpökeskus sijoitettiin huoltoraken- nukseen.

Ylipyntingin lämmitysjärjestelmäksi kaavailtiin vuonna 1973 ilmalämmitystä, jossa ilman puhallus olisi tapahtunut ullakolle sijoitetusta kanavaverkos- tosta kattosäleikköjen kautta huoneisiin. Poisto olisi tapahtunut salin yläosasta.³ Lämmitys toteutettiin kuitenkin tavanomaisemmalla vesikiertoisella patte- rijärjestelmällä.

² Frugård rakennusselitys, Kaila 1.1.1973 sekä Kartano ja pappila, MV RHO 2/1973

³ Kartano ja pappila, MV RHO 2/1973

Vähä förmaakin (H12) patteri.

HUOLTORAKENNUKSEN RAKENTAMINEN 1978–1979

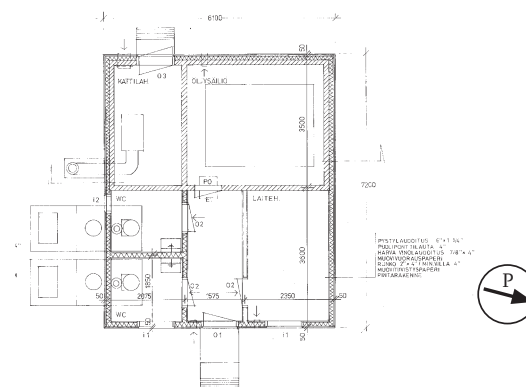
Pihasommitelmassa Puodin symmetrisenä parina olleen, hävinneen rakennuksen tilalle tehtiin 1970-luvun loppupuolella uusi kooltaan ja ulkoasuun Puodin kaltainen ulkorakennus, johon sijoitettiin lämpökeskus ja käymälät. Uudisrakennuksen julkisivulaudoitus, ovet ja ikkunat noudattivat Puodin vastaavia rakenteita.¹

Aivan uuden huoltorakennuksen viereltä, sen eteläpuolelta, purettiin lautarakenteinen puuvaja (osa 1/3, s. 59, 64–65).²

Huoltorakennukselle myönnettiin rakennuslupa 22.2.1973³, mutta se rakennettiin vasta vuosina 1978–1979.⁴ Työn teki Rakennusliike T. Manninen Ky.⁵ Rakennuttajana oli Uudenmaan piirirakennustoimisto ja pääsuunnittelijana arkkitehti Panu Kaila Museoviraston rakennushistorian osastolta.⁶

Huoltorakennuksen julkisivupiirustukset:
MV pääarkisto, P20, 505.3.90 / Panu Kaila, 17.1.1974.

Huoltorakennuksen pohjapiirustus:
MV pääarkisto, P19, 505.3.91 / Panu Kaila, 30.11.1978.

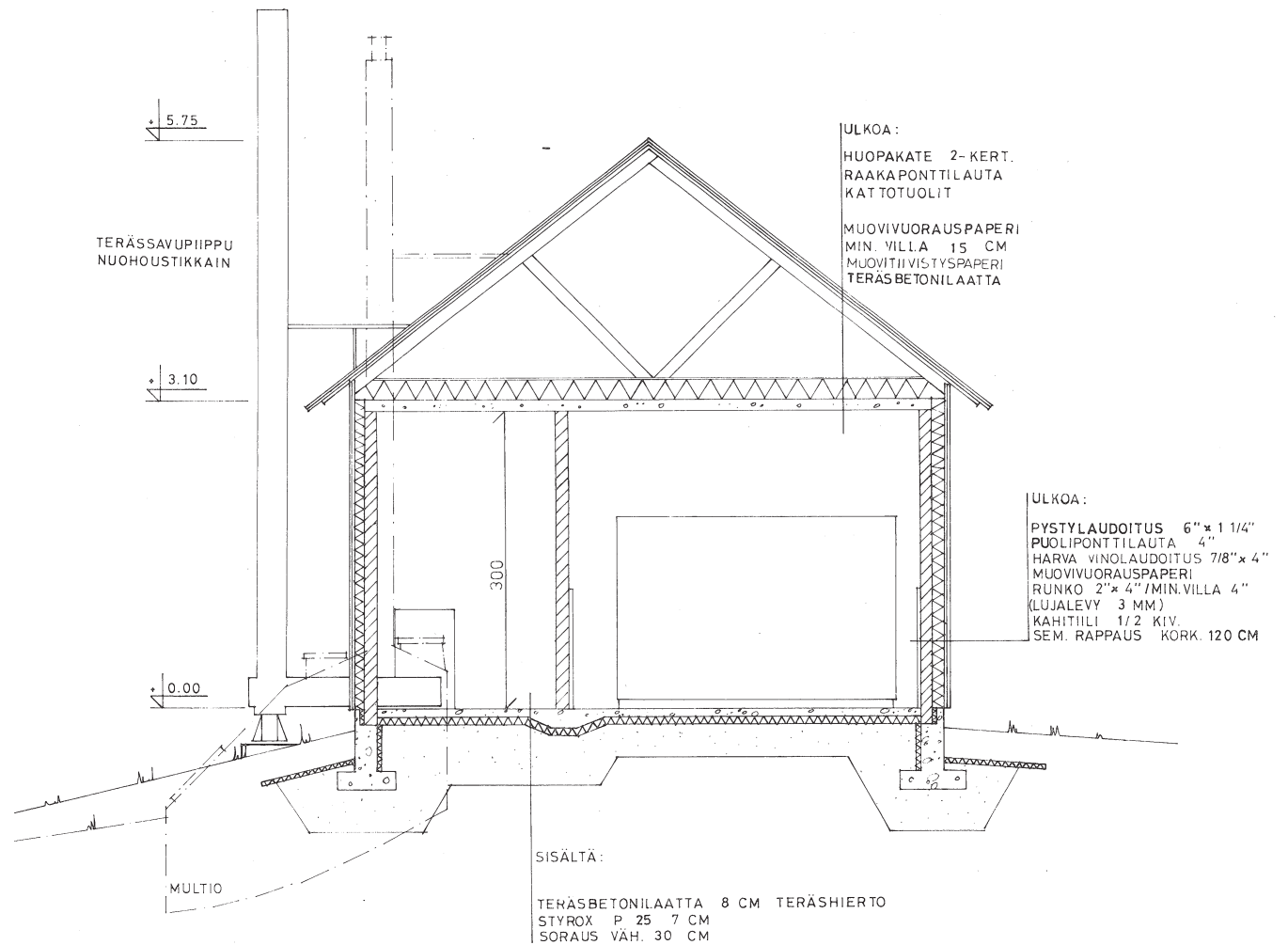
Viereisellä sivulla. Huoltorakennus vuonna 2004.
Kuva: MV, K-asema.

PERUSTUKSET JA ALAPOHJA

Huoltorakennuksen runko ja sisätilat toteutettiin tavanomaista sen aikaista rakennustapaa noudattaen. Vuoden 1978 piirustuksissa huoltorakennukseen on suunniteltu betoniset anturat, umpisokkeli sekä maanvarainen betonilaatta.

Huoltorakennus työmaavaiheessa tammikuussa 1979.
Kuva: MV pääarkisto 38841 / Simo Suoniemi.

Huoltorakennuksen leikkaus:
MV pääarkisto, P19, 505.3.91 / Panu Kaila, 30.11.1978.

RUNKO

Vuoden 1978 piirustuksissa ulkoesine rakenteeksi on määritelty (ulkoa sisäänpäin): pystylauditus 1¼" x 6", puolipontti 4", harva vinolauditus 7"/8" x 4", muovivuorauspaperi eli reititetty muovitiivistyspaperi (tuotenimeltään Arvo), runko 2" x 4" / mineraalivilla 10 cm, muovitiivistyspaperi ja pintarakenne. Pannuhuoneessa on muovitiivistyspaperin sijalla lujalevy 3 mm, kahitiili ½ kiveä ja 120 cm korkea sementtirappaus.¹

VESIKATTO JA YLÄPOHJA

Vesikattorakenteen uloinpana kerroksena on nykyään muiden rakennusten tapaan vuonna 1982 tehty lautakate. Sen alle on vuoden 1978 piirustuksissa esitetty kaksinkertainen huopakate, raakaponttilauta ja sen alla kattotuolit. Yläpohjaan on piirretty muovivuorauspaperi, mineraalivilla 15 cm, muovitiivistyspaperi ja lastulevy sekä betonilaatta.² Kaikki rakennustekniikka oli rakennushallituksen käsialaa.³

- 1 P19, Ulkokuone, pohja ja leikkaus, pääpiirustus 1:50, Panu Kaila 16.1., 19.6., 21.8.1974, 30.11.1978, 505.3.91
- 2 Frugård rakennusselitys, Kaila 1.1.1973 sekä P19, Ulkokuone, pohja ja leikkaus, pääpiirustus 1:50, Kaila 16.1., 19.6., 21.8.1974, 30.11.1978, 505.3.91
- 3 Panu Kailan sähköposti Juulia Mikkolalle 9.10.2018

IKKUNAT JA OVET

Huoltorakennuksen pääovi tehtiin muistuttamaan Puodin tervattua ovea. Siitä tuli sisäänaukeava, lämmöneristetty ja molemmin puolin paneloitu. Myös ikkunat tehtiin Puodin ikkunoiden mallin mukaan mutta sisään–ulos-aukeaviksi, tiivistetyiksi ja sisäpuitteissa lasilistallisiksi. Kattilahuoneen kaksinkertainen ovi paneloitiin ulkoa ulkoseinien vuorauslaudalla ja maalattiin, kuten ulkoseinät.⁴

PINTAKÄSITTELYT

Huoltorakennus suunniteltiin maalattavaksi samaan tapaan kuin puoti.⁵ Maalausselityksessä vuodelta 1974 ulkomaaliksi esitettiin punamultaa.⁶

Muista rakennuksista poiketen huoltorakennus maalattiin kuitenkin muovimaalilla. Tavoitteena lienee ollut oli sen korostaminen, että kyseessä oli pastissi; vuoden 1973 korjaussuunnitelmassa todetaan: *"Näin muodostuu mielenkiintoinen vertailukohta ajan patinoiman vanhan aitan sekä tätä jäljittelevän uuden rakennuksen välille."*⁷

- 4 Huoltorakennuksen rakennusselitysluonnos, Kaila 20.5.1974
- 5 P20, Ulkokuone, julkisivut, pääpiirustus 1:50, Panu Kaila 3.3., 20.10.1972 ja 17.1.1974, 505.3.90
- 6 Huoltorakennuksen maalausselitys, Kaila 20.8.1974
- 7 Kartano ja pappila, MV RHO 2/1973

HUOLTORAKENNUKSEN ULKOMAALAUSSUUNNITELMA

- seinät: - Uula-punamulta
- ikkunat: - pohjustus Siva-pohjamaali
- valmismaalaus Uula-öljymaali 125
maalarinvalkoinen
- ovet: - pohjustus Siva-pohjamaali
- valmiiksimaalaus Uula-öljymaali musta
- sokkeli: - puhdistus
- maalaus Saku 696 tai Yki 230 (harmaa)
- peltiosat: - puhdistus
- 2 krt. Panssarimaali 296 50 % + 50 %
musta¹

¹ Huoltorakennuksen maalausselitys, Kaila 20.8.1974

Ilmanvaihto

Huoltorakennus varustettiin painovoimaisella ilmanvaihdolla. Korvausilmaventtiileinä käytettiin pyöreitä pikasulkulautasventtiileitä, poistoilma-venttiileinä olivat lautasventtiilit. Kuivakäymälöille tehtiin omat poistoilmaputket.¹

¹ Huoltorakennuksen LVI-työselitys, Pekka Porra 31.5.1974

Vesi ja viemäri

Käyttövesi oli alkuun tarkoitus saada alueelle rakennettavasta kaivosta², mutta Rakennushallitus esitti vuonna 1975, että Museovirasto tekisi Puistolan tilan eli Alikartanon läntisen rajanaapurin isännän Matti Pullin kanssa sopimuksen Alikartanon vesijohdon rakentamisesta Puistolan tilan alueelle. Sopimus

² Huoltorakennuksen LVI-työselitys, Pekka Porra 31.5.1974

Lämpökeskuksen teräspiippu ja käymälöiden poistoilmaputket kaakkoissivulla vuonna 2015.

laadittiin 50 vuodeksi, ja sen ehtoihin kuului, että Museovirasto ei maksa Puistolalle korvausta vesijohdosta mutta rakentaa johtoon haaran, josta Puistolan tila voi ottaa vettä.³

Suunnitelmien mukaan pesuvedet johdettiin Alipytingin hajotus- ja imeytyskaivon kautta maastoon.⁴

Lämmitys

Huoltorakennukseen tehtiin polttoöljyä käyttävä lämpökeskus, joka palveli alkuun huoltorakennuksen lisäksi myös Alipyntinkiä. Sitten myös Ylipyntinki liitettiin keskuslämmitykseen.

Öljykattilalle rakennettiin teräksinen, vuorivillalla eristetty piippu, jonka sisä- ja ulkokuoren kiinnityskohdissa käytettiin todennäköisesti asbestia estämään lämpösillan syntymistä.

Lämpöjohtojen läpimenokohtiin määrättiin asennettavaksi metallihylsy ja putkien ja hylsyjen väliin asbestieristys. Maahan asennettavat kaukolämpöputket määrättiin asennettavaksi eristyslementtien sisään.⁵

³ Kirje ja sopimusehdotus Rakennushallitukselta Museovirastolle 27.1.1975 Dno 6033/52/74/374

⁴ Huoltorakennuksen LVI-työselitys, Pekka Porra 31.5.1974

⁵ Huoltorakennuksen LVI-työselitys, Pekka Porra 31.5.1974

Käymäläkalusteet

Huoltorakennukseen asennettiin alunperin Clivus Multrum -merkkiset kuivakäymälät eli kompostiperiaatteella toimivat, umpisäiliöllä varustetut multi-ot.¹ Ne on sittemmin vaihdettu tavallisiksi vesitoimisiksi WC-kalusteiksi.

¹ Kartano ja pappila, MV RHO 2/1973

Huoltorakennus idästä vuonna 1982.

Kuva: MV pääarkisto 38934 / Antti Luutonen.

PUODIN MUUTOSTYÖT 1982

PERUSTUS

Puodin muutostyöt tehtiin vuonna 1982.¹

Puoti oli perustettu irtonaisten maakivien varaan. Maanpinnan kohoaminen ja mahdollisesti myös perustusten painuminen oli johtanut siihen, että nurmikko oli seinälaudoituksen tasalla.²

Kevyen, kylmäksi jäävän rakennuksen perustus oli kuitenkin riittävän liikkumaton, joten vain seinän alta ulos työntyneet kivet kiilattiin takaisin paikoilleen. Perustusten oikaisemista ei pidetty tarpeellisena, koska rakennuksen runko oli jo mukautunut asemaansa. Kosteusvaurioiden välttämiseksi ympäröivä maanpinta kaivettiin niin alas, että perustuskivet tulivat kokonaan näkyviin. Maata oli tarkoitus poistaa riittävän laajalta alueelta siten, ettei rakennus näyttäisi olevan kuopassa.³

Vuoden 1971 piirustuksessa lattiarakenteeksi on merkitty entisten lattialankkujen alle 2½" x 6" vasat, tuuletettu alusta, muovikelmu ja soraus.⁴

1 Luovutuskatselmuspöytäkirja, Kalevi Puska 10.11.1982
DN:o 268/4/82

2 Kartano ja pappila, MV RHO 2/1973

3 Kartano ja pappila, MV RHO 2/1973

4 P13, Makasiini, Pohja leikkaus julkisivut, luonnos 1:50, Kaila 27.7.1971, 505.3.86

Viereisellä sivulla. Puodin ulkovuoraus on irrotettu ja hirsirunko on näkyvissä.
Kuva: MV pääarkisto 56715.

RUNKO

Puotirakennuksella on pystytolppien ja vaakajuoksujen muodostama runko, joka oli laudoitettu molemmien puolin. Runko oli jonkin verran vääntynyt mutta muuten hyväkuntoinen, ulkovuoraus oli sään kuluttama ja joissakin kohdin irrallaan.

Runko jätettiin oikaisematta mutta hajonneet nurkkaliitokset koottiin uudelleen. Kulunut ulkovuori säilytettiin; sekä työn ajaksi irrotetut että omia aikojaan irronneet laudat kiinnitettiin takaisin paikoilleen. Lankkulattia uusittiin, lattiarakenteet tarkastettiin ja korjattiin.⁵

5 Kartano ja pappila, MV RHO 2/1973

Puodissa tehtiin vain välttämättömät korjaukset, ei muuta. Seinät avattiin ulkoapäin ja lattia avattiin, jotta lahokorjaukset saatiin tehtyä.⁶

Ulkovuorauksessa peiterimojen paikkapaloina käytettiin koristehöyläämätöntä puuta.

6 Puurusen ja Ivarsin haastattelu Alikartanossa 20.10.2015

Puoti vuonna 2004.

Kuva: MV RHO 217838.6 / Finna / Sampsa Karvinen.

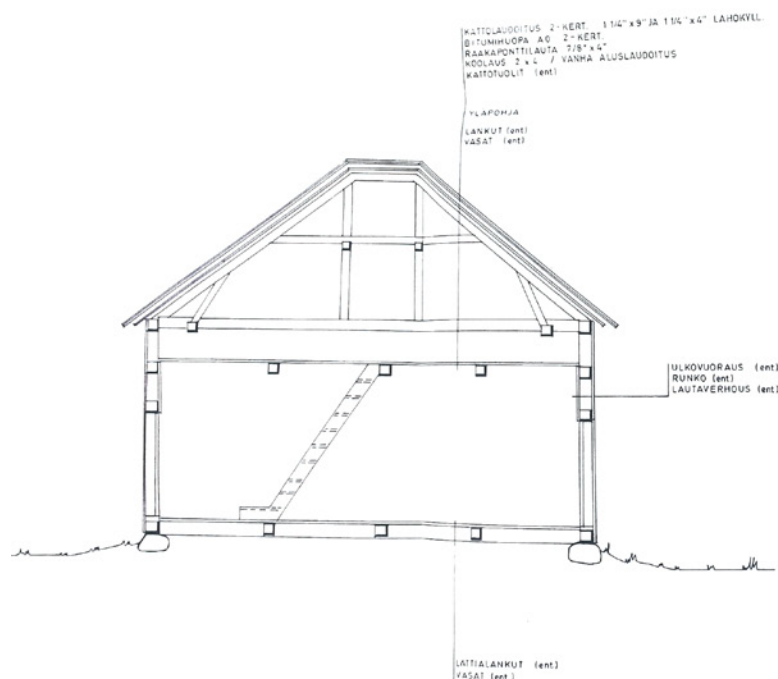
VESIKATTO

Puodin vesikatto korjattiin vuonna 1976.¹ Yli- ja Alipytingin tapaan myös Puodissa oli vesikattona päreiden päälle levitetty, monikerroksinen huopa.

Katto uusittiin vuonna 1982 muiden rakennusten kanssa saman kaltaiseksi lautakatoksi, jossa pohjana oli kaksinkertainen bitumihuopa. Katon harjalle rakennettiin vanhojen valokuvien mukaan vellikellon torni.²

¹ Työmaakatselmus Frugårdissa, Matti Raatikainen 4.10.1976

² Kartano ja pappila, MV RHO 2/1973

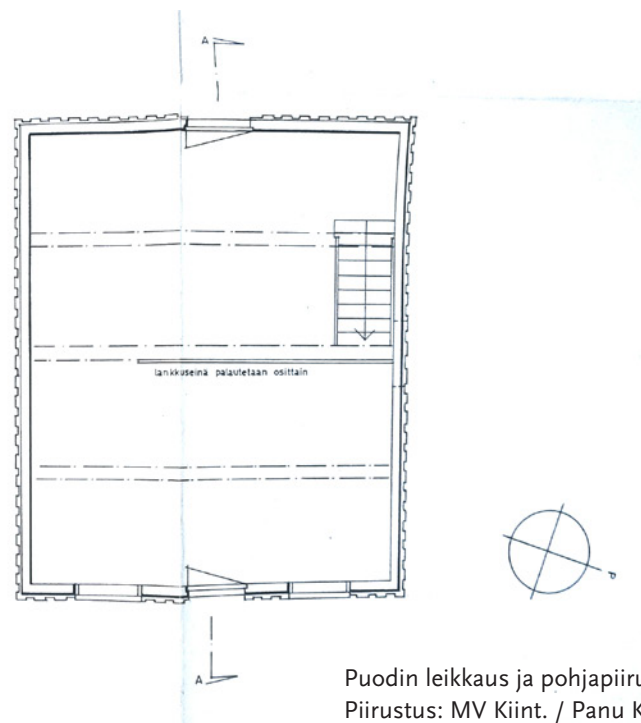
Vuoden 1972 piirustuksessa kattorakenteeksi on merkitty ulkoa sisäänpäin: kattolaudoitus laho-kyllästetystä 1 1/4" x 9" ja 1 1/4" x 4" suoraan kaksinkertaiselle bitumihuovalle, raakaponttilauta 7"/8" x 4" ja korotuskorlaus 2" x 4", joka tuli entisten kattotuolien päälle.³

³ P17, Puoti, pohja ja leikkaus, pääpiirustus 1:50, Kaila 3.3.1972 ja 20.10.1972, 505.3.87

IKKUNAT, OVET JA SISUSTUKSET

Vanhat ikkunat ja ovet korjattiin. Ikkunoissa on käytetty vajaakokoisia ruutuja päällekkäin. Myös portaat, hyllyt ja naulakot säilytettiin. Aitan kahteen osastoon, liha- ja tervapuotiin jakanutta lankkuseinää suunniteltiin palautettavaksi siten, että kulkuyhteys säilyy⁴, mutta väliseinä jäi toteuttamatta.

⁴ Kartano ja pappila, MV RHO 2/1973

Puodin leikkaus ja pohjapiirustus vuodelta 1972. Piirustus: MV Kiint. / Panu Kaila.

PINTAKÄSITTELYT

Puoti maalattiin ulkoa samaan tapaan kuin Ylipytinki (ks. s. 72–73).

Kunnostettu Puoti ennen maalaamista.
Kuva: MV pääarkisto 312/22223.

Puodin länsisivu vuonna 1982.
Kuva: MV pääarkisto 58903.

PIHATYÖT 1972–1982

LÄHTÖTILANNE

Kun Alikartano siirtyi Museovirastolle, puisto oli hyvin huonokuntoinen ja villiintynyt. Sen alkupe-
räiset piirteet olivat lähes kadonneet, mutta puro-
laaksoon levinneet vanhat puutarhakasvit antoivat
aavistuksen varhaisesta kukoistuksesta.¹ Pihassa oli
aiemmin ollut maatiloissa perinteinen piharinki eli
hiekkaympyrä ja kaksi valtavaa kuusta, joista toinen
oli keskeltä katkennut. Tarinan mukaan se oli ollut
ollut joulukuusena tammitynnyrissä heti kartanon
valmistuttua noin vuonna 1805. Joulun jälkeen se oli
istutettu pihaan.²

1 Frugårdin kartanon puiston historiaa, 1971.

2 Kailan haastattelu Alikartanossa 30.11.2015.

TUTKIMUKSET, SUUNNITELMAT JA KUNNOSTUSTYÖT

1970-luvun alussa tutkittiin Frugårdin puutarhan
historiaa ja kartanon vanhaa kasvistoa. Karta-
noalueen puuston kuntoa arvioi vuonna 1972
metsänhoitaja Ranckén.³ Vuonna 1973 rakennus-
ryhmän ja joen väliseen rinteeseen suunniteltiin
ruutuihin jaettua vihannesmaata ja Ylipytingin pää-
tyyn ruusutarhaa.⁴ Vuoden 1978 puutarha- ja puis-
tosuunnitelma sisältää rakennusten lähiympäristös-
sä kasvavien pensaiden ja perennojen huoltamisen,
pensasaidan istuttamisen, nurmialueiden uusi-
misen, ruusupenkkien perustamisen sekä vanhan
kasvillisuuden hoitamisen. Piha-aukiolle ehdotettiin
joko hiekkapihaa tai nurmipihaa hiekkakäytävin.⁵
Suunnittelukokouksessa päätettiin kuitenkin lykätä
piha-alueiden kulkuteiden suunnittelu seuraavaan
kesään.⁶

3 Lausuntopyyntö kartanoalueen puista, Kaila 14.1.1972.

4 Kartano ja pappila, MV RHO 2/1973, 64-65.

5 Puutarha- ja puistosuunnitelma 1978, Helena Saatsi.

6 Suunnittelukokouksen pöytäkirja, Kalevi Puska 8.11.1987,
DN:o 705/4/77.

Piha-alueelle laadittiin rakennusten restauroin-
nin yhteydessä vuonna 1980 kunnostussuunnitel-
ma, joka kuitenkin toteutettiin vain rakennusten
välittömässä läheisyydessä. Purolaakso jäi alkuun
kunnostamatta ja hyötypuutarha rakentamatta.⁷

Pihatyöt teki Vihermestarit Ky Timo Lehto-
sen johdolla vuosina 1981–1982.⁸ Purolaakson
puistokaistaleen ja 1750-luvulta periytyvän hyöty-
puutarhan kunnostus ja osittainen rekonstruointi
aloitettiin vasta 1990-luvun alussa.⁹

7 Restaurointi ja hoitosuunnitelma 1992, Peurasuo et. al.

8 Luovutuskatselmuspöytäkirja, Kalevi Puska 10.11.1982 DN:o
268/4/82.

9 3_Historia.doc-tiedosto, Lounatvuori, MV.

Viereisellä sivulla. Pihatöitä vuonna 1982.

Kuva: MV pääarkisto 56695 / HannuPuurunen.

HAUDAN KUNNOSTUS

Vuonna 1974 arkkitehtiylöppilas Helena Saatsi laati Nordenskiöldin sukuhaudalle istutussuunnitelman. Haudan ympäriltä poistettiin männyt sekä paju- ja leppävesakot. Lisäksi rikkaruohot kitkettiin ja syntyneisiin aukkoihin siirrettiin ympäristöstä luonnonkasviturpeita. Alueelle istutettiin tammia sekä kuusiaita. Haudalle johtava polku kunnostettiin ja ojan yli rakennettiin silta.¹

Elokuun loppuun mennessä kolme istutetuista tamentaimista oli kuivettunut, mutta kahden alaosasta kasvoi kuitenkin voimakkaita versoja. Muut istutetut puut voivat tuolloin hyvin.² Keväällä 1976 tammet olivat hengissä yhtä lukuun ottamatta.³

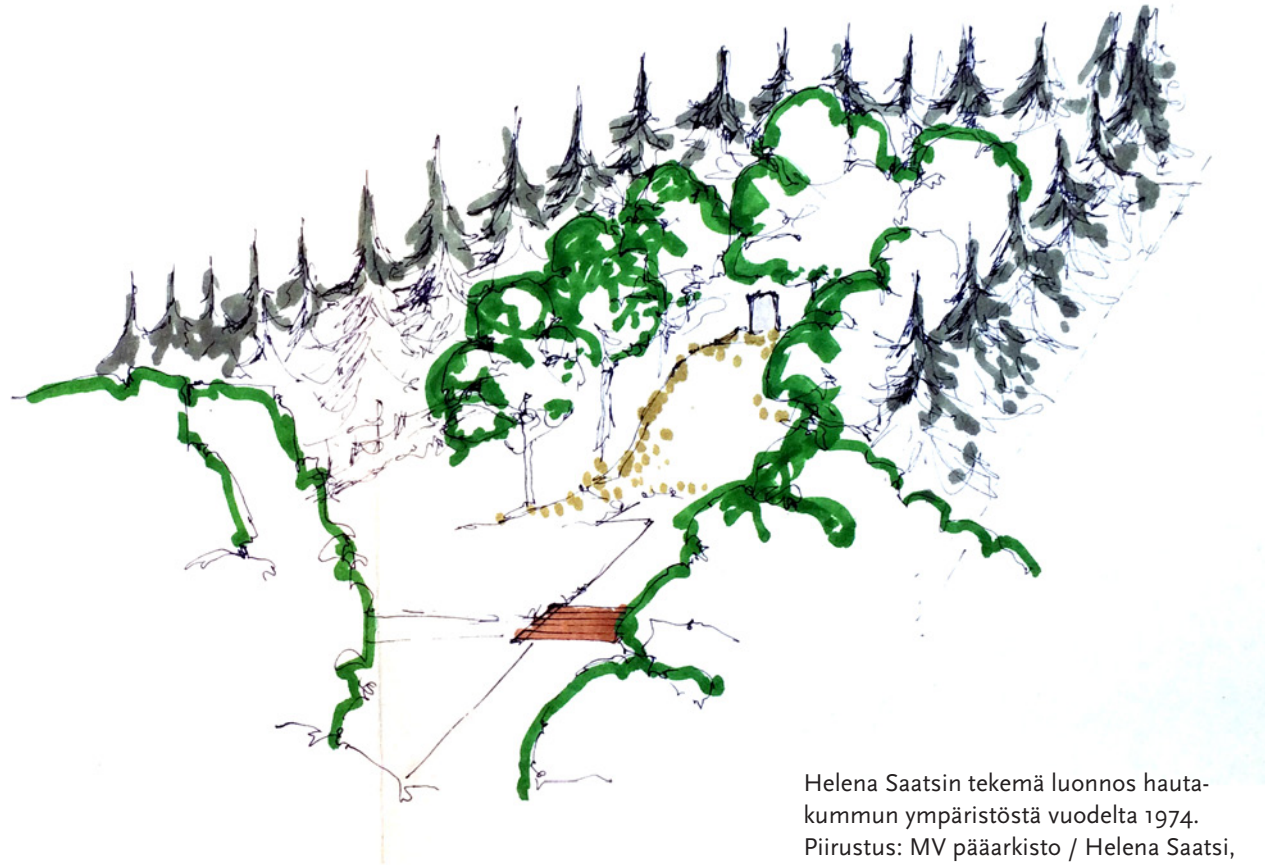
Haudan ympärille suunniteltiin vuonna 1975 kaksijuoksuinen tolppa-aita, joka rakennettiin seuraavana vuonna.⁴ Toteutunut aita poikkeaa suunnitelmasta siinä, että juoksut on lovettu tolppiin vain puoliksi ja tolppien väli vaihtelee.

¹ Istutussuunnitelma 20.3.1974, Helena Saatsi. Hauta-alueen kunnostus 9.10.1973, Helena Saatsi.

² Matkakertomus 27.8.1974, Maire Kemppe.

³ Matkakertomus 27.5.1976, Maire Kemppe, Helena Saatsi, Matti Soppela 31.5.1976

⁴ Hauta-alueen aita 19.5.1975, Maire Kemppe, Helena Saatsi.

Helena Saatsin tekemä luonnos hautakunnan ympäristöstä vuodelta 1974. Piirustus: MV pääarkisto / Helena Saatsi, repro.

PUROLAAKSON KUNNOSTUS

Kartanon pihapiiri rajautuu etelässä metsäiseen purolaaksoon. Mustijokeen laskeva puro virtaa savipitoiseen maahan uurtuneessa syvässä uomassa, jonka reunat sortuvat aika ajoin eroosion vaikutuksesta. Keväisten sulavesien vaikutuksesta puro myös tulvii voimakkaasti. Laakson puusto on pääosin vanhaa kuusikkoa ja pensaskerros on voimakkaasti versovaa lehtipuustoa. Kenttäkerros on maan ravinteisuuden ansiosta rehevä.¹

Puro sekä sitä reunustava vehmas kasvillisuus ovat luultavasti vaikuttaneet jo alun perinkin Alikartanon rakennuspaikan valintaan. 1800-luvun lopulla purolaaksoa on ilmeisesti hoidettu ainakin poistamalla kuolleet ja huonokuntoiset puut sekä pensaas.²

Purolaaksossa sijaitsivat aikanaan jää- ja juureskellari, joista on jäljellä U-muotoiset painanteet. Eklöfien aikana purolaakson yläosassa oli metsätyskoirien tarha koppeineen.³ Koirahäkki oli paikallaan vielä 1970-luvun alussa.⁴

Vuonna 1971 Alikartanon puiston historiaa ja lajistoa kartoitettiin. Tuolloin suunniteltiin alustavasti, että purolaakso muutettaisiin puistoksi, jossa vanhasta kartanokulttuurista kertovat villiintyneet kasvit saisivat rauhassa kasvaa. Lisäksi kaavailtiin

pöytiä ja penkkejä sekä paria siltaa puron yli.⁵ Vuoden 1973 inventoinnissa purolaakson puustoksi on merkitty lähinnä koivuja ja kuusia. Lähellä Ylipyntkiä, puron eteläpuolella on maininta rehevästä lehtotyypisistä puronrantakasvillisuudesta kun taas pihapiirin ja puron väliin jäävä alue on inventoinnissa nimetty ruohottuneeksi rantavyöhykkeeksi. Lähempänä Mustijokea kasvillisuutta on luonnehdittu umpeen kasvaneeksi tiheiköksi ja tiheäksi pensaikoksi.⁶ Saman vuoden suunnitelmassa on mainittu palautettavaksi kolme puron yli johtanutta siltaa, joista keskimäinen oli määrä toteuttaa kivenlohkareista ja kaksi muuta kestopuusta.⁷ Kivisilta jäi kuitenkin rakentamatta.

Vuoden 1978 puutarha- ja puistosuunnitelmassa on purehdon osalta tavoitteeksi mainittu

kasvilajiston entisen monimuotoisuuden palauttaminen ekologisista menetelmistä käyttäen. Suunnitelmaan sisältyi puiden poistaminen niiden kunnan vaatimassa tahdissa ja aukkojen täyttäminen uusilla taimilla samoin kuin pensaiden vioittuneiden osien karsiminen ja pensastojen täydentäminen. Tavoitteena oli myös lisätä ja vahvistaa purehdon perennakantaa ja lajivalikoimaa. Lisäksi suunnitelma sisälsi purouoman kunnostamisen, hiekkakäytävien perustamisen sekä siltojen rakentamisen.⁸ Vuoden 1981 työselostuksessa todetaan purolaakson olevan hoitamattomassa tilassa ja siivouksen tarpeessa. Laakson raivauksella oli tarkoitus saattaa alue puistomaiseen tilaan säilyttäen sen kulttuurikasvusto niin puiden kuin kenttäkerroksen osalta.⁹

8 Puutarha- ja puistosuunnitelma 1978, Helena Saatsi.

9 Frugårdin kartanon puutarhan I-vaiheen työselostus 1981.

5 Frugårdin kartanon puiston historiaa, 1971.

6 Puutarhan nykytilan inventointi 1973, Helena Saatsi.

7 Kartano ja pappila, MV RHO 2/1973, 64.

Purolaakson romah-
tanut silta 1970-luvun
alussa.

Kuva: MV pääarkisto
16931 B / Helena Saatsi.

1 https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/mjhoito/read/asp/r_osa_det.aspx?ALUE_ID=505400001&OSA_ID=10266, katsottu 5.2.2018.

2 Restaurointi- ja hoitosuunnitelma 1992, Peurasuo et. al.

3 Kartano ja pappila, MV RHO 2/1973

4 Maire Heikkisen matkakertomus 8.7./9.7.1982

PIHAMAAN KUNNOSTUS

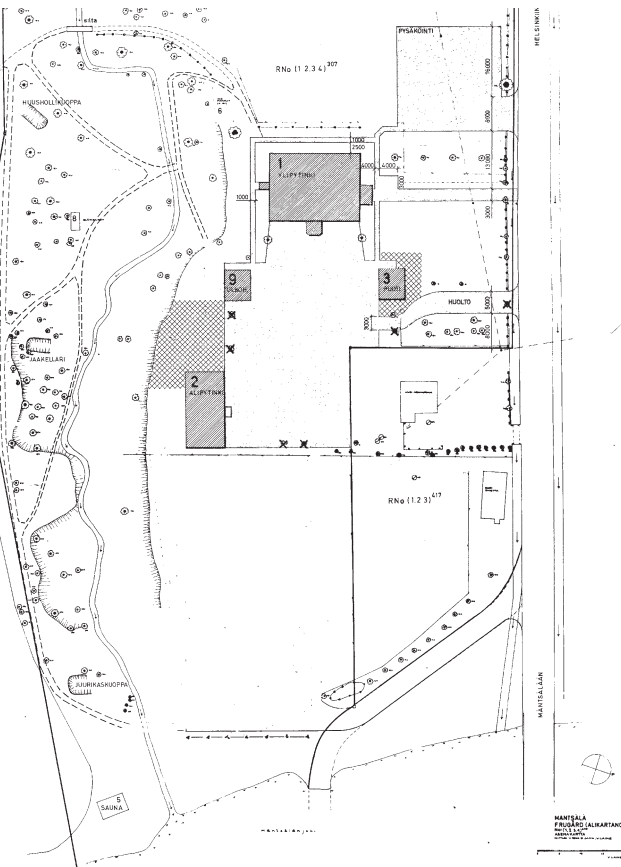
Vuonna 1973 Alikartanon rakennusryhmän ja joen väliseen rinteeseen suunniteltiin ruutuihin jaettua vihannesmaata ja Ylipytyngin päätyyn ruusutarhaa.¹ Vuoden 1978 puutarha- ja puistosuunnitelma sisältää rakennusten lähiympäristössä kasvavien pensaiden ja perennojen huoltamisen, pensasaidan istuttamisen, nurmialueiden uusimisen, ruusupenkkien perustamisen sekä vanhan kasvillisuuden hoitamisen. Piha-aukiolle ehdotettiin joko hiekkapihaa tai nurmipihaa hiekkakäytävin.² Suunnittelukouksessa päätettiin lykätä piha-alueiden kulkuteiden suunnittelu seuraavaan kesään.³

Vuoden 1981 puutarhan I-vaiheen suunnitelmassa rakennusten keskelle jäävä piha, huoltotie sekä Ylipytyngin länsipuolelle tuleva pysäköintialue oli suunniteltu hiekkapintaisiksi. Kaivupinnan päälle oli tarkoitus levittää polypropeenista valmistettu suodatinkangas ainoastaan piha-alueella.⁴ Suodatinkangas päädyttiin kuitenkin asentamaan myös pysäköintialueen ja kulkuväylien pohjalle. Lisätöinä purettiin myös vaja ja rakennettiin tierumpuja 24 juoksumetriä.⁵

Suunnitelmassa Ylipytyngin ympäristöön istutettavia kasveja olivat esimerkiksi pihlaja-angervo,

köynnöskuusama, mustaselja ja koiranheisi. Lisäksi vanhat pihakuuset korvattiin uusilla, jotka istutettiin ilmeisesti hiukan kauemmas rakennuksesta. Alipytyngin seinustoille suunniteltiin humalaköynnöksiä ja piha-alueen pohjoispuoleisen tontin rajalle orapihlaja-aitaa. Piha-alueelta sekä huoltotien kohdalta poistettiin kaksi koivua sekä vaahtera.⁶

Pihatyöt nostivat maan pintaa, ja Alipytyngin portaista piti jättää yksi askelma pois. Kesällä 1982 lukuisat pensaat sekä istutetut kuuset olivat kuolleet.⁷ Seuraavana kesänä kuolleita kasveja oli vieläkin enemmän. Piha-aluetta piti myös muotoilla siten, etteivät vedet valuisi puodin nurkalle.⁸ Kuuset korvattiin uusilla, mutta neljä vuotta myöhemmin nekin olivat alkaneet kuolla, kuten myös lähes kaikki samana vuonna istutetut pensaat. Rakennusten läheisyydessä tämän uskottiin johtuvan katoilta valuvista myrkyistä. Luultavasti suodatinkankaasta johtuen pihamaan hiekka ei ollut painunut kovaksi, mikä aiheutti veden seisomista ja uhkasi myös Ylipytyngin ovelle johtavan tammikäytävän puita. Paikalle kaivettu avo-oja näytti kuitenkin auttavan tilannetta. Lisäksi nurmialueet olivat sammaloituneet ja hiekkakenttä alkanut nurmettua.⁹

Pihasuunnitelma vuodelta 1981.

Piirustus: MV pääarkisto 505.3.108 / Seppo Hakli.

1 Kartano ja pappila, MV RHO 2/1973, 64-65.

2 Puutarha- ja puistosuunnitelma 1978, Helena Saatsi.

3 Suunnittelukokouksen pöytäkirja, Kalevi Puska 8.11.1987, DN:o 705/4/77.

4 Frugårdin kartanon puutarhan I-vaiheen työselostus 4.2.1981.

5 Loppukatselmuspöytäkirja DN:o 1127/4/81, 1.6./7.6.1982.

6 Frugårdin kartanon puutarhan I-vaiheen työselostus ja piirustus 4.2.1981.

7 Matkakertomus 8.7./9.7.1982, Maire Heikkinen.

8 Takuutarkastuspöytäkirja, Wille Mikkola 1.6.1983 DN:o 1127/4/81.

9 Matkakertomus 28.11.1986, Maire Heikkinen.

AIDAT JA PORTIT

Panu Kailan asemapiirroksen luonnoksessa vuodelta 1971 pihamaan ja hyötypuutarhan ympärille on merkitty aidat. Seuraavana vuonna Kaila teki piirustukset sekä portista että nelijuoksuisesta tolppa-aidasta, jonka juoksut ovat 2" x 4" ja tolpat 5" x 5". Molemmissa esikuvana ovat olleet Frugård-albumin vuoden 1880 valokuvissa näkyvät aidat ja portit (osa 1/3, s. 14, 68 ja 90). Portin pinnojen pään muoto on oletettavasti peräisin sukuhaudan kohdalla sijainneesta pihamaan portista.¹

¹ Aidan ja portin piirustukset 30.6.1972, Panu Kaila.

Aitoja ei kuitenkaan toteutettu heti, ja Maire Heikkisen matkakertomuksessa vuodelta 1982 tode- taankin, että aitaaminen parantaisi pihan ilmettä.² Aidat on rakennettu lopulta 1980-luvun loppupuolella. Oletettavasti samassa yhteydessä toteutettiin vuoden 1972 suunnitelmaa vastaava portti, kuitenkin Nummistentien varteen.

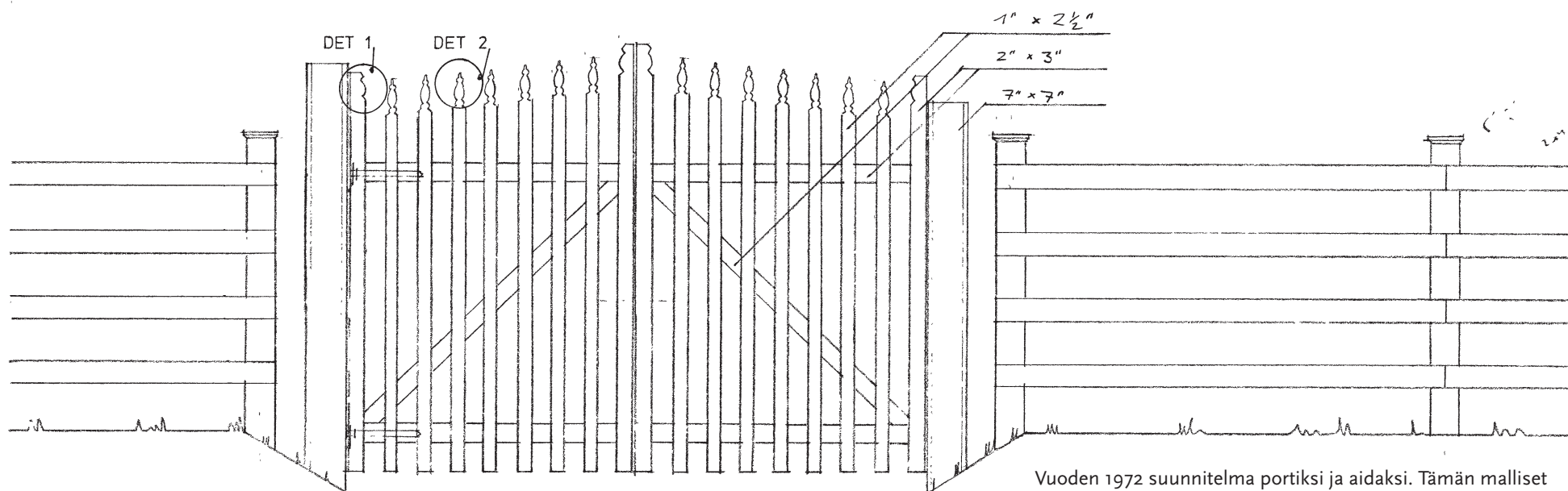
Hyötypuutarhan joen puoleiselle sivulle istutettiin siperianhernepensasaita keväällä 1994 ja samana kesänä sen viereen pystytettiin tolppa-aita

² Matkakertomus 8.7./9.7.1982, Maire Heikkinen.

portteineen.³ Aita vastasi Panu Kailan suunnitelmaa vuodelta 1972. Pentti Peurasuo suunnitteli portin vuonna 1992. Se poikkesi Kailan suunnitelmasta 1880-vuoden valokuvan mukaan suunnitelmasta portista muistuttaen enemmän vuoden 1921 valokuvassa näkyvää mallia (osa 1/3, s. 71).⁴ Toteutettu portti poikkeaa vielä tästäkin suunnitelmasta jonkin verran.

³ Muistio Nummisten Alikartanon istutuksista 14.4.1994, Maija Ivars.

⁴ Rakenteet, käytävät, restaurointi- ja hoitosuunnitelma 12.11.1992, Pentti Peurasuo.

Vuoden 1972 suunnitelma portiksi ja aidaksi. Tämän malliset portit on tehty tielle päin ja hyötypuutarhaan. Piirustus: MV pääarkisto 505.3.114 / Panu Kaila.

MUSEON KÄYTTÖ JA KUNNOSSAPITO 1983–2013

Kartanomuseon näyttelyt

Alikartanon museon avajaisia vietettiin 18.5.1983. Kartanon hallinnointi siirtyi Rakennushallitukselta Museovirastolle 11.11.1984.¹ Tässä luvussa käydään läpi museon vaiheita vuoteen 2013 asti, jolloin se siirtyi Senaatti-kiinteistöjen hallintaan.

¹ Museoviraston word-tiedosto Alikartanon korjaushistorias-ta (Korjaushistoria.docx)

Yllä: Museon avajaisten yhteydessä Nordenskiöldien sukuhaudalle laskettiin seppäle.

Kuva: MV pääarkisto 58612 / Hannu Puurunen.

Viereisellä sivulla: Ylipytingin vähä förmakista (H12) Eerikin kammaria (H10) kohti otettu kuva 1980-luvulta.

Kuva: MV REST.

Näyttelyä rakennettaessa vuonna 1998 sali (H5) ja iso föрмаaki (H9) kalustettiin 1900-luvun alussa otettujen valokuvien perusteella. Muihin huoneisiin rakennettiin kartanon historiasta sekä Norden-skiöld-suvun jäsenten tieteenharrastuksesta ja teknisistä saavutuksista kertova näyttely, jossa esiteltiin monipuolisesti suvun tiedemiesten saavutuksia.²

Marja Ivars, tuolloin Alanko, ja Irma Lounatvuori kokosivat näyttelyn osaksi Museoviraston kokoelmista.³ Helsingin yliopiston kirjasto, Helsingin yliopiston geologian laitos, kasvitieteen laitos ja kasvimuseo sekä Mäntsälän kotiseutumuseo antoivat asiantuntija-apua ja lainasivat näyttelymateriaalia.⁴ Ruotsissa asuvat Nordenskiöldit lahjoittivat museon avaamisen jälkeen museolle kartanoon kuuluneita huonekaluja, tauluja ja grafiikkaa.⁵ Alikartanon restaurointia esiteltiin näyttelyplansseilla, joihin Hannu Puurunen valitsi valokuvat. Antti Luutonen laveerasi näyttelyä varten värikuvan Ylipytingistä (osa 1/3, s. 8). Originaali on sittemmin viety pois Alikartanosta Kansallismuseon toimesta.⁶

1990-luvulla museokierros alkoi eteisestä ja lähti kiertämään vastapäivään salin ympäri. Isännän huoneessa (H6) esiteltiin tilan ja rakennusten historiaa sekä Nordenbergien teollisuushankkeita, piian huoneessa (H15b) valokuvia kartanon sisätiloista ja Nordenberg–Nordenskiöld-suvun historiaa, herran

kamarissa (H14) Nordenskiöldejä linnoitusupseereina ja merisankareina sekä Ruotsin tiedeakatemian jäsenenä ja alkemian harrastajina, rouvan kamarissa (H13) Nordenskiöldejä kasvitieteen ja maatalouden harrastajina, vähä föрмаakissa (H12) Nils Gustaf ja Adolf Erik Nordenskiöldiä mineralogeina, vierasten huoneessa (H11) Adolf Erik Nordenskiöldiä tiedemiehenä sekä historiallista kartografiaa ja Pro Finlandiaa, Eerikin kamarissa (H10) Adolf Erik Nordenskiöldiä tutkimusmatkailijana, Koillisväylän löytämistä ja Mesa Verdeä. Ison föрмаakin kautta käytiin saliin, takaisin eteiseen ja sieltä lehterille, jossa yleisöllä oli pääsy vain oven edustalle.⁷

Ylipytingin kaakkoiskulman sininen huone (H8) toimi alkuun museon varastona ja henkilökunnan pukuhuoneena. Vuonna 1988 huone päätettiin kalustaa museonäyttelyyn kuuluvaksi ja tehdä keittiön (H16) ja salin (H5) välisestä vähäkyökistä (H15) varasto- ja pukeutumishuone. Ruokailu- ja lepotilana henkilökunta saattoi tuolloin käyttää edesmenneen Ida Ekmanin asuntoa Alipytingissä.⁸ Sininen huone saatiin osaksi näyttelyä keväällä 1990.⁹

Vuonna 1989 Alikartanossa vieraili 2744 kävijää.¹⁰

² Alikartano Frugård -opas, MV 1998

³ Marja Ivarsin viesti Juulia Mikkolalle 7.11.2018

⁴ Alikartano – Frugård, opas huoneiden 1, 4–9 Nordenskiöld-näyttelyyn

⁵ <http://www.kansallismuseo.fi/fi/alikartano/museokierros>

⁶ Hannu Puurunen ja Marja Ivarsin haastattelu Alikartanossa 20.10.2015

⁷ Alikartano – Frugård, opas huoneiden 1, 4–9 Nordenskiöld-näyttelyyn

⁸ Hoito- ja suunnitteluryhmän raportti, Marja Ivars, Raija Järvelä-Hynynen, Irma Lounatvuori ja Marja Mäkelä 8.11.1988

⁹ Kartano- ja talomuseoitien toimikunnan pöytäkirja 30.1.1990

¹⁰ Vuoden 1989 kävijämäärät Museoviraston museoissa ja muissa kohteissa

YLIPYTINGIN TILAT NÄYTTELYSSÄ VUONNA 2015

Tässä luvussa on nostettu esimerkiksi Ylipytingin eri huoneiden käyttö ja ja kalustus vuonna 2015.

Pääkuisti (H1)

Kartanon isännän luona työhuoneessa asioineet kyläläiset ja alustalaiset jättivät hattunsa ja rukkasensa umpinaisen kuistin molemmilla sivuilla olleille sohville, joiden päällisinä oli 1900-luvun alussa ristipistokoristeiset säkkikankaat.¹

Eteinen (H2)

Eteisestä avautuu suora näkymä salin (H5) kautta pieneen förmaakiin (H12), vasemmalle siniseen kamariin (H8) ja oikealle herran työhuoneeseen (H6), ja eteisestä lähtevät myös portaat (H4) kellariin ja lehterille. Vuonna 2015 eteiseen oli sijoitettu kaksi alkuperäistä kustavilaistyyppistä nurkkakaappia.²

Lehteri

1820-luvulla, jolloin mineralogi ja geologi Nils Gustaf Nordenskiöld asutti Alikartanoa lehteri oli omistettu tieteelle, ja sinne tilattiin useita mineraali- ja kirjakaappeja. Hän myös kehystytti seinille kuuluisia mineralogea esittäviä kuparipiirroksia.³

Lehterin kiinteä sisustus vuonna 2015 oli kaiketi pääosin peräisin Alikartanon viimeisen Nordenskiöldin, Nils Oton, ajalta 1800-luvun lopulta. Sisustus näkyy hyvin vuoden 1892 valokuvassa sekä Signe Branderin kartanosarjan kuvissa vuodelta 1911.⁴

Sali (H5) ja Iso förmaaki eli salin etuhuone (H9)

Ylipytingin keskellä oleva, suurikokoinen sali toimi alun perin edustus- ja seurustelutilan ohella myös ruokasalina, jonne johtivat pariovet pikkukeittiöstä eli tarjoiluväliköstä (H15). Salissa oli neljä laskuvyllyistä ruokapöytää, jotka ajan tavan mukaan aterian päätyttyä nostettiin seinän vierelle. Edustusastioita säilytettiin keittiöön vievän parioven toisen puoliskon taakse rakennetussa astiakaapissa.⁵

Salin kalustus edusti vuonna 2015 1800-luvun puolivälin uusrokokoota. Iso förmaaki oli sisustettu biedermeiertyyliin 1830-luvun tapaan, ja siellä oli suvun muotokuvagalleria. Huoneet oli kalustettu 1900-luvun alussa otettujen valokuvien perusteella.⁶

Kartanon historiasta sekä Nordenskiöld-suvun jäsenten tieteenharrastuksesta ja teknisistä saavutuksista kertova näyttely levittyi Ylipytingin muihin huoneisiin.⁷

Isännän tai herran työhuone (H6)

Isännän huone oli eteisen vieressä, jotta hänen luonaan asioineet alaiset eivät häirinneet herrasväen elämää.⁸ Vuonna 2015 huoneen seinillä oli kuvia tilan historiasta ja rakennusten vaiheista.⁹

Sininen kamari, sininen huone (H8)

Sinistä huonetta käytettiin alun perin todennäköisesti vierashuoneena. Eklöfien aikaan sitä kutsuttiin Konsulien kamariksi. Museon alkuaikoina huone toimi varastona ja henkilökunnan pukutilana. Vuonna 1990 huone kalustettiin museonäyttelyyn kuuluvaksi, ja vuonna 2015 se oli sisutettu 1800-luvun alun tapaan.¹⁰ Kalusteet olivat myöhäiskustavilaiset.¹¹

Poikien eli Erikin kamari (H10)

Kamari on saanut myöhemmän nimensä Nils Otto Nordenskiöldin pojan Nils Erikin mukaan. Huoneen seinissä on eri-ikäisiä tapettikerroksia, joista nuorin on 1870-luvulla painettu kartussikoristeinen uusrenessanssitapetti.¹² Ison förmaakin vastaisella seinällä tapettikerrokset on leikattu auki siten, että niitä pääsee selaamaan. Vuonna 2015 huoneessa esiteltiin A. E. Nordenskiöldin karttakokoelman karttoja sekä kuvia hänen poikansa Gustafin Mesa Verden kalliokaupungissa tekemistä arkeologisista kaivauksista.¹³

¹ Ylipytingin huoneiden näyttelyesitteet

² <http://www.kansallismuseo.fi/fi/alikartano/museokierros>

³ Ylipytingin lehterin ja portaikon suppea konservointitutkimus 26.10.2014, Kollaasi

⁴ Ylipytingin lehterin ja portaikon suppea konservointitutkimus 26.10.2014, Kollaasi

⁵ Ylipytingin huoneiden näyttelyesitteet

⁶ <http://www.kansallismuseo.fi/fi/alikartano/museokierros>

⁷ Alikartano Frugård, opas, MV 1998

⁸ Ylipytingin huoneiden näyttelyesitteet

⁹ <http://www.kansallismuseo.fi/fi/alikartano/museokierros>

¹⁰ Ylipytingin huoneiden näyttelyesitteet

¹¹ <http://www.kansallismuseo.fi/fi/alikartano/museokierros>

¹² Ylipytingin huoneiden näyttelyesitteet

¹³ <http://www.kansallismuseo.fi/fi/alikartano/museokierros>

Tyttärien kamari eli vierasten huone (H11)

Huone oli perheen tyttärien kamarina vielä 1800-luvun puolivälissä. Vuonna 2015 huoneessa esiteltiin Adolf Erik Nordenskiöldin tieteellistä uraa sekä hänen kuuluisaa Koillisväylän purjehdustaan.¹

Pieni förmaaki eli vähäförmaaki (H12)

Vielä 1700-luvulla makuuhuoneet toimivat osaksi seurusteluhuoneina, mutta vuosisadan jälkipuoliskolla seurustelu siirtyi sitä varten kalustettuihin förmaakeihin. Vähäförmaaki lienee ollut rouvasväen huone, jonka kalustuksiin kuuluivat istuinryhmät teepöytineen, lipastot, peilit ja hienompiin käsitöihin liittyvät välineet.² Vuonna 2015 vähäförmaaki oli sisustettu biedermeier-huonekaluilla.³

Rouvan kamari eli keltainen kamari (H13)

Rouvan kamaria on kutsuttu seinävärin mukaan myös keltaiseksi kamariksi. Huone oli vuonna 2015 kalustettu rottinkihuonekaluin, ja siellä esiteltiin Nordenskiöldejä Ruotsin tiedeakatemian jäseninä, sekä kasvitieteen ja maatalouden harrastajina. Seinällä on taulu, joka esittää Alikartanon puutarhoja vuonna 1833.⁴

1 <http://www.kansallismuseo.fi/fi/alikartano/museokierros>

2 Ylipyttingin huoneiden näyttelyesitteet

3 <http://www.kansallismuseo.fi/fi/alikartano/museokierros>

4 Ylipyttingin huoneiden näyttelyesitteet

Herran kamari (H14)

1800-luvun alkupuoliskolla aviopuolisoilla oli eriliset makuuhuoneet. Herran kamarin seinissä on harmahtavalla pohjalla mustalla ja punaruskealla tehty marmorimainen roiskemaalaus, jota käytettiin Ruotsissa ensimmäisen kerran 1790-luvulla Hagan paviljongissa ja Drottningholmin linnanteatterissa. Rouvan kamariin (H13) johtavan oven oikeassa pielessä on jäljellä pieni alue alkuperäistä pintakäsittelyä, joka on vuosikymmenien aikana nokeentunut ja siksi paljon uusia pintoja tummempi. Tilassa oleva Pelti-uuni on korvannut alkuperäisen uunin.

Vuonna 2015 kamarissa oli esillä muun muassa August Nordenskiöldin alkemistiuuni sekä Nils Gustaf Nordenskiöldin mineraalikaappi, sillä huoneessa esiteltiin suvun jäsenten tiedeharrastusta ja linnoitusupseerin ammattia.⁵

Piian huone (H15) ja vähäkyökki (H15a)

Alun perin piian huoneen ja vähäkyökin paikalla oli yksi suurempi palvelijattarien huone. Myöhemmin huone on jaettu väliseinällä kahtia.⁶ Vuonna 1988 vähäkyökistä (H15) tehtiin varasto- ja pukeutumis-huone. Ruokailu- ja lepotilana henkilökunta saattoi tuolloin käyttää edesmenneen Ida Ekmanin asuntoa Alipytingissä.⁷

Piiankamarissa oli vuonna 2015 kertaustyyllisiä huonekaluja ja Nordenskiöld-suvun sukupuu sekä vanhoja valokuvia kartanon sisätiloista.⁸

5 <http://www.kansallismuseo.fi/fi/alikartano/museokierros>

6 Ylipyttingin huoneiden näyttelyesitteet

7 Hoito- ja suunnitteluryhmän raportti, Marja Ivars, Rajja Järvelä-Hynynen, Irma Lounatvuori ja Marja Mäkelä 8.11.1988

8 <http://www.kansallismuseo.fi/fi/alikartano/museokierros>

Keittiö (H16)

Alikartanossa oli aiemmin laaja henkilökunta, joista vouti, renkivouti, puutarhamestari, imettäjä, sisäpalvelija ja keittiöpiika aterioivat keittiössä. Piha- ja tallirenki, liinankutoja, mylläri, puuseppä, sorvari, suutari, räätäli, vaunuseppä, seppä, sahatyöläinen sekä lukuisat karjapiiat ja -rengit ruokailivat väentuvassa tai omissa torpissaan.

Keittiössä sijainnut kookas leivinuuni ja uuni purettiin 1900-luvun puolivälissä. Uunin muodon mukainen teräskehikko ja vanhat astiat auttavat hahmottamaan, miten keittiö on ollut järjestetty 1800-luvun alussa.⁹ Keittiön Arkistihuoneen vastaisessa seinässä on väriporras.

9 Ylipyttingin huoneiden näyttelyesitteet

Kiinteistönhoito 1983–2013

SUUNNITTELIJAT

Alikartanosta vastasivat Museovirastossa sisustusarkkitehti Maire Heikkinen, arkkitehti Marja Ivars, tutkija Irma Lounatvuori, yli-intendentti, arkkitehti Selja Flink, rakennuttaja Kari Gröndahl, kartanomuseoista vastaava tutkija Lea Värtinen sekä konservaattori Päivi Eronen. Pentti Peurasuo teki piha- ja ympäristösuunnitelmia vuosina 1992 ja 1993. Peurasuo oli ollut tekemisissä Alikartanon kanssa jo silloin vaiheessa, kun Hannu Puurunen suunnitteli kartanon muutosta museoksi.¹

¹ Hannu Puurunen ja Marja Ivarsin haastattelu Alikartanossa 20.10.2015

Alitpyingin seinän katselmus vuonna 2011.
Kuva: MV K-asema.

KIIINTEISTÖNHOITAJAT

Museoksi kunnostuksen aikana kartanon vahtimestarina oli Lyyli Karikuusi, joka asui omistamassaan, Alikartanon pihan nurkalla seisovassa omakotitalossa, johon oli vedetty museon puhelin ja murtohälytin sekä lämpökeskuksen hälytys.² Kun kartano siirtyi Rakennushallitukselta Museovirastolle vuonna 1984, Lyyli Karikuusi siirtyi museoviraston palvelukseen.³ Vuonna 1988 Karikuusi täytti 67 vuotta, ja hänelle myönnettiin pyynnöstä jatkoaikaa virkansa hoitamiseen ensin 30.3.1989 saakka⁴ ja uudelleen 30.3.1990 saakka.⁵

Vuonna 1988 Karikuusen kanssa neuvoteltiin omakotitalon myymisestä valtiolle, mutta vahtimestari ei ollut halukas myymään, vaikka hänelle luvattiin taloon elinikäinen asumisoikeus. Museoviraston vuoden 1988 määrärahoista rakennus tontteineen olisi voitu ostaa, mutta pakkolunastuk-

² Hoito- ja suunnitteluryhmän raportti, Marja Ivars, Raija Järvelä-Hynynen, Irma Lounatvuori ja Marja Mäkelä 8.11.1988
³ Luovutuskatselmuspöytäkirja, Kalevi Puska 10.11.1982 DN:o 268/4/82
⁴ Hoito- ja suunnitteluryhmän raportti, Marja Ivars, Raija Järvelä-Hynynen, Irma Lounatvuori ja Marja Mäkelä 8.11.1988
⁵ Matkakertomus 5.10.1989, Marja Ivars ja Irma Lounatvuori 10.10.1989

seen ei haluttu ryhtyä. Karikuusi antoi kuitenkin ymmärtää, että tontti hänen mielestään tulisi hänen jälkeensä myydä valtiolle.⁶

Vuonna 1989 Alitpyingissä oleva asunto oli varustettu suihkulla mutta ei wc:llä. Alueella ei ollut viemärointia eikä hajotuskaivoa, ja huoltorakennuksessa oli vain kuivakäymälä. Tämän vuoksi katsottiin, ettei Alitpyingistä kannata tehdä museonhoitajan asuntoa vaan sitä kannattaa käyttää edelleen sosiaalitalana.⁷

Aviopari Sinikka ja Hannu Nieminen hoitivat ympäristöä ainakin vuosina 1991–1993. Sinikka teki lisäyksiä puutarhasuunnitelmaan ja tarkkaili Alitpyingin lattian kosteutta. Hannu puolestaan hoiti naurispellon kesällä 1993.⁸

Vuonna 2014 kiinteistöä hoiti Henri Nieminen.⁹

⁶ Hoito- ja suunnitteluryhmän raportti, Marja Ivars, Raija Järvelä-Hynynen, Irma Lounatvuori ja Marja Mäkelä 8.11.1988
⁷ Matkakertomus 5.10.1989, Marja Ivars ja Irma Lounatvuori 10.10.1989
⁸ Matkakertomus 24.2.1993, Lea Värtinen
⁹ Alikartanon kiinteistökatselmus 8.5.2014

MUSEONVALVOJAN TEHTÄVÄT

Museonvalvojan vuotuistöihin kuuluivat alkuun seuraavat asiat vuodenajoittain:

Talvella

- vesikattojen, vesirännien, syöksytorvien ja vesikourujen puhdistaminen
- ryömintätilaisten alapohjien tuuletusaukkojen sulkeminen sekä lämpöpuhaltimen asettaminen
- LVIS-laitteiden toimivuuden tarkistaminen

Keväällä

- vesikattojen, vesirännien, syöksytorvien ja vesikourujen puhdistaminen
- tuuletusaukkojen avaaminen pakkasten loputtua ja lämpöpuhaltimen poistaminen
- LVIS-laitteiden toimivuuden tarkastaminen

Kesällä

- piha-alueen hoitaminen puutarhasuunnitelmien mukaisesti
- seinänvieruskasviston poistaminen vähintään metrin etäisyydeltä seinästä

Vuonna 1991 museonvalvojan tehtävät määriteltiin tarkemmin. Tuolloin tehtäviin kuului:

- Vastata museon avoinnapidosta museon varsinaisena aukioloaikana 15.5.–30.9. sekä muuna aikana sopimuksen mukaan.
- Toimia muun Alikartanoon palkatun henkilökunnan lähimpänä esimiehenä ja valvoa heille kuuluvien tehtävien suorittamista.
- Vastata museossa myytävistä pääsylipuista, kirjoista ja postikorteista sekä tilittää niistä saadut tulot Museovirastolle.
- Huolehtia museon ja muiden rakennusten lämmittämisestä, työkalujen ja koneiden hoidosta ja huollosta sekä pitää niistä kalusteluetteloa.
- Valvoa rakennusten ja puistoalueen kuntoa ja ilmoittaa havaituista vioista ja puutteellisuuksista Museovirastolle tai vastaavalle piirirakennustoitomistolle sekä huolehtia rakennuksissa tarvittavista pienehköistä korjaus- ja kunnostustöistä.
- Huolehtia puisto- ja hauta-alueella tarvittavista kunnostus-, hoito- ja puhtaanapitotöistä sekä tehdä syksyllä tarpeelliset istutusten suojaukset.
- Huolehtia talvisin piha-alueen teiden aurauksesta sekä rakennusten katoille kertyneen lumen poistamisesta.

- Huolehtia rakennusten siivoustöiden hoitamisesta.
- Valvoa, että tupakointikieltoa noudatetaan ja että museoalueella ei oleskele asiaankuulumattomia henkilöitä eikä rakennuksissa ja puistoalueella tehdä minkäänlaista ilkivaltaa. Jos kuitenkin ilkivaltaa tapahtuu, on siitä viipymättä ilmoitettava Museovirastolle tai asian niin vaatiessa paikalliselle poliisiviranomaiselle.
- Huolehtia, että yleisölle asetettuja rajoituksia ja kieltoja noudatetaan.
- Huolehtia ja valvoa interiöörien ja näyttelyiden kuntoa sekä ilmoittaa mahdollisesti tarvittavista toimenpiteistä Suomen kansallismuseoon.
- Huolehtia, että näyttelytilat suojataan ja esineet peitetään lähemmin sovittavalla tavalla museon kiinnioloaikana ja että vastaavat suojat poistetaan avoinnapiitoajaksi.
- Ilmoittaa esineistön katoamisesta ja rikkoontumisesta ensi tilassa Suomen kansallismuseoon.
- Tehdä ehdotuksia käytännössä havaittujen epäkoh- tien poistamiseksi.¹

Vuonna 2006 omenapuiden annin todettiin kuulu- van museonhoitajalle.²

¹ Alikartanon museonvalvojan tehtävät 13.5.1991

² Matkakertomus 7.6.2006, Marja Ivars ja Lea Värtinen

Huolto- ja korjaustöitä Ylipytyngissä 1983–2013

SALIN (H5) SEINIEN MAALIPINTOJEN KUNNOSTUS 1997

Vuonna 1986 liimamaali oli paikoin irronnut Ylipytyngin salissa.¹ Vuonna 1989 todettiin, että salin seinämaali varisee alas, mikä vaatii konservaattorin työtä.² Salin seinien maalipinnat kunnostettiin vuonna 1997 maalaamo Ancelo Oy:n toimesta.³

Vuonna 2003 Pentti Pietarila muisteli, että salin sininen pigmentti on ultramariinia.⁴

- 1 Maire Heikkisen matkakertomukset 8.7.1982 ja 28.11.1986
- 2 Marja Ivarsin ja Irma Lounatvuoren matkakertomus 10.10.1989; Rakennushistoriayhteenveto vuoteen 2006 saakka
- 3 Museoviraston word-tiedosto Alikartanon korjaushistorias-ta (Korjaushistoria.docx)
- 4 Pentti Pietarilan sähköposti Marja Ivarsille 11.9.2003

Yläkuva: Ison förmaakin (H9) tapetin revenneitä kohtia korjattiin japaninpaperilla.

Alakuva: Pienemmillä vaurioalueilla repeämän reunat kiinnitettiin kuivumisen ajaksi haluttuun asentoon neuloilla.

Kuvat: MV K-asema.

ISON FÖRMAAKIN (H9) KONSERVINTI 2012

Vuonna 2004 ison förmaakin kopiotapetti oli pahasti repeytynyt. Kyseessä olevaa tapettia oli tuolloin säilyssä jonkin verran paikkausta varten.⁵ Vaurion syynä oli se, että tapettikerrokset on liimattu suoraan hirrelle, jolloin tapettipaperi ei ollut pystynyt mukautumaan talon liikkeisiin.

Ison förmaakin katon ja seinien konservointityö teetettiin Osuuskunta konservointi ja restaurointi Kollaasilla 2.5.–30.5.2012. Seinäpinnat puhdistettiin aluksi imuroimalla pehmeää sivellintä apuna käyttäen. Kattopinta jätettiin puhdistamatta, sillä siveltimellä harjattaessa katon liimamaali varisi paikoitellen alas.

Lähtötilanteessa katto oli maalattu yhteen kertaan valkoisella liimamaalilla. Lattialautojen väleissä oli runsaasti maalilastuja, jotka viittasivat siihen, että katon maalikerroksia on aiemmin rapissut alas runsaasti tai ne on tiputettu ennen uudelleenmaalausta. Vuonna 2010 kattopinta ei näet ollut niin huonokuntoinen, että kaikki maalilastut voisivat olla siitä peräisin.

Vuonna 2012 kattolaudoituksen ja -listojen pahiten irtoilevat kohdat kiinnitettiin noin 4-prosenttisella gelatiiniliimalla. Ennen liiman levitystä kiinnitettävään kohtaan sumutettiin etanolia estämään vesivaurioita. Sitten pinnalle sumutettiin gelatiini-vesi-liuosta, ja irtoileva maalikerros painettiin takaisin alustaansa nihkeäksi kostutetun kiillotusliinan lävitse (liina imee kattopinnalta ylimääräisen liiman).

⁵ Lea Värtisen sähköposti Marja Ivarsille 21.4.2004

Kiinnityksen jälkeen maalipinnalle nousi paikoitellen ikävän näköisiä kellertäviä laikkuja. Ne johtuivat todennäköisesti siitä, että kattopinnan kostutus sai kattolaudoituksen pihka-aineet nousemaan liimamaalin pinnalle. Tämän vuoksi katon maalinkinnitys päätettiin rajata sillä erää pahimpiin, lattian tasolta näkyviin vauriokohtiin.

Liimausten kuivuttua kohdat, joista liimamaali oli varissut pois, retuisoititiin noin 3-prosenttisella hydroksyylipropyyliiselluloosaluoksesta (Klucel G) ja liidusta sekoitetulla liimamaalilla. Kellastuneita kohtia häivyttiin valkoisella pastelliliidulla (Rembrant).

Seinien näkyvänä pintana oleva kukkatapetti ja reunanauha olivat peräisin 1890-luvulta, ja niiden alla oli ainakin kaksi vanhempaa tapettikerrosta, jotka on liimattu suoraan hirsipinnalle, ilman pin-kopahvitusta. Tapettien alta hirsien raot ja mahdollisesti koko seinäpinta on silotettu savirappauksella, jonka päällä oli ainakin kaksi maalikerrosta: punainen ja vaaleansininen kerros. Kukkatapetin päällä on ollut uudempia kerroksia, jotka on poistettu 1980-luvun alun restaurointitöiden yhteydessä. Tuol-loin kukkatapetteja oli paikattu vanhasta tapetista valokopioimalla tehdyillä paikkapaloilla. Etelä- eli ikkunaseinän vasen nurkka oli lähes kokonaan

kopiotapettia, samoin uunin vierustat. Myös ikkunoiden välistä osaa on paikattu runsaasti. Muualla huoneessa paikatut alueet ovat pienempiä.

Tapettipinta oli halkeillut kauttaaltaan vaaka-suuntaisesti. Paikoitellen seinissä oli myös lyhyempiä, pystysuuntaisia halkeamia. Paikoitellen tapettikerrokset olivat irronneet seinäpinnasta, kun taas toisaalla vanhat liisteröinnit olivat vielä erittäin vahvat. Edellisen konservoinnin yhteydessä vanhojen halkeamien irrallisia reunoja oli ilmeisesti kiinnitetty takaisin alustaan liimaamalla. Paperin reunoja ei liimauksen yhteydessä ollut kuitenkaan saatu asetettua kohdakkain, vaan tapetit oli liimattu niille kohdin, kuin se on halkeamisen jälkeen asettunut. Tämä oli aiheuttanut tapettiin pussitusta sekä mahdollisesti myös uusia jännitteitä, jotka ovat johtaneet repeämiin. Paikoin savirappaus oli myös irronnut tapettien alta, mikä oli aiheuttanut jonkin verran epätasaisuuksia ja halkeamia.

Vuoden 2010 restauroinnin yhteydessä repeämät paikattiin liimaamalla niiden päälle japaninpaperisuikaleita. Repeämän luonteesta riippuen käytettiin joko ohuempaa (18 g/m²) tai paksumpaa (21 g/m²) japaninpaperia. Liimana käytettiin vehnä-tärkkelystä, johon lisättiin metyyliiselluloosaa (suhde n. 3:1). Paperipaikkaukset retusoititiin piiloon pastelliliiduilla (Rembrant) sekä puuväreillä (Derwent).

Joillakin alueilla toisiinsa liimautuneet tapettikerrokset olivat muodostaneet repeämien ympärille kovia kohoumia. Tällaisten kohoumien kohdilla jouduttiin tapettikerroksia ennen paikkausta rentouttamaan kostuttamalla, jotta tapettien repeytyneet reunat saatiin asetettua edes lähes kohdakkain. Rentouttamista kokeiltiin ensin sumuttamalla kostutusta tapettipinnalle ja asettamalla kostutetun pinnan päälle paino kuivumisen ajaksi. Tapetti osoittautui kuitenkin niin herkästi kosteusvaurioituvaksi, ettei tätä menetelmää voitu käyttää. Sopivammaksi menetelmäksi osoittautui tapettikerrosten kostutus ultraäänikostuttimella, jonka synnyttämä vesihöyry ei aiheuttanut tapetin pintaan kosteusvaurioita. Kuivumisen ajaksi kostutettu pinta tuettiin painon alle, jotta pinta kuivuisi tasaiseksi. Pienemmillä vaurio-alueilla repeämän reunat kiinnitettiin kuivumisen ajaksi haluttuun asentoon neuloilla.¹

¹ Ylipytingin Ison Förmaakin konservointityöt 2.5.–30.5.2010, 1.6.2012, Kollaasi

IKKUNOIDEN JA ULKO-OVIEN HUOLTO 1986–2006

Vuonna 1986 havaittiin maalivaurioita: ikkunoiden maali oli irti pohjastaan. Syynä oli ilmeisesti se, että pohjamaalaus oli vuonna 1982 tehty märälle pinnalle. Ylipytyngin ikkunat maalattiin uudestaan kesällä 1986.¹

Vuonna 1989 ikkunoiden ja ovien ulkomaali rapisi paikoitellen.² Seuraavana vuonna ikkunoiden ja ovien kunnostus oli ilmeisesti alkanut, sillä matkakertomuksessa todettiin: ”Alueen kaikkien rakennusten ikkuna- ja oviaukkojen ulkopuoliset puuosat kylmäkaavitaan ja paikkamaalataan Uula-öljymaalilla (sama kuin aikaisemmin).”³ Korjaus töitä tehtiin Uudenmaan piirirakennustoimiston toimesta vuosina 1990–1996. Ikkunat maalattiin Uulan pellavaöljymaalilla (sävy J tai K500).⁴

1 Maire Heikkisen matkakertomukset 8.7.1982 ja 28.11.1986

2 Marja Ivarsin ja Irma Lounatvuoren matkakertomus 10.10.1989; Rakennushistoriaayhteenveto vuoteen 2006 saakka

3 Matti Raatikaisen matkakertomus 22.8.1990

4 Katteiden ja julkisivukäsittelyjen lähihistoriaa, Marja Ivars 17.11.2006

Vuonna 2006 tehtiin Ylipytyngin alakerran ikkunoiden ja ulko-ovien huoltomaalaus.⁵ Tekijänä oli Päivi Pettersson, Puupaja.⁶ Ikkunoiden ulkopuitteista, ovista ja vuorilistoista kaavittiin ja harjattiin irtoavat maalit ja kitit, ja pinnat hiottiin himmeiksi.⁷ Paksuja silikonimassatäyttöjä poistettiin.⁸ Lasituskittaukset täydennettiin pellavaöljykitillä (Linoliekit, mahdollisesti Dana Lim). Ikkunanpuitteet maalattiin kahteen kertaan pellavaöljymaalilla ohuesti ja tiukasti sivellen. Maali ulotettiin noin 2 mm kittauksen yli. Puron puoleisen julkisivun ikkunoissa käytettiin kussakin eri valmistajan öljymaalia Monicolor K 500 sävyisenä:

”Vasemmalta, lännestä alkaen

1. Lin, Tikkurila
2. Kymin palokärki
3. Terra Linal, Kirjopiiska
4. Uula-pellavaöljymaali, Uulatuote Oy”⁹

5 K-aseman Ikkunankunnostus 2006 -kansion valokuvat

6 Rakennushistoriaayhteenveto vuoteen 2006 saakka

7 Työtapaselostus, Marja Ivars 2004

8 Katteiden ja julkisivukäsittelyjen lähihistoriaa, Marja Ivars 17.11.2006

9 Työtapaselostus, Marja Ivars 2004

PIIPPUJEN, UUNIEN JA SAVUHORMIEN KORJAUS 2006

Vuonna 2006 Ylipytyngin piiput olivat pikaisen korjauksen tarpeessa, sillä niistä irtosi suurehkoja tiilenkappaleita.¹⁰

Vuonna 2006 aloitettiin Ylipytyngin piippujen korjaus. Työn teki MaKi Oy.¹¹

10 Matkakertomus 7.6.2006, Marja Ivars ja Lea Värtinen

11 Museoviraston word-tiedosto Alikartanon korjaushistorias-ta (Korjaushistoria.docx)

Museoviraston valokuvista käy ilmi, että pääovi oli ennen vuoden 2006 maalaus-kunnostusta yhtä vaalea kuin ikkunat ja sai ikkunoita sinertävämmän sävyn vasta tässä vaiheessa. Kuva: MV K-asema.

LATTIASIENTÄ JA HALKEAMIA KELLARISSA 1983–1992

Vuonna 1983 kellarista löytyi lattiasientä, minkä vuoksi tuuletusta parannettiin poraamalla oviin lisäreikiä.¹ Rakennus oli tuolloin myös liikkunut routavaurioiden takia. Kellarissa todettiin uusia halkeamia ja yläpuolisissa huoneissa repeämiä tapeteissa.² Syksyllä ja talvella 1984 kellarialue lämmitettiin puhaltimella, mutta seuraavana keväänä puhallin oli rikki.³

Kellarista löytyi lattiasientä uudelleen vuonna 1985. Yhdestä holvista löytyi kaksi suurta tuoretta itiöemää, toisesta elinvoimaista rihmastoja.⁴ Kaariaukkojen yläpuolella oli uusia senttimetrin levyisiä halkeamia, jotka kiersivät koko keskikäytävän. Samana vuonna kellariin asennettiin 26 kipsisiltaa, joista puolet oli seuraavana vuonna haljennut tai irronnut pohjastaan.⁵

Vuonna 1986 kovasta tuulettuksesta huolimatta keskikäytävälle oli ilmestynyt kolme uutta lattiasienen itiöemää ja sivukomeroihin rihmastoja. Myös ulko-oven molemmiin puoliin löytyi tarkemmin määrittelemätön valkoinen itiöemä, ja pakkasen oli alkanut rapauttaa tiiliseiniä.

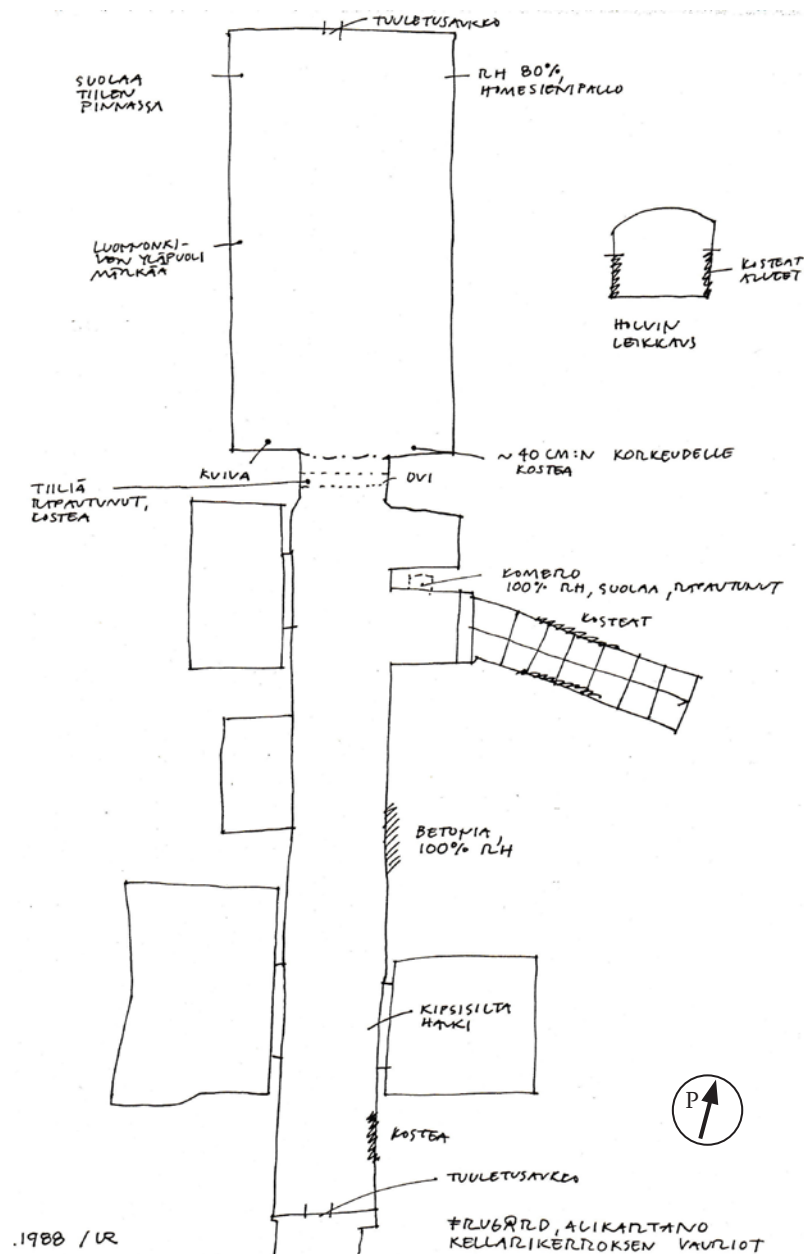
Maire Heikkinen totesi matkakertomuksessaan vuonna 1986, että ongelmien syynä oli todennäköisesti mineraaliviljaeristeiden lisääminen alakerran lattiaan, villa kun estää asuin-kerroksista tulevan lämmön johtumisen kellarin rakenteisiin.⁶ Vuonna 1987 kellariin oli asennettu uudestaan lämpöpuhallin, jolloin sienien kasvu oli vihdoinkin lakannut.⁷

Kellarin käytävän kipsisillat olivat ehjiä vuonna 1988 lukuun ottamatta länsipuolen kellarikomeron holvikaaren yläpuolta, jossa kipsisilta oli näkyvästi halki.⁸

Vuonna 1992 kellarin puron puoleisessa sisäovessa oli valkoista homekasvustoa, minkä vuoksi suunniteltiin, että ovi käsiteltäisiin Boracolilla.⁹

- 1 Museoviraston pdf-tiedosto Alikartanon korjaushistoria 14.12.1990 (Korjaushistoriaa 1990.pdf) sekä Matkakertomus 25.4.1985, Maire Heikkinen 14.6.1985
- 2 Museoviraston word-tiedosto Alikartanon korjaushistoriasta (Korjaushistoria.docx)
- 3 Matkakertomus 25.4.1985, Maire Heikkinen 14.6.1985
- 4 Tarkastuskertomus, Puurunen 28.9.1983
- 5 Matkakertomus 25.4.1985, Maire Heikkinen 14.6.1985 sekä Matkakertomus 28.11.1986, Maire Heikkinen
- 6 Matkakertomus 28.11.1986, Maire Heikkinen
- 7 Museoviraston word-tiedosto Alikartanon korjaushistoriasta (Korjaushistoria.docx)
- 8 Matkakertomus 27.9.1988, Martti Jokinen, Hanna Oijala ja Ulla Rahola
- 9 Tiedote Värtinen–Lounatuori, 9.12.1992

Ylipytingin kellarin vauriokartta vuoden 1988 matkakertomuksesta.
Piirustus: MV REST / Matkakertomus 27.9.1988, Martti Jokinen, Hanna Oijala ja Ulla Rahola.

Huolto- ja korjaustöitä Alipytingissä 1992–2013

TALOTEKNIKKATÖITÄ 1989–1992

Lipunmyynnin lämpöpatterit olivat korjattavana vuonna 1989.¹

Vuonna 1990 Ylipytingissä oli kolme huonetta ilman lämmitystä (muun muassa sininen huone H8), joissa oli talvella -3 astetta, kun muualla oli +8 astetta. Vuonna 1992 nämä huoneet päätettiin lämmittää irrallisilla sähkölämmittimillä, jotka ovat voitiin siirtää muualle museon ollessa avoinna.² Seuraavana vuonna tarvittavat sähköasennukset oli tehty. Uudet sähköpistokkeet tulivat vanhojen viereen ja niihin tuli merkintä: ”lämmityslaitteille”. Uudet patterit olivat suunniteltua matalampia, mutta niissä oli tasainen lämpö ja ne olivat kevyitä liikutella.³

- 1 Matkakertomus 5.10.1989, Marja Ivars ja Irma Lounatvuori 10.10.1989
- 2 Matkakertomus 10.9.1992, Matti Raatikainen
- 3 Matkakertomus 24.2.1993, Lea Värtinen

LATTIAT, ALAPOHJA JA ULKOSEINÄT 1992–2012

Vuonna 1992 Alipytingin kahvilan keittiön maakuopassa oli vettä; luukku avattiin ja vietiin lämpimään tilaan kuivumaan. Muovimatto poistettiin lattialta.¹

Vuonna 2012 Alipytingin lattiat vihdoinkin korjattiin. Rakennus oli tuolloin painunut, minkä arveltiin johtuvan perustusten painumisesta. Alipytingissä on luonnonkiviperustus, joka oli osittain sortunut ja näin myös omalta osaltaan aiheuttanut rakennuksen rungon painumista. Alimmissa hirsissä oli osittaisia lahovaurioita. Lisäksi museonvalvoja oli oirehtinut ja kertonut huonosta huoneilmasta ja epämääräisistä hajuista, joita rakennukseen oli ilmaantunut.²

- 1 Museoviraston word-tiedosto Alikartanon korjaushistoriasta (Korjaushistoria.docx) sekä Tiedote Värtinen–Lounatvuori, 9.12.1992
- 2 Muistio Alipytingin lattiakatselmuksesta 4.1.2012, Kari Gröndahl

Alipytingin luonnonkiviperustukset olivat osittain sortuneet vuonna 2011.

Kuva: MV K-asema / Kari Gröndahl.

Lahovaurioita alimmissa hirsissä.

Kuva 2012: MV K-asema / Kari Gröndahl.

Kun lattioita avattiin kolmesta eri kohdasta, rakenteeksi todettiin osittain rossipohja ja osittain maanvarainen puurakenteinen lattia. Rossipohjassa oli pohjalaudoitus, lattiavasat ja vuorivilla, muovikalvo ja lattialaudoitus. Maanvaraisessa lattiassa oli pohjahiekan päällä kolmioreijitetty muovitetu rakennuspapery, painekyllästetyt lattiavasat ja vuorivilla, muovikalvo ja päällä lattialaudoitus. Laidoituksen leveys oli noin 100–150 mm ja lautojen paksuus noin 45 mm.

Muovit lattialautojen alla olivat osittain eläinten jäsimiä ja muuten rikkoutuneita. Samoin eristevillat olivat osittain jysijöiden syömiä ja tahrimia, mikä selitti osaltaan huoneilman pahaa hajua.

Rakennuksen lattialaudat irrotettiin ehjinä, kostuneet lattian lämpöeristeet poistettiin ja lattian runkorakenteita korjattiin tarvittavissa määrin. Tuulettuvan alapohjan kohdalle lattiaan asennettiin tuulensuojapaperit ja selluvillaeristeet. Maavaraiset lattiat eteisessä, keittiössä, sen viereisessä kamarissa ja mahdollisesti osin myös salissa täytettiin papusoralla. Lattiavasojen päälle asennettiin ilmansulkupapery, ja vanhat lattialaudat kiinnitettiin takaisin paikoilleen.

Tukirungon betoninen tukimuuri ja lattialautoja tukeva erillinen runko.vuoden 2011 kuvassa.
Kuva 2011: MV K-asema / Päivi Eronen.

Matala länsipääty.
Kuva 2011: MV K-asema / Päivi Eronen.

Luonnonkivi alapohjassa.
Kuva 2011: MV K-asema / Kari Gröndahl.

Avattua lattiaa vuonna 2011
Kuva: MV K-asema / Kari Gröndahl.

Purettua lattiaa vuonna 2012.
Kuva: MV K-asema / Kari Gröndahl.

Vanhoja kiviperustuksia korjattiin kiilaamalla kiviä takaisin paikalleen. Ulkoseinien vaurioituneista hirsirakenteista poistettiin lahonneet puuosat, jotka korvattiin uusilla, vanhan mallin ja mittojen mukaisesti. Salin seinään uusittujen hirsien taakse tuli eristeeksi selluvillaa.

Töiden edetessä avatun lattian alusrakenteet todettiin huomattavasti arvioitua huonokuntoisemmiksi. Myös rakennuksen ulkoseinien hirsirakennetta jouduttiin uusimaan alun perin arvioitua enemmän.¹

¹ Muistio Alipytingin lattiakatselmuksesta 4.1.2012, Kari Gröndahl, Tilaus Alipytingin lattia- ja hirsitöistä 26.6.2012, Selja Flink ja Kari Gröndahl, Puhelinkeskustelu Juulia Mikola – Simo Jauhijärvi 20.12.2018

Korjattua hirsiseinää
vuonna 2012.
Kuva: MV K-asema.

TAPETTIEN JA SEINÄMAALIEN TUTKIMUS 2012

Salin (H3–H4) seinistä rapisi liimamaalia jo vuonna 1986.¹ Alipytingin eteisen (H1) ja tuulikaapin (H10) levyseinät kaipasivat vuonna 2004 maalia.²

Vuonna 2012 teetettiin konservointi- ja restaurointiosuuskunta Kollaasilla Alipytingin tapettien dokumentointi, jonka yhteydessä tutkittiin myös sisäseinien ja lattian aiempia pintakäsittelyjä. Tapetti- ja seinämaalikerroksia tutkittiin seinien alaosista löytyneiden pienten fragmenttien sekä seinien avusten yhteydessä irronneiden isompien fragmenttien avulla. Värikarttana käytettiin NCS:ää.

¹ Matkakertomus 28.11.1986, Maire Heikkinen

² Lea Värtisen sähköposti Marja Ivarsille 21.4.2004

Seinissä kiinni olevat fragmentit dokumentoitiin valokuvaamalla ja niitä kuvailtiin sanallisesti. Keittiöstä (H7), salista (H3–H4) ja kamarista (H8) irrotetut tapettifragmentit puhdistettiin, eroteltiin toisistaan, valokuvattiin ja arkistoituihin muovitaskuihin. Löytyneitä kerroksia verrattiin Museoviraston tapettitietokannassa oleviin, vuosina 1973–1983 tehdyssä kunnostuksessa dokumentoituihin tapetteihin. Irrotettuun lattialankkuun tehtiin väriportaikko aiempien maalikerrosten selvittämiseksi.³

³ Alipytingin lattian värit, toukokuu 2012, Kollaasi sekä Alipytingin tapettien dokumentointi, toukokuu 2012, Kollaasi

Koska seinäpintojen tutkimus tehtiin pelkkien hajanaisten fragmenttien perusteella, ei kaikkia seinillä joskus olleita kerroksia välttämättä saatu dokumentoitua. Raportissa esitetty tapettikerrosten keskinäinen järjestys ei myöskään välttämättä pidä täysin paikkaansa, sillä mistään kohdasta ei löydetty päällekkäin kaikkia esitettyjä kerroksia, vaan useammasta paikasta saatua informaatiota täytyi yhdistellä jonkinlaisen kokonaiskuvan luomiseksi. Tapettien ajoitukset teki Maire Heikkinen.⁴

⁴ Alipytingin tapettien dokumentointi, toukokuu 2012, Kollaasi

Alipytingin tapetteja.
Kuva 2012: MV K-asema / Kari Gröndahl.

SEINIEN VÄRIT

Eteisen (H1) itä- ja eteläseinästä löytyi hirren päältä liimamaalia, itäseinästä kahta eri keltaista (päällimmäinen S 1020-Y30R), eteläseinästä vaaleanpunaista tai vaaleanliilaa (S 1005-R). Välikön (H2) seinillä oli nykyisen keltaisen maalin (S 1015-Y30R) alla vain yksi vaalea (kellertävä) maalikerros, joka oli liian huonokuntoinen määritettäväksi.

Salissa H3:n ja H4:n seinillä hirren päällä oli kaksi kerrosta liimamaalia: valkoista ja keltaista (S 1020-Y30R), ja niiden päällä lehväpintatapettia (1890–1909). H4:n puolelta löytyi lisäksi pahvi, neljä tapettikerrosta (alimmainen 1910–1919), toinen pahvi ja tapetti reunanauhoineen (1920-luku), toinen reunanauha, joka oli osittain maalattu yli valkoisella maalilla sekä muraalitapetti. Päällimmäisenä on puukuitulevy ja keltainen maali (S 1040-Y20R). Salin pohjoisseinällä ei ollut jäänteitä tapeteista vaan ainoastaan kolme maalikerrosta: harmaa ja keltainen liimamaali (S 2015-Y20R) sekä nykyinen keltainen maali (S 1040-Y15R).

Kamarissa (H5) oli hirren päällä vaalea (kellertävä) maali, joka oli liian huonokuntoista määritettäväksi. Sen päällä oli vaaleansininen maali (S 1035-R80B, sama kuin H6:ssa) ja keltaiseksi maalattu puukuitulevy (S 1015-Y30R). Lisäksi huoneen seiniltä löydettiin fragmentteja kolmesta eri tapetista, joiden järjestystä ei voi päätellä. Yksi näistä saattaa olla painetun tapetin sijasta maalattu ja sapluunakuvioitu pahvi.

Kamarista (H6) löytyi hirsien välistä savi-rappaus ja vaalea (kellertävä) maali, joka oli liian huonokuntoinen määritettäväksi. Sen päällä oli vaaleansininen maali (S 1035-R80B, sama kuin H5:ssa), pahvi ja kolme tapettia, toinen pahvi ja neljä tapettia, joista päällimmäinen on muraalitapetti. Näiden päällä oli keltaiseksi (S 1015-Y30R) maalattu puukuitulevy.

Keittiöstä (H7) tutkittiin vain irrotettuja tapettifragmentteja, sillä dokumentoinnin aikana keittiö oli täynnä muista huoneista siirrettyjä tavaroita. Alimmaisena oli pahvi, sen päällä tapetti (1900–1909), sitten toinen pahvi ja tapetti (1910–1920). Tapettitietokannassa on vielä neljä erilaista keittiön seiniltä löydettyä tapettia (1900–1909, 1910–1919, 1910–1920 ja 1910–1920) sekä tieto kahdesta (näistä ei ollut kuvaa).

Kamarista (H8) tutkittiin vain irrotettuja tapettifragmentteja, sillä dokumentoinnin aikana lattia ei ollut avattuna. Fragmenteissa oli pahvi ja kaksi tapettia (jälkimmäinen 1910–1919), pahvi ja tapetti (1910–1919), toinen tapetti ja reunanauha (1920-luku) sekä kolmas tapetti (1930-luku). Tapettitietokannan mukaan näiden päällä on ollut ainakin kaksi tapettikerrosta (1920–1949 ja 1940-luku), joista ei kuitenkaan ollut kuvaa.¹

¹ Alipytingin tapettien dokumentointi, toukokuu 2012, Kollaasi

Lattian värit

Irrotetusta lattialankusta löytyi kuusi eri maalikerrosta, joista alimmainen oli liian huonokuntoinen määritettäväksi. Toinen maalikerros oli kellanruskea (S 2014-Y25R) ja kolmas ruskea (S 4030-Y30R). Neljäs kerros oli vaalea tai valkoinen mutta liian likaantunut, jotta väriä olisi voitu tarkasti määrittää. Viides kerros oli tumma tai ruskea okra (S 4040-Y30R), päällimmäinen punertava ruskea (S 6020-Y60R).²

² Alipytingin tapettien dokumentointi, toukokuu 2012, Kollaasi

Muut huoltotyöt

Alipytingin, huoltorakennus ja Ylipytingin kattoa vuonna 2007. Kuva: MV K-asema.

VESIKATTOJEN KÄSITTELYT 1982–2007

Alipytingin vesikatto oli tehty vuonna 1982 painekyllästetystä laudasta ja punamullattu. Ylipytingin ja puodin painekyllästetyt kattolaudat tehtiin ja pinta käsiteltiin vuonna 1982 kahdesti kantotervan ja punamullan seoksella, josta puolet oli valunut pois heti seuraavana vuonna.¹

Puodin katto käsiteltiin ilmeisesti kivihiilitervalla vuonna 1986 – tosin Maire Heikkinen epäilee tätä matkakertomuksessaan: ”kuulinkohan oikein”.²

Vuonna 1986 – vain kolmen vuoden kuluttua katon tervauksesta – katot käsiteltiin Pinotexilla. Syynä oli tervan valuminen pois painekyllästetyltä, höylätyltä laudalta. Keväällä 1987 katolta valunut kyllästysaine oli tappanut Ylipytingin seinustoilla olevat kasvit.³ Vuonna 1990 pintakäsittelyt olivat kuluneet kokonaan pois vesikatoilta ja naulaukset vaativat tarkistamista.⁴ Vuonna 1993 Ylipytingin katto painepestiin ja käsiteltiin Pinotex Extralla⁵, vaikka sen kestoksi arveltiin vain 4–8 vuotta, parempaakaan käsittelyä kun ei ollut tiedossa.⁶

1 Lautakattojen käsittely -taulukko

2 Katteiden ja julkisivukäsittelyjen lähihistoriaa, Marja Ivars 17.11.2006 sekä Matkakertomus 28.11.1986, Maire Heikkinen

3 Lautakattojen käsittely -taulukko

4 Matkakertomus 22.8.1990, Matti Raatikainen

5 Lautakattojen käsittely -taulukko

6 Matkakertomus 22.8.1990, Matti Raatikainen

Koirankopin vesikaton päällimmäinen laudoitus uusittiin kokonaan ja aluslaudoitus osittain vuonna 2001. Työn teki Kansallismuseon puuseppä Pasanen.⁷

Vesikatot käsiteltiin uudelleen vuonna 2007.⁸ Tuolloin jouduttiin myös korjaamaan katteita. Ensin kaikki vanha irtonainen pintakäsittelyaine poistettiin ja harjattiin pois. Sen jälkeen kiinnitettiin osittain irronneet ja paikoillaan vääntyneet laudat ruuveilla kiinni alempaan lautakerrokseen. Kattolautoja jouduttiin jonkin verran myös uusimaan. Lautakattojen pintakäsittely tehtiin kertaalleen Pinotex Classic -sekoituksella, jossa oli 50 % ebenholtsi- ja 50 % palisanterisävyä. Lisätöinä tehtiin myös rakennusten piippujen juurien tiivistäminen bitumilla tai vastaavanlaisella kitillä. Osana uusittavia kattolautoja käytettiin rakennuksen ullakolle varastoituja uritettuja vanhoja kattolautoja, joita oli yhteensä noin 14 juoksumetriä. Työn teki Toiminimi Mikko Laurikainen.⁹

Vesikattojen pinta-aloiksi oli kirjattu: Ylipytingissä 455 m², Alipytingissä 237 m², Puodissa 64 m² ja Huoltorakennuksessa 63 m².¹⁰

7 Museoviraston word-tiedosto Alikartanon korjaushistoriasta (Korjaushistoria.docx) sekä Käsin kirjoitettu merkintä koirankopin piirustuskopiossa, Selja Flink 3.5.2001

8 Muistio vesikattojen työmaakatselmuksesta 23.7.2007, Kari Gröndahl 2.8.2007

9 Muistio vesikattojen työmaakatselmuksesta 23.7.2007, Kari Gröndahl 2.8.2007

10 Tarjouspyyntö lautakattojen korjaustyöstä ja pintakäsittelystä 20.4.2007, Kari Gröndahl

YLIPYTINGIN ULKOMAALAUKSET 2007

Vuonna 1999 suunniteltiin rakennusten ulkomaalausta seuraavalle vuodelle¹, mutta se jäi toteuttamatta. Vuonna 2007 Ylipytingin yläkerran punamullattut ulkoseinäpinnat maalattiin uudelleen samalla kun vesikatto pintakäsiteltiin. Seinät harjattiin ja maalattiin Uulan italianpunaisella punamullalla. Työn teki Toiminimi Mikko Laurikainen.²

¹ Toimintakertomus 1999

² Muistio 1 2.8.2007 lautakattojen kunnostus- ja pintakäsittelytyöstä: seinämaalauks mainittu lisätyönä; Muistio 2 14.9.2007 lautakattojen kunnostus- ja pintakäsittelytyöstä: seinämaalauks todetaan tehdyksi; Työtilaus 29.8.2007: sävy italianpunainen

Ylipytingin katon tervausta ja seinien punamultamaalauks vuonna 2007.
Kuva 2012: MV K-asema.

HUOLTORAKENNUS 1992–2004

Vuonna 1992 pannuhuoneessa tehtiin remonttia.³ 2000-luvulla huoltorakennuksen komposti käymälät vaihdettiin vesitoimisiin. Toiseen käymälään tehtiin myös suihku.⁴

³ Museoviraston word-tiedosto Alikartanon korjaushistorias- ta (Korjaushistoria.docx)

⁴ Hannu Puurusen ja Marja Ivarsin haastattelu Alikartanossa 20.10.2015

TIKAPUUT

Vuoden 2001 lopulla tilattiin Tenho Vilanderilta uudet tikapuut sekä Ali- että Ylipytinkiin. Uusien tikapuiden tuli olla muuten vanhojen mallisia, mutta päällyslaudat tuli kiinnittää 7 mm irralliseen pääkannattajista. Pääkannattajat tuli tehdä yhdestä puusta, ja puutavaran tuli olla talvikaadettua. Liitokset tuli tehdä naulaliitoksina ja tikkaat tervata kahteen kertaan.⁵

⁵ Tikapuutilaus, Kari Nikkanen ja Kari Gröndahl 23.11.2001

Ympäristön hoito 1983–2013

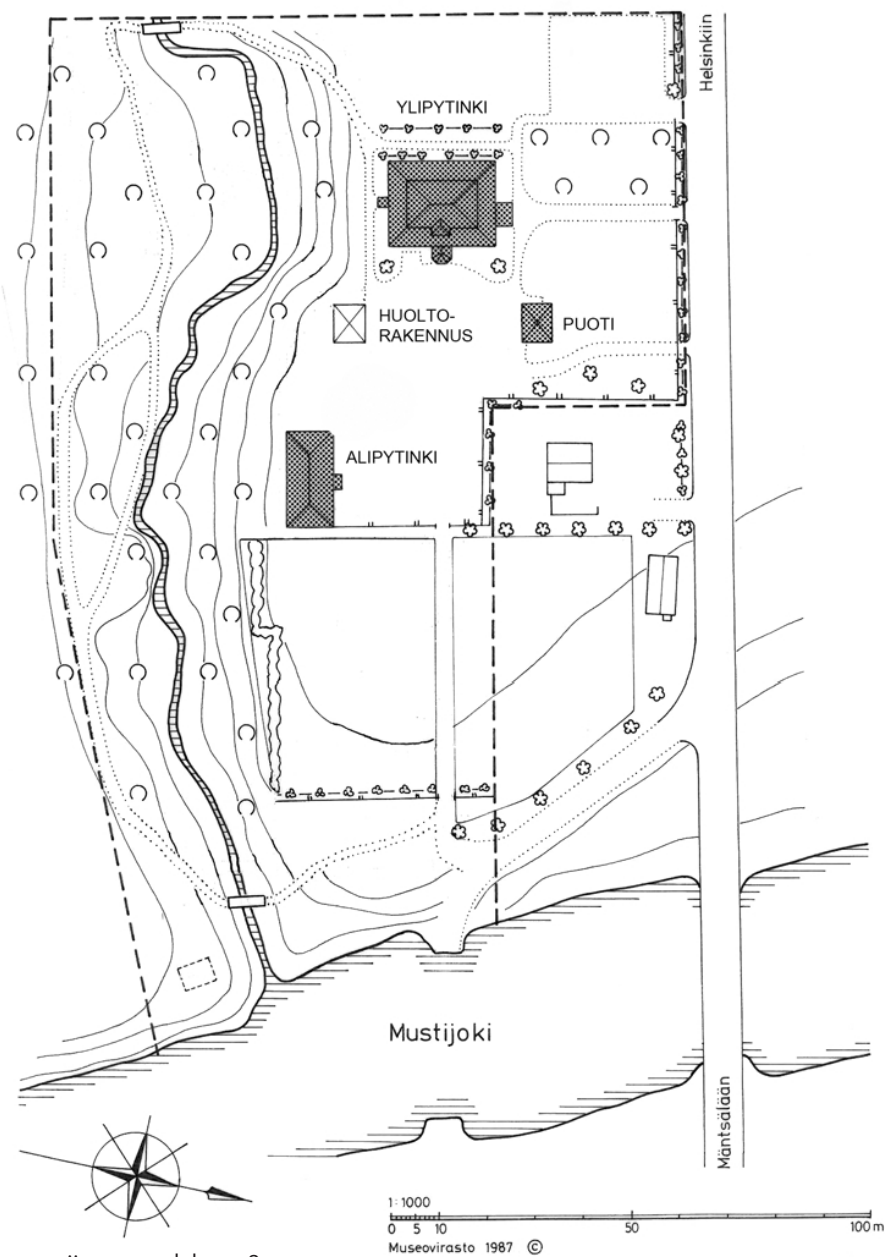
SUUNNITELMAT

Alikartanon piha-alueelle oli laadittu rakennusten restauroinnin yhteydessä vuonna 1980 kunnostussuunnitelma, joka oli toteutettu vain rakennusten välittömässä läheisyydessä (s. 84–89). Puro-laakso jäi tuolloin kunnostamatta ja hyötypuutarha rakentamatta. Vuonna 1992 Pentti Peurasuo laati Alikartanon ympäristön restaurointi- ja hoitosuunnitelman, joka sisälsi purolaakson, hyötypuutarhan, puutarhasuunnitelman ja kasvillisuusinventoinnin. Suunnitelmaa ohjasi voimakkaasti periaate, ettei mitään kasvia, aihetta tai toimenpidettä tehdä ilman linkkiä tilan menneisyyteen. Suunnitelman yhteydessä tehtiin kasvillisuusinventointi (s. 110), jonka laati biologi Tuuli Kivi.

Vuonna 1993 Pentti Peurasuolta tilattiin myös pihasuunnitelma salaojitussuunnitelmineen.¹ Samana vuonna Peurasuo laati kustannusarvion istutettavista kasveista,² ja hyötypuutarhan peruskunnostus aloitettiin.

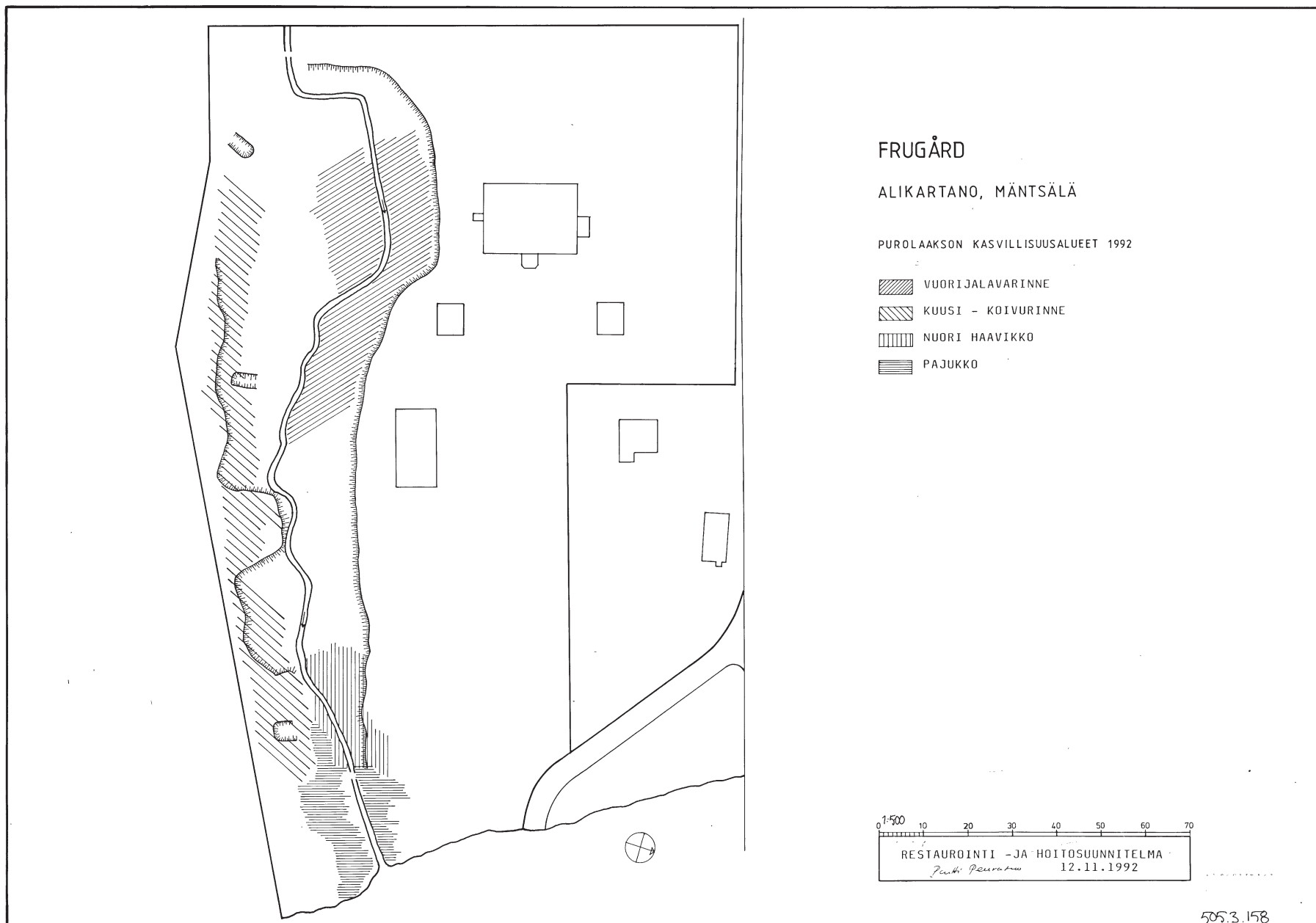
Vuonna 1996 asemapiirroksista tehtiin mittausdokumentointi (T. Hirvonen ja A. Valo). Tapio Hirvonen laati hauta-alueesta mittauspiirroksia vuonna 2003.³ Päivi Maaranen laati vuonna 2006 alueelle hoitosuunnitelman, jonka yleistavoitteena on puistomaisen ja puutarhamaisen kokonaisuuden luominen ja ylläpito (s. 120).⁴

- 1 Museoviraston word-tiedosto Alikartanon korjaushistoriasta (Korjaushistoria.docx)
- 2 Kustannusarvio istutettavista kasveista, Pentti Peurasuo 25.2.1993
- 3 Museoviraston word-tiedosto Alikartanon korjaushistoriasta (Korjaushistoria.docx)
- 4 Museoviraston rakennusperintöportaali <http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali>

Asemapiirros vuodelta 1987.

Kuva: MV REST 505.025.

Purolaakson kasvillisuusalueet Pentti Peurasuon laatiman restaurointi- ja muutossuunnitelman mukaan. Kuva: MV pääarkisto 505.3.158.

VUODEN 1992 KASVILLISUUSINVENTOINTI

Tämän luvun teksti on pääosin lainattu Tuuli Kiven vuonna 1992 laatimasta kasvisto- ja kasvillisuusinventoinnista.

Kasvillisuusinventoinnissa todetaan, että Alikartanon kasvisto on tilan kukoistuksen ajoilta köyhtynyt. Viljelykasveista vain muutamat koristekasvit olivat löydettävissä entisen yrttimaan pellon laidoilta sekä villiintyneenä rehevästä purolaaksosta, joka on jo varhain raivattu yläjuoksultaan peltomaaksi. Alikartanon kohdalla puron rinteet ovat luonnostaan niin jyrkät, että ne ovat olleet vaikeasti hyödynnettävissä. Purolaaksoa lieneekin hoidettu puistona. Tähän viittaavat muun muassa muutamat hyvin vanhat vuorijalavat purolaakson jyrkimmillä rinteillä.

Purolaakson kasvillisuus on tyypiltään rehevää tuoretta lehtoa ja muistuttaa Etelä-Suomen rannikkoalueiden kiurunkannus–vuohenputki-tyyppiä, jossa yleisimmät puuvartiset lajit ovat tammi ja pähkinäpensas. Purolaakso pääpuulajit ovat kuitenkin vuorijalava, vaahtera, kuusi ja paikoin runsaita tiheikköjä muodostava tuomi. Luonnonvaraiset

vuorijalavaesiintymät ovat Suomessa harvinaisia; niitä arvioidaan olevan muutama sata. Vuorijalava on luokiteltu valtakunnallisesti uhanalaiseksi, silmälläpidettäväksi, taantuneeksi lajiksi. Alikartanon esiintymä on siitä merkittävä, että vuorijalava uudistuu purolaaksossa luontaisesti. Lehdossa esiintyy nuoria taimia, kasvavia puita ja varttuneempia yksilöitä.

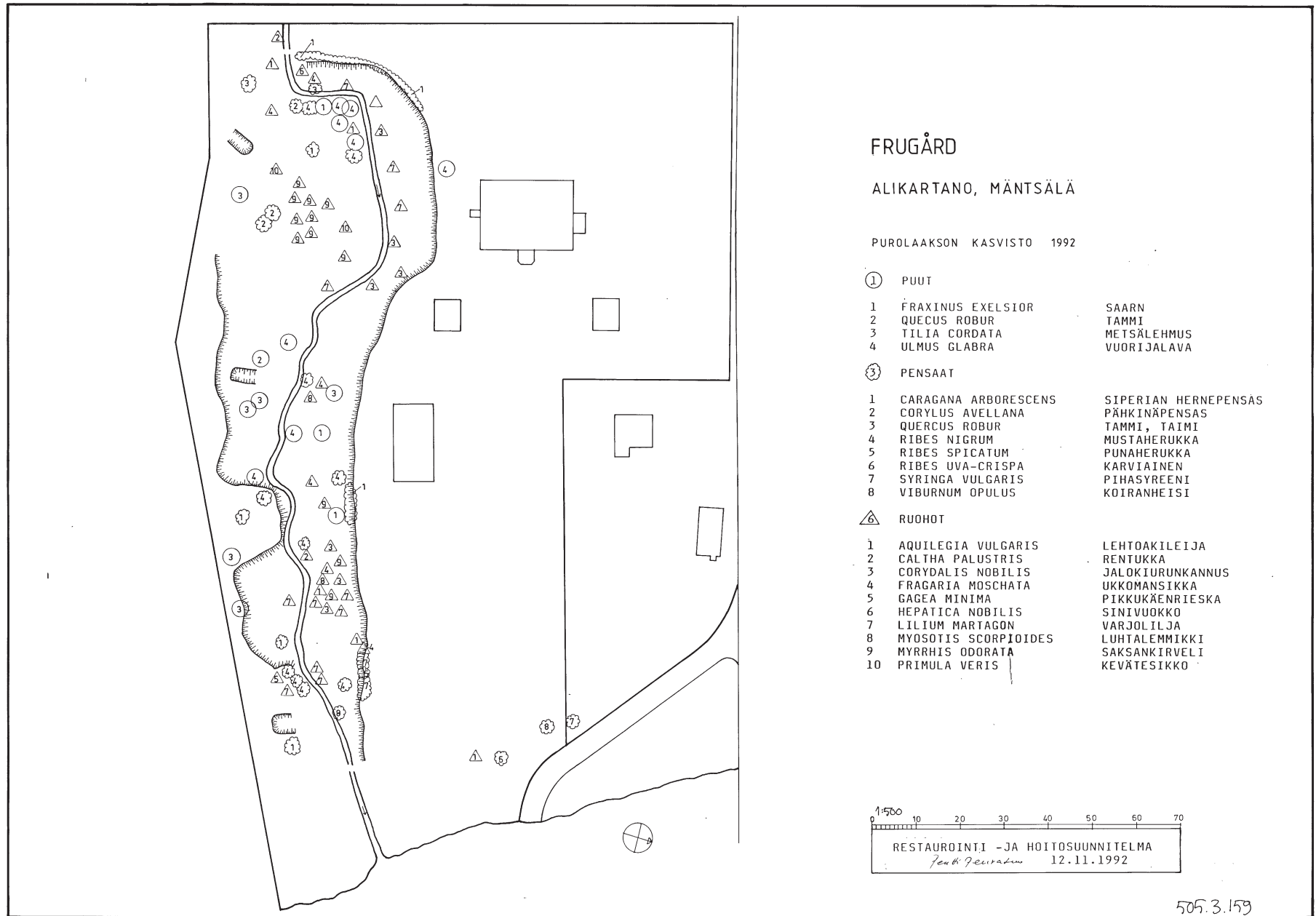
Puron rannalla kasvaa muitakin vaateliaita puita ja pensaita, kuten saarni, metsälehmus, koiranheisi, pähkinäpensas ja lehtokuusama. Puron alajuoksu on pahasti umpeenkasvanutta pajupusikkaa. Pellon laidalla jalojen lehtipuiden tilalla on nuorehko haaparyhmä. Purolaakson etelärinne on kuusivaltainen, kun taas luonnonsuojelullisesti arvokkaassa pohjoisrinteessä on vaateliaampi lehtolajisto kookkaine vuorijalavineen ja erikoisine kulttuurikasveineen.

Loisteliaan kevätlaajiston edustajia ovat valko- ja kelta- ja sinivuokko, kevätelikko, pikkukäenrieska ja villiintynyt jalokiurunkannus. Kesällä vallitsevat

kasvilajit ovat vuohenputki, nokkonen ja mesiangervo. Viljelyistä purolaaksoon levinneistä kasvejaista runsaita kasvustoja muodostaa vanha rohto- ja maustekasvi saksankirveli. Lehtoon on levinnyt myös vanhoja koristekasveja, kuten sinikukkaista lehtoakileijaa, joka saattaa olla peräisin 1700-luvulla puutarhasta viljelystä kannasta, ja varjoliljaa, jota tavataan yleisesti vanhojen pappiloiden, kartanoiden ja luostareiden villiintyneistä puutarhoista. Myöhempiä koristekasvilajistoa edustaa jalokiurunkannus.

Todennäköisesti 1800-luvulta ovat peräisin siperianhernepensas- ja pihasyreeniaidat, jotka sijaitsevat Alikartanon piha-alueen ja purolaakson välissä. Niiden lisäksi vanha koristelaji on lisäksi palsamipoppeli. Karviainen lienee todennäköisesti jäänne entisestä keittiöpuutarhasta.¹

¹ Restaurointi ja hoitosuunnitelma 1992, Pentti Peurasuo ja Tuuli Kivi

Purolaakson kasvisto Pentti Peurasuo laatiman restaurointi- ja muutossuunnitelman mukaan. Kuva: MV pääarkisto 505.3.160.

PIHA

Peurasuon laatimassa restaurointi- ja hoitosuunnitelmassa todetaan, että vuosikymmen aiemmin tehdyn pihamaan rakentamisen vuoksi kaivataan lähinnä kasvivalikoiman täydentämistä. Suunnitelmassa hiekkapihan annetaan nurmettua ja kulkureiteille saa muodostua kulumaurat, jollaiset ovat nähtävissä 1880-luvun valokuvassa (osa 1/3, s.68). Etupiha oli

1990-luvulla hiekkakenttää, joka oli hyvää vauhtia ruohottumassa, ja takapiha parkkipaikan ympäriltä koneella leikattua nurmikkoa.¹

Ylipyyntien takaista aluetta ehdotetaan puolestaan hoidettavan niittynä. Istutusten sijoittelulle

esitetään kyseiselle ajalle epätyypillistä ”siellä täällä”-periaatetta, koska oletettavasti Carl Fredrik Nordenskiöldin aikanaan ei ollut noudatettu erityistä istutussuunnitelmaa.²

2 Restaurointi- ja hoitosuunnitelma 1992, Peurasuo et. al.

1 Restaurointi ja hoitosuunnitelma 1992, Pentti Peurasuo ja Tuuli Kivi

Piha vuonna 2006.
Kuva: MV K-asema /
Marja Ivars.

Alikartanon piha-alueella oli alusta asti pinta-vesiongelmia maanpinnan liian suuren korkeuden vuoksi.¹ Ongelmia oli ennen kaikkea kolmessa paikassa: Ylipytingin viereiset tammet seisoivat vedessä, joka valui parkkipaikalta, puoti oli painanteessa ja Alipytingin itäpäätyä vasten valui vettä.² Keväthalvella 1993 Pentti Peurasuolta tilattiin ehdotus kuivatusjärjestelyjen rakentamisesta. Suunnitelma perustui puroon ja maantieojaan johdettaviin salaojiin ja työt oli tarkoitus aloittaa jo samana keväänä.³

Vuonna 1986 tammikujan tilannetta pyrittiin helpottamaan matalalla avo-øjalla.⁴ Vuonna 1992 tammikuja seiso i kuitenkin edelleen vesilammikossa. Samana vuonna päätettiin myös maanpinnan madaltamisesta Alipytingin ympärillä.⁵

Vuonna 1992 pihapiirissä olevaa vanhaa kolmihaaraista jalavaa ehdotettiin lyhennettäväksi siten, ettei siitä ole vaaraa rakennukselle, ja sen juurelle ehdotettiin istutettavaksi raatihuonevilliviniä. Pysäköintialueen reunassa olevan tammirivin huonokuntoisinta puuta ehdotettiin leikattavaksi, ja sen juurelle ehdotettiin itsekiipeävää villiviiniä. Köynnöskasvit istutettiin ilmeisesti vuonna 1996.⁶

Syksyllä 1992 Ylipytingin päädyn neljästä tammesta karsittiin kuolleet oksat pois ja kolmihaaraisesta jalavasta poistettiin kaksi kuollutta haaraa. Keväällä 1993 pysäköintialueen puoleiset syreenit olivat huonokuntoisia ja osa niistä oli kuollut. Syreenit oli istutettu kolmen ryhmiin museota perustettaessa, mutta ryhmistä oli tullut epätäydellisiä.⁷ Samana vuonna todettiin, että mahdollisesti naapurin kuivurista oli valunut polttoöljyä maastoon.

Vuonna 1992 Puodin lattia ja alusrakenteet olivat ”litimärkiä”, koska rakennus oli montussa.⁸ Saman vuoden suunnitelmassa ehdotettiin salaojen (1 tai 2 kpl) tekemistä pihan keskeltä alas hyötypuutarhaan sekä pintaajan kaivamista päärakennuksen maantienpuoleiselta etukulmalta maantieojaan.⁹

Vuonna 1993 sovittiin pihan kuivatuksesta, joka oli tarkoitus toteuttaa salaojituksin ja leikkaamalla maamassoja. Ylijäämämassat oli tarkoitus levittää ja tasata tontin alaosan pellolle.¹⁰ Pentti Peurasuon laatimassa kuivatussuunnitelmassa oli kaksi salaojakokonaisuutta: toinen Ylipytingin ja toinen Alipytingin pohjoispuolella.¹¹

Vuonna 2000 pihamaa lopulta salaojitettiin ja sinne tehtiin sadevesiviemäröinti Kiinteistöyksikön toimesta. Purolaakson raivausta jatkettiin ja pihamaata tasattiin. Samalla täydennettiin salaojitus-työssä tuhoutuneita istutuksia.¹²

Vuonna 2003 Saija Asikainen Puidenhoitajien Oy:stä totesi, että pihalla kasvavasta neljästä tammesta kolme kaipaisi huoltoleikkausta ja yksi olisi syytä poistaa kokonaan. Tammet näyttivät hiukan kitukasvuisilta, minkä mahdolliseksi syyksi Asikainen arveli maatäyttöä.¹³

Osa ulkokalusteista, kuten pihapöytä penkkeineen sekä koirankoppi, tehtiin vanhojen valokuvien mukaan. Pihalle suunniteltiin myös leikkialuetta keinuineen, hyppylautoineen ja hiekkalaatikkoineen, mutta ne jäivät toteuttamatta.

1 Matkakertomus 28.11.1986, Maire Heikkinen

2 Muistio 26.2.1993, Pentti Peurasuo

3 Kokousmuistio 26.2.1993 ja piha-alueen kuivatussuunnitelma 12.3.1993.

4 Matkakertomus 28.11.1986, Maire Heikkinen

5 Matkakertomus 10.9.1992, Matti Raatikainen

6 Restaurointi ja hoitosuunnitelma 1992, Pentti Peurasuo ja Tuuli Kivi

7 Matkakertomus 24.2.1993, Lea Värtinen

8 Matkakertomus 10.9.1992, Matti Raatikainen

9 Restaurointi ja hoitosuunnitelma 1992, Pentti Peurasuo ja Tuuli Kivi

10 Muistio 26.2.1993, Pentti Peurasuo

11 Ehdotus salaojiksi Frugårdin kartanoon, Pentti Peurasuo 12.3.1993

12 Museoviraston word-tiedosto Alikartanon korjaushistorias-ta (Korjaushistoria.docx)

13 Sähköposti ”Mäntsälän sekä Kokemäen puut” Asikainen-Ivars 19.12.2003

PUROLAAKSO

Peurasuon laatimassa suunnitelmassa purolaaksoon esitettiin reitti, jota Museovieraat voivat tutustua alueeseen. Toteuttamatta jäi Alipytingin kohdalta töyrästä ylös nouseva polku rinteeseen rakennettavine portaineen ja lepotasoiineen, joiden puurakenteet oli tarkoitus toteuttaa lehtikuusesta ilman pintakäsittelyä.

Suunnitelman mukaan puustosta olisi raivattu kaikki kuolleet, yli-ikäiset ja sairaat puut ja pensaats. Tavoitteena oli jalojen lehtipuiden sekä kulttuuri-kasvillisuudeksi katsottavan pensaskasvillisuuden saaminen esiin poistamalla haapoja, pajuja ja yli-ikäisiä koivuja. Valaistusolosuhteiden muuttuessa puunpoiston seurauksena tuli kuitenkin varoa sitä, että heinittyminen valtaisi liikaa alaa. Raivaus oli tarkoitus tehdä vaiheittain ja eri kasvilajeja tasapuolisesti poistaen liian suurten yhdellä kertaa tapahtuvien muutosten välttämiseksi.¹

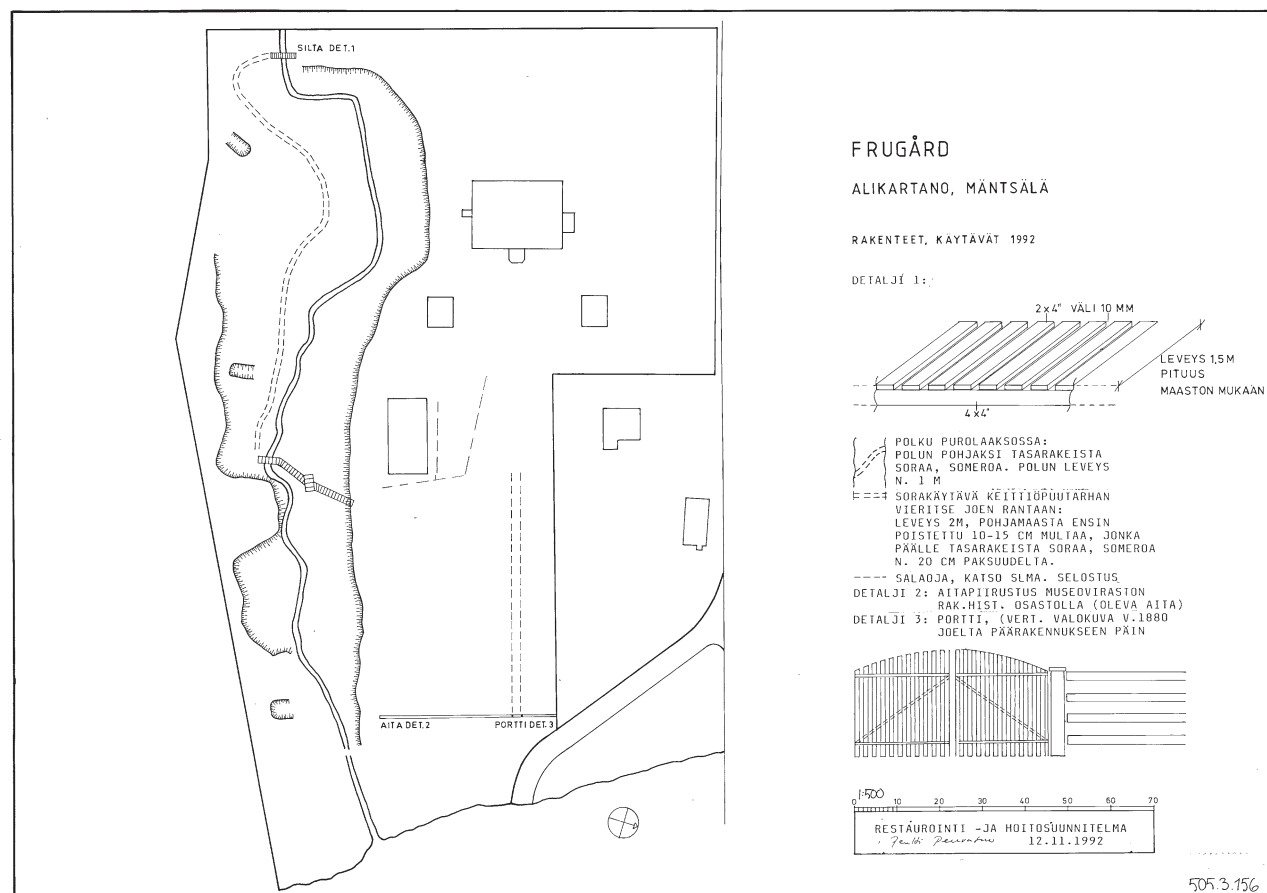
Purolaaksossa tehtiin vuonna 1993 kasvitieteellinen inventointi, jossa oli biologi mukana. Kasvistosta on kartalle inventoitu puut (4 lajia), pensaats (8 lajia) sekä ruohot (10 lajia). Purolaakso on inventoinnissa jaettu neljään kasvillisuusalueeseen: vuorijalavarinne, kuusi-koivurinne, nuori haavikko sekä pajukko, jotka vaativat erilaista hoitotapaa.²

- 1 Restaurointi ja hoitosuunnitelma 1992, Pentti Peurasuo ja Tuuli Kivi
- 2 Muistio pihan ja puutarhan restaurointikokouksesta 12.2.1993, Marja Ivars

1990-luvun puolimaissa purolaaksossa tehtiin ”perusraivaus” eli kaadettiin puita. Myös polun pohjaa käsiteltiin työllistettyjen voimin. Koko laakson avoin alue olisi pitänyt niittää joka vuosi

loppukesästä, jotta vesakko ja rikkaruohot eivät olisi päässeet rehottamaan, mutta tämä jäi ilmeisesti tekemättä useampana vuonna niin, että polku oli hävitä vuonna 2001.³

3 Elina Anttilan sähköposti Selja Flinkille 6.8.2001

Purolaakson sillat ja länsilaidan portti Peurasuon restaurointi- ja muutossuunnitelmassa. Kuva: MV pääarkisto 505.3.160.

Panoramakuva
purolaaksosta
1990-luvulta.
Kuva: MV pää-
arkisto.

Syksyllä 1994 siltojen rakentaminen oli aloitettu ja polku perustettu, mutta kulkuväylä oli osoittautunut vaikeakulkuiseksi ja kaipasi vielä jyräämistä sekä paikoitellen lisärakenteita kuten kaiteita. Sauna oli tuolloin pahasti kallistunut, ja sen purkamista pohdittiin – kivijalasta ajateltiin tulevan mainio retkeilypaikka, josta on kauniit maisemat. Pellon pensasaita oli lähtenyt hyvin kasvamaan, ja taimista oli kuollut vain noin 20.¹

Vuonna 1997 jokiuomaa raivattiin jonkin verran kartanon takana. Samalla kaadettiin myös vuosia aiemmin kolotut haavat ja niitettiin niityt. Museonhoitaja sopi paikallisen viljelijän kanssa haapojen pilkkomisesta polttopuuksi ja kuljettamisesta pois. Polttopuuksi kelpaamaton puu pilkottiin ja jätettiin maatumaan raivausjätekasaa. Kahden pihapiirissä

olevan vaahteran kaataminen jätettiin Rakennushistorian osastolle, ja kesäksi 1998 harkittiin peräti kokokesäistä omaa puutarhatyöntekijää. Vuonna 1998 hoitoryhmän työpanosta ei kuitenkaan tarvittu lainkaan.

Vuonna 1999 purolaakson hoidossa keskityttiin kunnostustöihin, jossa pyrittiin korjaamaan ja estämään eroosiovaurioita. Joitakin puita kaadettiin, ja perennapenkien ja kartanon pihapellon kunnostuksesta tehtiin ehdotus Rakennushistorian osastolle.²

Vuonna 2001 katselmoitiin sortuvaa polun mutkaa ja polun hiekoituksen kuntoa.³ Vuonna 2002 Alikartanoon suunniteltiin historia- ja luontopolku, joka kiertää kartanon puistossa ja ympäristössä. Keväällä 2004 painatettiin luontopolun

opaskirja ja toteutettiin infotaulu ja tolpat, jotka tehtiin höylätystä puusta, vaikka sahapinta olisi ollut parempi maalin pysymisen kannalta. Sahapintaisena ei kuitenkaan löytynyt riittävän hyvää puutavaraa. Tolppia tuli kahta eri väriä: kasveille ja historiallisille kohteille omat värit.⁴

Saija Asikainen Puidenhuoltajien Oy:stä totesi vuonna 2003, että purolaaksossa oli paljon jalavaa, jonkin verran vaahteraa ja muutama saarnikin. Asikainen piti purolaaksoa tärkeänä paikalliselle pieneliöstölle ja suositteli, että alueella saisi olla kuolevaa puuta kääpiä, sieniä ja koppakuoriaisia var-ten. Samalla Asikainen kuitenkin suositteli risuuntumisen välttämistä ja huonokuntoisten, vaarallisten puiden poistoa.⁵

¹ Matkakertomus 3.10.1994, Lea Värtinen

² Selostus hoitotoimenpiteistä 1999 Maaranen hoitoraportti

³ Sähköpostiketju "Alikartanon purolaakso" Anttila–Flink 6.8.2001

⁴ Sähköpostiketju "mäntsälä" Marja Ivars – Pasi Kaukonen 28.3.2004

⁵ Sähköposti "Mäntsälän sekä Kokemäen puut" Asikainen–Ivars 19.12.2003

HYÖTYPUUTARHA

Pentti Peurasuon vuoden 1992 suunnitelmassa hyötypuutarha on kaksiosainen siten, että alempi osa on varattu perunamaalle ja marjapensaille. Ylempi osa vastaa muodoltaan vuoden 1750 asemapiirrosta Carl Fredrik Nordenskiöldin aikaisesta puutarhasta, joskaan ei ole varmuutta onko se sijainnut juuri kyseisellä paikalla. Puutarhassa oli tarkoitus esitellä Alikartanossa aikoinaan viljeltyjä hyötykasveja.

Hyötypuutarhaksi suunniteltu vanha pelto oli ollut rikkaruohojen vallassa ainakin pari vuosikymmentä.¹ Pello kynnettiin syksyllä 1991 ja äestettiin vuonna 1992. Mäntsälän maatalousoppilaitos oli esittänyt pellon myrkyttämistä, mutta se päätettiin jättää tekemättä ja hoitaa peltoa luonnonmukaisesti.²

- 1 Restaurointi ja hoitosuunnitelma 1992, Pentti Peurasuo ja Tuuli Kivi
- 2 Matkakertomukset 24.2.1993, Lea Värtinen ja 21.7.1992, Irma Lounatvuori 22.7.1992

Kesällä 1992 aluetta kesannoitiin ja hoitosuunnitelmassa rikkaruohot ja juolavehänä määrättiin poistettavaksi mahdollisimman tarkasti, myrkkijä käyttämättä. Tilalle istutettiin maan parantamiseksi naurista, joka äestettäisiin ja kynnettiin kolmesti maahan saman kesän aikana vuosina 1993, 1994 ja 1995.³

Keväällä 1994 sovittiin Mäntsälän maatalous- ja puutarhaoppilaitoksen (Mpol) kanssa, että opiskelijat hoitavat siperianhernepensaiden ja syreenien istutustyöt, taimien istutusleikkaukset ja alkukaste-lun työharjoituksena.⁴

- 3 Restaurointi ja hoitosuunnitelma 1992, Pentti Peurasuo ja Tuuli Kivi
- 4 Muistio pensasistutuksista 14.4.1994, Marja Ivars ja Ossi Hava

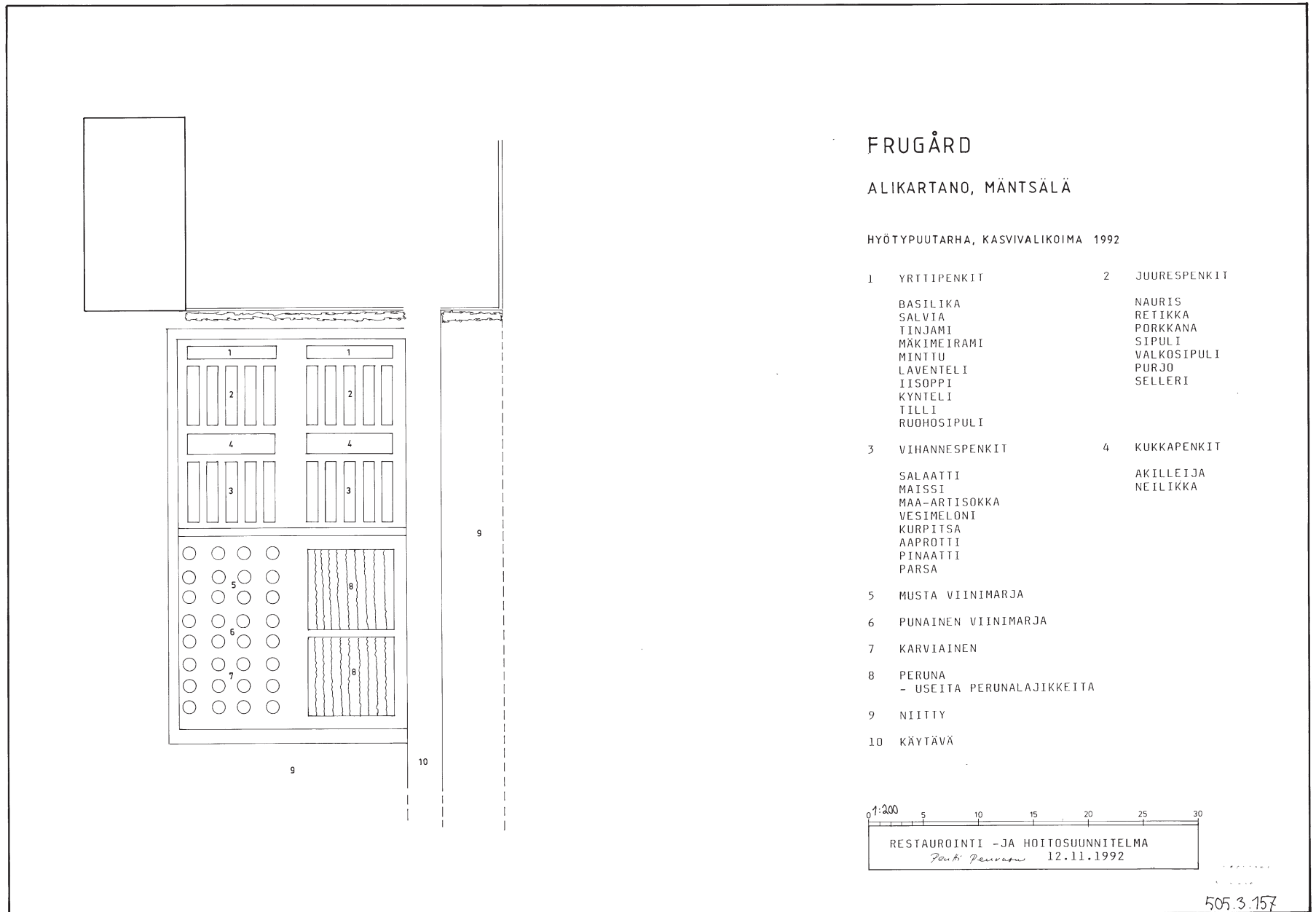
Vuonna 1996 Museoviraston oman väki suunnitteli ja toteutti talkoilla pitkän perennanpenkin perinteisillä kasvilajeilla.⁵

Hyötypuutarha oli suunniteltu samankaltaiseksi kuin se oli ollut 1740- ja 1750-luvuilla, joskaan tuon ajan hyötypuutarhan sijainnista ei ollut täyttä varmuutta. Istutuspenkkien korkeus oli määritelty vuoden 1880 valokuvasta (osa 1/3, s. 14). Hyötypuutarhan alapuolelle oli varattu samankokoinen alue marjapensaille ja perunamaaksi. Tähän oli pitkät perinteet, sillä Carl Fredrik Nordenskiöld oli kokeillut perunan viljelyä Alikartanossa jo 1740-luvulla.⁶

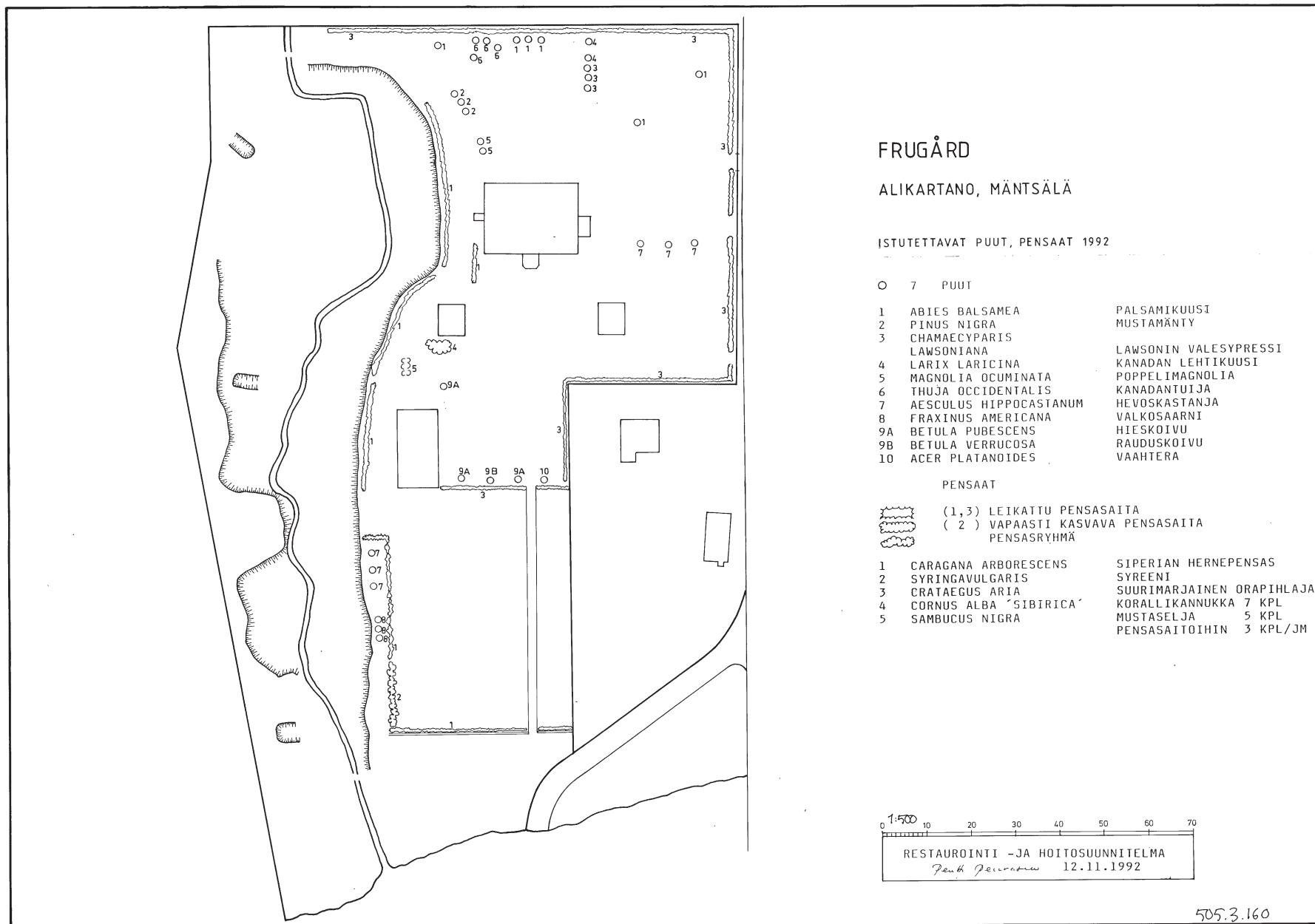
- 5 Museoviraston word-tiedosto Alikartanon korjaushistorias-ta (Korjaushistoria.docx)
- 6 Restaurointi ja hoitosuunnitelma 1992, Pentti Peurasuo ja Tuuli Kivi

Museoviraston väki suunnitteli ja istutti hyötypuutarhaan perennanpenkin vuonna 1996. Kuva: MV REST.

Pentti Peurasuo laatima suunnitelma hyötypuutarhan kasveista. Kuva: MV pääarkisto 505.3.160.

Istutettavat puut ja pensaat vuoden 1992 restaurointi- ja muutossuunnitelmassa. Vain pensasaidat toteutuivat. Kuva: MV pääarkisto 505.3.160.

RANTA-ALUE

Aivan joen rannassa on kapea hyötypuutarhaan kuulunut vyöhyke, joka on lammaslaidunnukseen soveltuvaa, korkeakasvuista heinää kasvavaa niittyä.¹

PENSASAITAT

Alikartanon piha-alue oli jäänyt 1980-luvun pihatöissä eri suuntiin avoimeksi ja kaipasi selkeää rajausta sekä ulkolaidoilleen että eri osa-alueidensa reunoilla.

Suomessa oli alettu käyttää pensasaitaa aitamistarkoituksessa jo Carl Fredrik Nordenskiöldin aikaan 1700-luvulla. Vanhojen valokuvien ja kasvilisusinventoinnin kautta oli ilmennyt, että purolaakso oli mitä ilmeisimmin ollut koko pituudeltaan pensasaidalla reunustettu, ylemmiltä osiltaan Siperian hernepensaalla ja alemmalta, hyötypuutarhan osalta syreenillä. Vuoden 1880-valokuvassa (osa 1/3, s. 26) näkyy leikattu hernepensasaita, joka on ehkä 25 vuotta vanha. Samanlaista aitaa oli käytetty myös Hyötypuutarhan joentöyrään reunassa. Muilta osin pihapiiri esitettiin rajattavaksi orapihlaja-aidalla – joka esiintyy vuonna 1808 tehdyssä Flora Frugårdiensiksessa. Suunnitelman mukaiset pensasaidat istutettiin ilmeisesti vuosina 1994 ja 1995.²

1 Museoviraston rakennusperintöportaali <http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali>

2 Restaurointi ja hoitosuunnitelma 1992, Pentti Peurasuo ja Tuuli Kivi

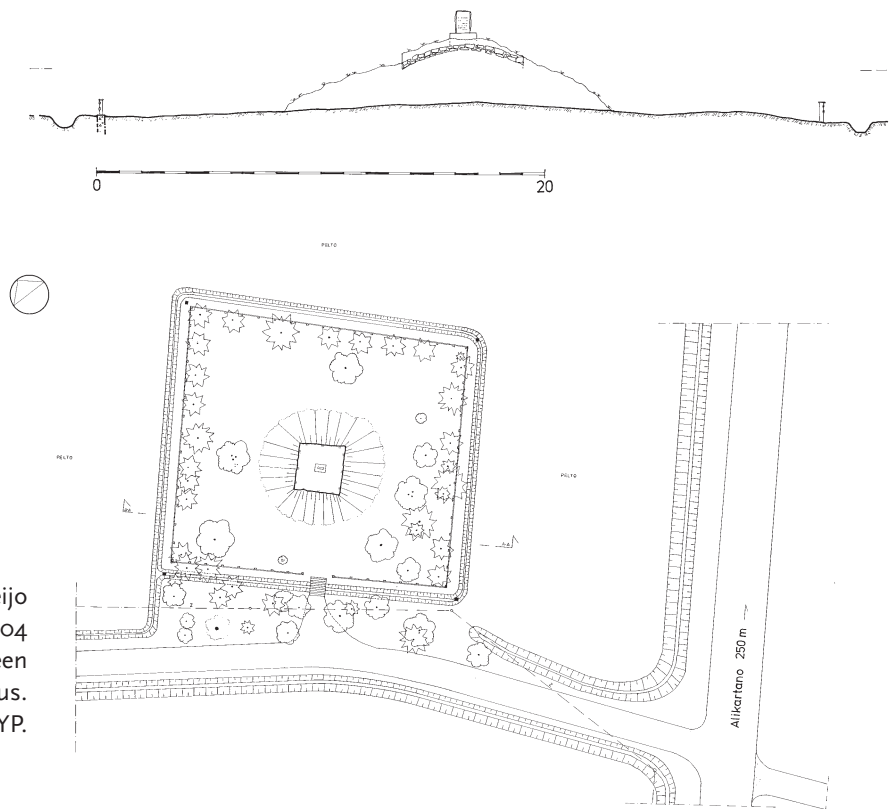
HAUTA

Sukuhauta muodostaa erillisen puistomaisen viheralueen päärakennuksesta luoteeseen Rantalán tilan länsipuolelle.

Vuonna 2003 Saija Asikainen Puidenhoitajien Oy:stä kävi arvioimassa Alikartanon ja haudan puustoa. Latvastaan kuivuneelle tammelle suositeltiin vain kuolleiden latvojen poistamista elävään puuhun asti, sillä puusta ei löytynyt lahoea. Asikainen

totesi, että kaikkien hautalehdon tammien ongelmana tulee olemaan kuusien ja muiden puiden varjostus, minkä vuoksi tammille kannattaisi joko raivata kunnan kasvitila tai vaihtoehtoisesti poistaa ne kokonaan, kuuset kun olivat melko hyväkuntoisia.³

3 Sähköposti "Mäntsälän sekä Kokemäen puut" Asikainen-Ivars 19.12.2003

Tapio Hirvosen ja Veijo Laineen vuonna 2004 tekemä hautalehtoalueen asemapiirros ja leikkaus. Kuva: MV pääarkisto / KYP.

Tutkimuksia ja suunnitelmia 2000-luvulla

VUODEN 2006 HOITOSUUNNITELMA

Päivi Maarasen laatiman hoitosuunnitelman yleis-tavoitteena on puistomaisen ja puutarhamaisen kokonaisuuden luominen ja ylläpito. Näin tavoitellaan kartanolle luonteenomaisen maisemallisen kokemuksen tuottamista. Hoidossa noudatetaan yleisiä puistohoidon toimenpiteitä: yksittäisten puiden poistoa, kevyttä vesakonraivausta, kenttäkerroksen varovaista käsittelyä koristekasvialueilla sekä alueiden niittoa.

Piha-alueet pyritään pitämään avoimina ja siisteinä peruspuutarhanhoidon menetelmin.

Purolaakson aluetta hoidetaan pienenä metsäpuistona:

- 1) Valtapuustoa poistetaan silloin, kun se muodostaa vaaran vierailijoille tai museorakennuksille.
- 2) Pensaskerrosta raivataan siten, että maisema säilyy avoimena mutta sopivasti myös metsäisenä.
- 3) Kenttäkerroksen kasvillisuuteen ei kajota kuin poistamalla meheväärtisiä korkeakasvuisia lajikkeita, kuten horsmaa, angervoa ja vadelmaa kepittämällä sekä kitkemällä.
- 4) Purouoman eroosiota seurataan ja tarvittaessa eroosioaurioita korjataan maatyöin, tukiverkoin, puisin tukirakentein sekä istutuksilla.
- 5) Purouoman ylittävät sillat tarkistetaan vuosittain ja korjataan tarvittaessa.

Ranta-alueiden hoidossa painotetaan avoimuutta ja puustoutumisen estämistä:

- 1) Vesakko raivataan alueilta kauttaaltaan paitsi rannan tuntumaa, mihin voidaan jättää pieniä pensasryhmiä rantaviivaa vahvistamaan ja maisemallisista syistä.
- 2) Heinä niitetään kerran kesässä ja niittojäte kompostoidaan.

Hauta-alueella ylläpidetään puistomaista ilmettä ja hoidetun hautaympäristön tuntua. Valtapuustoa poistetaan vain tarvittaessa ja pensaskerroksen lajeja jätetään vain säästeliäästi. Maaston siisteyteen ja alueen yleiseen siisteyteen kiinnitetään erityistä huomiota. Heinä niitetään 1–2 kertaa kesässä, mutta koristekasvilajit jätetään niittämättä. Istutuksiin ei kajota paitsi siistien. Aluetta ympäröivä aita ja muut rakenteet tarkistetaan vuosittain ja korjataan tarvittaessa.¹

Museoviraston Muinaisjäännosten hoitoyksikkö, jossa vaikuttivat muun muassa Päivi Maaranen ja Heimo Pajunen, osallistui laajasti 1990-luvulta alkaen myös kartanomuseoiden ympäristöhoitoon ja suunnitteluun.²

¹ Museoviraston rakennusperintöportaali <http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali>

² Marja Ivarsin viesti Juulia Mikkolalle 7.11.2018

KOEKAIVAUUS YLIPYTINGIN ETELÄPÄÄDYSSÄ 2008

Koekaivausten tarkoituksena oli tutkia ja dokumentoida Alikartanon rakennusten korjaus- ja kunnostustöiden aikana muokattava maa-ala päärakennuksen eteläpäädyssä. Kunnostustöiden päämääränä oli korjata Ylipytingin eteläseinän vierustalla olevan kellariin johtavan porrashuoneen seinustan maanpainaumaa. Kunnostustöitä aloitettaessa maan alta paljastui betoninen rakenne, jonka luonteen selvittämiseksi ja rakenteen dokumentoimiseksi paikalla suoritettiin koekaivaus. Kaivausten perusteella rakenne oli osa 1940-luvulla rakennetun ja 1970-luvulla puretun siirtoväen kuistin betonista perustusta. Rakenne dokumentoitiin ja kunnostustyöt pääsivät jatkumaan.

Kaivauksen suorittivat vuonna 2008 FM Ulrika Köngäs ja apulaistutkija Otso Manninen. 2.12.2008 päivätyn kaivausraportin laati Köngäs. Raportti sijaitsee Museoviraston rakennushistorian osaston arkistossa ja löytyy myös Rakennusperintöportaalista.³

³ Museoviraston rakennusperintöportaali <http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali>

1700-LUVUN LABORATORION PAIKAN KOEKAIVAUKSET 2009

Kaivausjohtaja Vesa-Pekka Hervan johdolla suorite-
tuissa koekaivauksissa 13.–17.7.2009 etsittiin Alikar-
tanon viereisestä purolaaksosta jäännöksiä siellä
1700-luvulla tiettävästi sijainneesta, Nordenskiöldien
perustamasta laboratoriosta. Maastotutkimuksissa
todettiin puron varresta kahden rakennuksen jään-
nöksiä, joiden luonne ja ajoitus jäivät epäselviksi.
Alueen tutkimuksia jatkettiin seuraavana vuonna.

Hervan laatima kaivausraportti on päivätty
9.6.2010 ja se sijaitsee Helsingin yliopiston arkeolo-
gian oppiaineen arkistossa. Kopioita löytyy Museo-
viraston rakennushistorian osaston arkistosta sekä
Oulun yliopiston arkeologian laboratoriosta.¹

¹ Museoviraston rakennusperintöportaali [http://kulttuuriym-
paristo.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali](http://kulttuuriym-
paristo.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali)

1700-LUVUN LABORATORION PAIKAN KOEKAIVAUKSET 2010

Kaivausjohtaja Vesa-Pekka Hervan johdolla
26.–30.7.2010 suoritettujen kenttätutkimusten
ensisijaisena tarkoituksena oli paikallistaa alueella
1700-luvun loppupuolella tiettävästi sijainnut labo-
ratorio. Vuoden 2010 koekaivaukset kohdistuivat
vuonna 2009 havaituista kahdesta rakennusjään-
teestä alempana puronvarresta sijaitsevaan koh-
teeseen, jossa oli aiemmin todettu muun muassa
käyttötarkoitukseltaan epäselvä kourukivi ja siihen
liittynyt rakennelma.

Vuoden 2010 koekaivaukset eivät kuitenkaan
tuoneet mitään merkittävää lisätietoa tutkitun
kohteen luonteesta tai sillä sijainneen rakennuksen
käyttötarkoituksesta. Vaikka paikkaa voidaan edel-
leen hyvällä syyllä pitää laboratorion sijaintipaikka-
na, esimerkiksi kourukivirakennelman liittyminen
tai liittymättömyys laboratorioon tai sen toimin-
toihin jäi epäselväksi, kuten rakennelman luonne

ylipäättään. Rakennelma osoittautui tutkimuksessa
aiempaa massiivisemmaksi. Ainakin osa alueella
olevista kivistä lienee tuotu muualta ja kuulunut
jonkinlaiseen rakennukseen tai rakennelmaan. Kai-
vausten esinelöydöt olivat nuoria ja peräisin sekoit-
tuneesta pintakerrosta, eikä löydöillä ole välttämättä
mitään suoraa yhteyttä esimerkiksi kourukiviraken-
nelmaan tai muihin paikalla mahdollisesti olleisiin
rakenteisiin ja niiden käyttötarkoitukseen.

Hervan laatima 20.7.2011 päivätty kaivausra-
portti sijaitsee Oulun yliopiston arkeologian oppi-
aineessa. Kopioita löytyy Helsingin yliopistosta
ja Museoviraston arkistosta. Kaivaukset rahoitti
Nordenskiöldsamfundet.²

² Museoviraston rakennusperintöportaali [http://kulttuuriym-
paristo.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali](http://kulttuuriym-
paristo.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali)

LÄHTEET

Piirustusluettelo

YLIPYTINKI (rakennus 1)

Ylipyntinki laveerattu pohja, leikkaus, julkisivu

Ylipyntinki mustattu pituusleikkaus 505.3.42

Ylipyntinki pohjakerros, mittauspiirustus 1:50, E. Tohka 1964, 505.3.2

Ylipyntinki, poikkileikkaus, mittauspiirustus 1:50, E. Tohka ja V. Laine, 1967, 505.3.11

Ylipyntinki, pituusleikkaus, mittauspiirustus, S. Saikkonen, E. Jama ja V. Laine 1968, 505.3.10

Ylipyntinki, kellari, mittauspiirustus, E. Jama ja V. Laine, 1968, 505.3.3

Ylipyntinki, pohjakerros, mittauspiirustus, E. Tohka ja E. Jama 1968, 505.3.4

Ylipyntinki, 2. kerros, mittauspiirustus, S. Saikkonen ja E. Jama 1968, 505.3.5

Ylipyntinki, lounaisjulkisivu, mittauspiirustus, E. Jama ja S. Saikkonen, V. Laine 1968, 505.3.7

Ylipyntinki, kaakkoisjulkisivu, mittauspiirustus, E. Jama ja V. Laine 1968, 505.3.8

P02, Ylipyntinki, kellari, pääpiirustus 1:50, Hannu Puurunen 1.8.1978, 505.3.31

P03, Ylipyntinki, pohjakerros, pääpiirustus 1:50, Hannu Puurunen 1.8.1978, 505.3.32

P07, Ylipyntinki, itäjulkisivu, pääpiirustus 1:50, Hannu Puurunen 1.8.1978, 505.3.36

P09, Ylipyntinki, eteläjulkisivu, pääpiirustus 1:50, Hannu Puurunen 1.8.1978, 505.3.38

Ylipyntinki, kaakkoisjulkisivu 1:50, J. Hymylä ja T. Uuksulainen, 8/2011

Ylipyntinki, koillisjulkisivu 1:50, J. Hymylä ja T. Uuksulainen, 8/2011

Ylipyntinki, lounaisjulkisivu 1:50, J. Hymylä ja T. Uuksulainen, 8/2011

Ylipyntinki, luoteisjulkisivu 1:50, J. Hymylä ja T. Uuksulainen, 8/2011

Detaljit:

0078, Ylipyntinki, katon harjalauta 1:1, Panu Kaila, Anna-Liisa Keramaa 1970-l

0079, Ylipyntinki, katon aluslauta 1:1, Panu Kaila, Anna-Liisa Keramaa 1970-l

0080, Ylipyntinki, katon aluslauta 1:1, Panu Kaila, Anna-Liisa Keramaa 1970-l

T14, Ylipyntinki, kattotikkaat 1:50 ja 1:10, Maire Heikkinen 18.8.1982

ALIPYTINKI (rakennus 2)

Alipyntinki, pohja, leikkaus V. Laine, E. Jama 1969, 1:50, 505.0.55

Alipyntinki, julkisivut 1:50, V. Laine, E. Jama 1969, 505.3.56

Alipyntinki, alapohja 1:50, V. Laine, T. Henninen 1973, 505.3.57

P11, Alipyntinki, pohja, pääpiirustus 1:50, Panu Kaila 3.3., 20.10.1972, 16.5., 22.10.1973, 505.3.60

P12, Alipyntinki, leikkaus A-A, pääpiirustus 1:50, Panu Kaila 3.3.1972 ja 20.10.1972, 505.3.61

P14, Alipyntinki, pohjoisjulkisivu, pääpiirustus 1:50, Panu Kaila 3.3.1972 ja 20.10.1972, 505.3.63

P16, Alipyntinki, itä- ja länsisivu, pääpiirustus 1:50, Panu Kaila 3.3.1972 ja 20.10.1972, 505.3.65

Alipyntinki, julkisivu kaakkoon, mittauspiirustus 1:50, J. Hymylä, T. Uuksulainen 8/2011

Alipyntinki, julkisivu koilliseen, mittauspiirustus 1:50, J. Hymylä, T. Uuksulainen 8/2011

Alipyntinki, julkisivu lounaaseen, mittauspiirustus 1:50, J. Hymylä, T. Uuksulainen 8/2011

Alipyntinki, julkisivu luoteeseen, mittauspiirustus 1:50, J. Hymylä, T. Uuksulainen 8/2011

Alipyntinki, pohjapiirustus 1. krs, mittauspiirustus 1:50, J. Hymylä, T. Uuksulainen 8/2011

Detaljit:

T13 Alipyntinki, kattotikkaat 1:50 ja 1:10, Maire Heikkinen 17.8.1982

PUOTI (rakennus 3)

Makasiini, pohja leikkaus julkisivut E. Jama, V. Laine 1968, 505.3.85

P13, Makasiini, pohja leikkaus julkisivut, luonnos 1:50, Panu Kaila 27.7.1971, 505.3.86

P17, Puoti, pohja ja leikkaus, pääpiirustus 1:50, Panu Kaila 3.3.1972 ja 20.10.1972, 505.3.87

P18, Puoti, julkisivut, pääpiirustus 1:50, Panu Kaila 3.3.1972 ja 20.10.1972, 505.3.88

HUOLTORAKENNUS (rakennus 9)

P19, Ulkokuone, pohja ja leikkaus, pääpiirustus 1:50, Panu Kaila 16.1., 19.6., 21.8.1974, 30.11.1978, 505.3.91

P20, Ulkokuone, julkisivut, pääpiirustus 1:50, Panu Kaila 3.3., 20.10.1972 ja 17.1.1974, 505.3.90

YMPÄRISTÖ

Asemapiirrokset:

P01 Asemapiirros, pääpiirustus 1:500, Panu Kaila 3.3.1975

Asemapiirros 1:1000, 1987 VARR 505:025

Mittausasemapiirros 1:200, T. Hirvonen 10/1996, 3/1997, 507.3.172

Alikartano, mittausasemapiirros (korkeuskäyrät 25 cm) 1:500, Janne Hymylä 30.8.2011:

Puutarha:

Puutarha 1800-luvun alussa 1:500, Helena Saatsi 29.1.1973

Puutarha- ja puistosuunnitelma 1:200, Helena Saatsi 7.12.1977

Puutarhasuunnitelma 1:200, Pentti Peurasuo 29.12.1980

Puutarhasuunnitelma I vaihe 1:200, Pentti Peurasuo 4.2.1981

Puutarha nykytilanne 1:200, Pentti Peurasuo 1982

Puutarhan restaurointi- ja hoitosuunnitelma, hyötypuutarhan kasvivalikoima 1:200, Pentti Peurasuo 12.11.1992

Puutarhan restaurointi- ja hoitosuunnitelma, istutettavat puut ja pensaat 1:200, Pentti Peurasuo 12.11.1992

Puutarhan restaurointi- ja hoitosuunnitelma, purolaakson kasvillisuusalueet 1:200, Pentti Peurasuo 12.11.1992

Puutarhan restaurointi- ja hoitosuunnitelma, purolaakson kasvisto 1:200, Pentti Peurasuo 12.11.1992

Puutarhan restaurointi- ja hoitosuunnitelma, rakenteet (portti ja sillat) ja käytävät 1:200, Pentti Peurasuo 12.11.1992

Hyötypuutarha 7.6.1992

Puutarhan työjärjestys 1:500, Marja Ivars 5.3.1996, 505.3.96 (sama kuin Saatsin assari 1973)

marjatarha2.jpg

mylly1.jpg

plantaasi2.jpg

puutarha1.jpg

Detaljit:

T 06, Koirankoppi 1:10 ja 1:5, Maire Kemppi 7.5.1973

T 07, Aita 1:20, Panu Kaila 30.6.1972

T 08, Aidan portti 1:20, Panu Kaila 30.6.1972, 505.3.114

T 09, Aidan portin detaljit 1:1, Maire Heikkinen 9.8.1982, 505.3.15 (?)

Hauta:

Sukuhauta, aita 1:100, 1:20 ja 1:1, Maire Kemppi, Helena Saatsi 5.3. ja 19.5.1975, 505.3.112

Hautalehtoalue ja puusto, mittausasemapiirros 1:200, Tapio Hirvonen, V. Laine 12.1.2004, 505.3.175

Hautalehtoalue, mittausleikkaus 1:100, Tapio Hirvonen, V. Laine 7.1.2004, 505.3.176

Kirjalliset lähteet

Suurin osa tässä selvityksessä käytetyistä lähteistä on peräisin Museoviraston käsiarkistosta. Käytettävissä olleiden dokumenttien monimuotoisen luonteen vuoksi on tässä luettelossa päädytty ryhmittelemään asiakirjat aiheidensa (tai nimiensä) mukaisesti sen sijaan että olisi käytetty tavanomaista tekijän sukunimen mukaista jakoa. Sama pätee myös painettuihin kirjallisiin lähteisiin.

PAINETUT LÄHTEET

Alikartano Frugård – opas, Martti Blåfield, Heikki Hyvönen, Irma Lounatvuori, MV Helsinki 1998

Frugård vägledning, Ritva Wäe (päätoim.), MV Helsingfors 2005

Kartano ja pappila, Frugårdin kartanon ja Pyynikkilän pappilan korjaustyöt, MV RHO 2/1973

Mäntsälä-albumi, Martti Blåfield, Mäntsälän kunta, WSOY Porvoo 1982

Suomen kartanot ja suurtilat I, toimittaneet Eino Jutikkala ja Gabriel Nikander, Suomen kirjallisuuden seuran kirjapaino, Helsinki 1939

Suomen kartanot ja suurtilat II, toimittaneet Eino Jutikkala ja Gabriel Nikander, Kustannusosakeyhtiö Kivi, Suomen kirjallisuuden seuran kirjapaino, Helsinki 1941

Vanhan rakentajan sanakirja – Rakentamisesta, rakennuksista, rakenteista, Erkki Helamaa, Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki 2004.

”Ätten Nordenskiölds familjegrav på Frugård”, Martti Blåfield, artikkeli teoksessa: Nordenskiöld-samfundets tidskrift 65: 103–127, Helsinki 2005

MUSEOVIRASTON MATERIAALI

Museoviraston Alikartano-esitteet

Alikartano – Frugård, opas huoneiden 1, 4–9 Nordenskiöld-näyttelyyn, (esipuhe Antero Sinisalo) MV RHO

Ylipytingin huoneiden muovitetut näyttelyesitteet (seinillä muovikoteloissa)

Museoviraston konservointi- ja kaivausraportit

Alipytingin lattian värit toukokuussa 2012, Kollaasi

Alipytingin tapettien dokumentointi toukokuussa 2012, Kollaasi, Hanna Rotonen

Ylipytingin Ison Förmaakin konservointityöt 2.5.–30.5.2010, 1.6.2012, Kollaasi Hanna Rotonen ja Laura Väisänen

Ylipytingin lehterin ja portaikon suppea konservointitutkimus 26.10.2014, Kollaasi

Alikartano / Ylipytingin, Salin katon konservointi 2016–2017, Kollaasi, Hanna Rotonen

Ylipytingin lehterin väritutkimuksen lisäselvitys, joulukuu 2015, Culturelli, Elina Wirkkala

Museoviraston lausunnot, matkakertomukset yms.

Tilaus Alipytingin lattia- ja hirsitöistä 21.3.2012, Selja Flink ja Kari Gröndahl
Tilaus Alipytingin lattia- ja hirsitöistä 26.6.2012, Selja Flink ja Kari Gröndahl
Kiinteistökatselmus 8.5.2014
Lausunto MV/78/05.01.01/2013, 19.11.2013
Muistio Alikartanon käyttö- ja hoitosuunnittelusta 2015–17, 4.8.2015
Matkakertomus 11.9.1974, Maire Kemppi 12.8.1974
Matkakertomus 27.8.1974, Maire Kemppi 28.8.1974
Matkakertomus 4.4.1975, Maire Kemppi 8.4.1975
Matkakertomus 8.7.1982, Maire Heikkinen 9.7.1982
Matkakertomus 3.12.1985, Maire Heikkinen ja Heikki Hänninen 9.12.1985
Matkakertomus 28.11.1986, Maire Heikkinen
Matkakertomus 27.9.1988, Martti Jokinen, Hanna Oijala ja Ulla Rahoja
Matkakertomus 5.10.1989, Marja Ivars ja Irma Lounatvuori 10.10.1989
Matkakertomus 22.8.1990, Matti Raatikainen
Matkakertomus 21.7.1992, Irma Lounatvuori 22.7.1992
Matkakertomus 10.9.1992, Matti Raatikainen
Matkakertomus 24.2.1993, Lea Värtinen
Matkakertomus 3.10.1994, Lea Värtinen
Matkakertomus 7.6.2006, Marja Ivars ja Lea Värtinen
Muistio Frugårdin rakenteellisesta kunnostustyöstä 19.7.1971, Matti Järvinen, DN:o 3731/H.771
Muistio 26.2.1993, Pentti Peurasuo
Muistio Alipytingin lattiakatselmuksesta 4.1.2012, Kari Gröndahl
Muistio pensasistutuksista 14.4.1994, Marja Ivars ja Ossi Hava
Muistio pihan ja puutarhan restaurointikokouksesta 12.2.1993, Marja Ivars
Muistio vesikattojen työmaakatselmuksesta 23.7.2007, Kari Gröndahl 2.8.2007
Muistio Ylipytingin sisätilojen konservointi- ja näyttelysuunnitelmasta, Ivars, Pelanne, Kymäläinen 15.4.2015
Pöytäkirja 1/78 DN:o 705/4/77 (pääark., harmaa kotelokansio ”Mäntsälä 1964-2001”)
Työmaakatselmus Frugårdissa, Matti Raatikainen 4.10.1976
Työvaihe 23.9.1974, Panu Kaila (Arkistoliite 1, kokous 1/74.)

Museoviraston suunnitelmat, työselostukset ja raportit

Alikartanon restaurointiraportin luonnos, Hannu Puurunen 1972–1982
Ehdotus salaojiksi Frugårdin kartanoon, Pentti Peurasuo 12.3.1993
Frugård 1992, Restaurointi ja hoitosuunnitelma, Pentti Peurasuo ja Tuuli Kivi
Frugård rakennusselitys, Panu Kaila 1.1.1973
Huoltorakennuksen rakennusselitys, Panu Kaila 20.5.1974
Huoltorakennuksen maalausselitys, Panu Kaila 20.8.1974
Huoltorakennuksen rakennusselitys, Panu Kaila 20.8.1974
Selostus päärakennuksessa tehdyistä restaurointitöistä, Hannu Puurunen 1983
Ulkovärit, Pentti Pietarila 1981
Museon huoltorakennuksen LVI-työselitys, Pekka Porra 31.5.1974
Museon huoltorakennuksen sähkötyöselitys, Aimo Timonen 21.5.1974

Museoviraston piirustukset

Asemapiiirros P 01, Panu Kaila 3.3.1972
Istutukset Frugårdiin 6.6.1996

Museoviraston käsiarkiston muu materiaali

Alikartanon museonvalvojan vuotuistoita, päiväämätön
Alikartanon museonvalvojan tehtävät 13.5.1991
Frugårdin kartanon puiston historiaa, 1970-luku
Frugårdin kartanon rakennushistoria, Timo Keinänen 1972
Hankesuunnitelma istutuksista 14.12.1995, Lea Värtinen
Huoltorakennuksen rakennuslupapäätös 22.2.1973
Ida Ekmanin haastatteluja 1972, Panu Kaila 21.7.1982
Kartano- ja talomuseoitien toimikunnan pöytäkirja 30.1.1990
Kertomus virkamatkasta Ruotsiin 6.–12.12.1971, Timo Keinänen 13.1.1972
Kirje ja sopimusehdotus Rakennushallitukselta Museovirastolle 27.1.1975 Dno 6033/52/74/374
Kustannusarvio istutettavista kasveista, Pentti Peurasuo 25.2.1993
Lausuntopyyntö kartanoalueen puista, Panu Kaila 14.1.1972

Lautakattojen käsittely -taulukko

Loppukatselmuspöytäkirja DN:o 1127/4/81, 1.6./7.6.1982

Luovutuskatselmuspöytäkirja, Kalevi Puska 10.11.1982 DN:o 268/4/82

Maarekisteriote, lohkomiskirja 15.10.1973

Markkinointisuunnitelma 2015, Marja Pelanne 31.10.2014

Martti Blåfieldin esitys Mäntsälän kansalaisopistossa 15.4.1991

Museovalvojan vuotuistöitä

Mäntsälä Frugårdin kartano, rakennushistoriallinen arkisto 8.12.1971

Perusteluja tarkistetun kustannusarvion kohoamiselle, Sauli Anttila 12.9.1979

Käsin kirjoitettu merkintä koirankopin piirustuskopiossa, Selja Flink 3.5.2001

Sähköposti, Asikainen-Ivars 19.12.2003 ”Mäntsälän sekä Kokemäen puut”.

Sähköposti, Maunu Häyrynen 4.6.2004 ”[Museoposti] Opasvihkonen Alikartanon historia- ja luontopolusta ilmestynyt”.

Sähköposti, Pietarila-Ivars 11.9.2003.

Sähköposti, Värtinen-Ivars 21.4.2004 ”Alikartanosta terveisiä”.

Sähköpostiketju, Anttila-Flink 6.8.2001 ”Alikartanon purolaakso”

Sähköpostiketju, Anttila-Flink 6.8.2001 ”RE: Alikartanon purolaakso”

Sähköpostiketju, Marja Ivars – Pasi Kaukonen 28.3.2004 ”mäntsälä”.

Tiedote Värtinen-Lounatvuori, 9.12.1992

Tarjouspyyntö lautakattojen korjaustyöstä ja pintakäsittelystä 20.4.2007, Kari

Gröndahl Tikapuutilaus, Kari Nikkanen ja Kari Gröndahl 23.11.2001

Vanhat näyttelyplanssit

Vuoden 1089 kävijämäärät museoviraston museoissa ja muissa kohteissa

Museoviraston hoitoraportit (paperitulosteina restaurointiyksikön käsiarkistossa)

Selostus hoitotoimenpiteistä 1997 Maaranen hoitoraportti

Selostus hoitotoimenpiteistä 1998 Maaranen hoitoraportti

Selostus hoitotoimenpiteistä 1999 Maaranen hoitoraportti

Museovirastolta saadut digitaaliset tiedostot

word-dokumentti Alikartanon korjaushistoriasta (Korjaushistoria.docx)

pdf-dokumentti Alikartanon korjaushistoria 14.12.1990 (Korjaushistoriaa 1990.pdf)

Katteiden ja julkisivukäsittelyjen lähihistoriaa, Marja Ivars 17.11.2006

Rakennushistoria-yhteenveto vuoteen 2006 saakka

Historia- ja luontopolku, Opas, MV:n doc-tiedosto

Museoviraston internet-lähteet

Museoviraston rakennusperintöportaali <http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali> haettu, 9.9.2015

Museoviraston Alikartano-sivusto <http://www.kansallismuseo.fi/fi/alikartano> haettu, 13.3.2016

Museoviraston sivuston artikkelit, joissa mainitaan Alikartano <http://www.nba.fi/fi/Go?Search=alokartano>, haettu 13.3.2016:

<http://www.nba.fi/fi/ajankohtaista/tiedotearkisto?Article=6097>

<http://www.nba.fi/fi/ajankohtaista/tiedotearkisto?Article=5862>

SÄHKÖPOSTIT

Hannu Puurusen viesti Juulia Mikkolalle: korjauksia ja täydennyksiä tämän tekstin luonnokseen sähköpostitse 21.10. ja 10.11. 2015

Hannu Puurusen viesti Juulia Mikkolalle Alikartanoa koskien 12.11.2015 ”Re: Alikartanon-haastattelu purettu”

Hannu Puurusen viesti Juulia Mikkolalle Alikartanoa koskien 13.11.2015 ”lisää Alikartanoa...”

Hannu Puurusen viesti Juulia Mikkolalle Alikartanoa koskien 17.11.2015 ”vielä Alikartanoa”

Marja Ivarsin viesti Juulia Mikkolalle Alikartanoa koskien 7.11.2018 ”Rakennushistoriaselvitys 2/3”

Panu Kailan viesti Juulia Mikkolalle Alikartanoa koskien 9.10.2018 ”Frugård”

MUUT

Alikartano, Restaurointi 1972-82, Hannu Puuruselta löytynyt restaurointiraportin luonnos, jonka teksti on Puurusen arvion mukaan pääasiassa Irma Lounatvuoren ja Panu Kailan kirjoittamaa.

Hannu Puurusen matkat Alikartanoon vuosina 1978–1983, Hannu Puurunen 13.11.2015, pdf-tiedosto

Haastattelut

Hannu Puurusen ja Marja Ivarsin haastattelu Alikartanossa 20.10.2015

Pentti Pietarilan haastattelu Alikartanossa 27.11.2015

Panu Kailan haastattelu Alikartanossa 30.11.2015

Puhelinkeskustelu Juulia Mikkola – Simo Jauhijärvi 20.12.2018

Osan 2/3 valokuvat

Arkkitehtitoimisto Livady, ellei toisin mainittu.

Valokuvat 1960-luvulta eteenpäin. Ks. osa 1/3, s. 93.

Projektipankkiin ladatut tiedostot

1700- ja 1800-luku

- artikkeleita ja asiakirjoja MV:n restaurointiyksikön käsiarkistosta ja MV:n pääarkistosta
- Frugård-albumin valokuvia skannattuna

1900–1963

- asiakirjoja ja artikkeleita MV:n restaurointiyksikön käsiarkistosta ja MV:n pääarkistosta
- karttoja MV:n restaurointiyksikön käsiarkistosta
- asemapiirroksia MV:n rakennushistorian osastolta
- TKK arkkitehtiosaston mittapiirrokset vuodelta

1921

- Signe Branderin valokuvat vuodelta 1911
- Salme Setälän valokuvia vuodelta 1921
- O. Tapion kuvia vuodelta 1963
- Suomen kartanot ja suurtilat -kirjan kuvia vuodelta 1937 skannattuna

1964–1970

- MV:n rakennushistoria osaston ja MV:n pääarkiston valokuvia alipytingistä, ylipytingistä ja pihapiiristä
- MV:n rakennushistoria osaston valokuvia Nummisten kylästä vuodelta 1970
- piirustuksia MV:n rakennushistoria- ja kiinteistöosaston arkistosta

1971–1983

- alipytingin kunnostus kahvioksi: rakennustyöselitys, suunnitelmaia, piirustuksia ja valokuvia
- ylipytingin kunnostus museoksi: rakennustyöselitys, suunnitelmia, pöytäkirjoja ja valokuvia
- haudan kunnostukseen liittyvät asiakirjoja, piirustuksia ja valokuvia
- huoltorakennuksen rakentamiseen liittyviä asiakirjoja, piirustuksia ja valokuvia
- puodin muutostöihin liittyvät asiakirjat, piirustuksia ja valokuvia
- asemapiirroksia MV:n rakennushistoria osaston arkistosta
- artikkeleita MV:n restaurointiyksikön arkistosta
- näyttelyn aineistokortistot, kokousmuistioita ja suunnitelmia
- Timo Keinäsen rakennushistoria vuodelta 1972
- puutarhan ja pihatöiden suunnitelmia ja kunnostukseen liittyviä valokuvia
- värisuunnitelmia ulkopuolisista maalaustöistä ja ylipytingin sisätiloista
- valokuvia harjannostajaisista 17.9.1981 MV:n rakennushistorian osaston arkistosta
- satunnaisia valokuvia rakennuksista ja pihasta

1983–2013

- valokuvia museon avajaisista 18.5.1983 MV:n rakennushistorian osaston arkistosta
- näyttelyyn liittyviä valokuvia, näyttelyplansseja ja esitteitä vuosilta 1983–1999
- pihan ja haudan kunnostukseen liittyviä valokuvia, piirustuksia ja asiakirjoja 1990-luvulta
- ylipyyntingin kellarin lattiasieneen liittyviä valokuvia ja muistioita
- valokuvia ikkunoiden ja ovien maalauksesta vuonna 2006
- katto- ja piippukorjauksiin liittyviä valokuvia ja asiakirjoja vuosilta 2006–2007
- Alipyntingin lattia- ja seinärakenteiden korjaukseen liittyviä asiakirjoja, piirustuksia ja valokuvia vuosilta 2011–2013
- ylipyyntingin tapettien konservointiin liittyviä valokuvia ja asiakirjoja vuodelta 2011
- piirustuksia ylipyyntingistä vuodelta 2011 MV:n KYH Kuvantaminen ja rakennusarkeologian arkistosta
- satunnaisia valokuvia

2013–2017

- valokuvia aidoista ja porteista vuodelta 2017 (Livady)
- valokuvia rakennuksista ja ympäristöstä (Livady)
- ylipyyntingin lehterin vuotoon ja sisäkonservointiin liittyviä valokuvia, asiakirjoja ja piirustuksia
- ikkunoiden kunnostukseen liittyviä valokuvia, asiakirjoja ja piirustuksia vuosilta 2015–2017
- julkisivumaalauksiin liittyvät valokuvia ja asiakirjoja vuosilta 2015–2017 (Livady)
- kattojen korjaukseen liittyvät valokuvia ja asiakirjoja vuosilta 2015–2017 (Livady)
- valokuvia opastauluista ja näyttelyn opasteista
- sillan uusimiseen liittyviä valokuvia vuodelta 2015 (Livady)
- puukorjauksiin liittyviä valokuvia vuodelta 2016 (Livady)

2018

- inventoinnin aikana otettuja valokuvia (Livady)
- ilmakuvia (Livady)

0000

- satunnaisia dia-kuvia, esitteitä ja piirustuksia ilman vuosilukua

Projektipankissa käytettyjen tiedostonimien lukuohjeet

Samoja lyhenteitä on käytetty myös esimerkiksi tämän selvityksen kuvaviitteissä.

TIEDOSTOJEN NIMET

Kohde Tyyppi VVVVKKPP Sisältö Lähde Kuvaaja/
Piirtäjä Signum
esim. Alipytinki piir. 19711027 pohjapiirros ja leikka-
ukset MV RHO PKa 505.3.58

KOHDE rakennus/alue

Alikartano
Alipytinki
Ylipytinki
Puoti
Huoltorakennus
Hauta
Väentupa
Aitta

TYYPPI

piir. piirustus
asiak. asiakirjat, tekstitiedostot
art. artikkeli
sp. sähköposti
kirj. kirjoitelma

LÄHDE

AYArkA	Aalto yilopiston Arkkitehtiosaston arkisto
finna	finna.fi
KM	Kansallismuseo
KYP	Kulttuuriympäristön palveluikkuna (www.kyppi.fi)
Livady	Arkkitehtitoimisto Livady
MFA	Museum of Finnish Architecture (Arkkitehtuurimuseo/Rakennustaiteen Museo)
MML	Maanmittauslaitos
MVA	Museoviraston pääarkisto
MV RHO	Museoviraston Rakennushistorian osasto
MV REST	Museoviraston restaurointiyksikön käsiarkisto (<i>Selvitystä tehdessä on ollut käytössä Museoviraston toimistotiloissa aiemmin ollut käsiar- kistokokonaisuus, josta on myöhemmin siirretty aineistoja sekä Museoviraston arkistoon että Kuvakokoelmiin.</i>)
MV K-as	Museoviraston K-asema (käsiarkiston digitaaliset aineistot)
MV KYH	Museoviraston KYH Kvanttaminen ja rakennusarkeologia
MV RKY	Museovirasto Rakennettujen kulttuuriympäristöjen sivusto
MV KH	Museovirasto Kulttuuriympäristöhoito, Restaurointipalvelut
MV Kiint	Museoviraston kiinteistöosaston arkisto
OY	Oulun Yliopisto
SKS-kirja	Suomen kartanot ja suurtilat-kirja

KUVAAJA/PIIRTÄJÄ

ALKe Anna-Liisa Keramaa
ALu Antti Luutonen
ARy Airi Rysä
AVa A. Valo
EAn Elina Anttila
EHä E. Härö
EJa E. Jama
ELa Eero Lappalainen
ETo E. Tohka
EWi Elina Wirkkala
HHa H. Havas
HPu Hannu Puurunen
HSa Helena Saatsi
HHä Heikki Hänninen
ILo Irma Lounatvuori
JHy J. Hymylä
JKe Janne Keihokari
JMi Juulia Mikkola
JPe Jorma Peisalo
KDa Kaj Dahl
KGr Kari Gröndahl
KNi Kari Nikkanen
KPu Kalevi Puska
LMO Lea Murto-Orava
LVä Lea Värtinen
MBL Martti Blåfield
MHa Markku Haverinen
MHe Maire Heikkinen
MHu Matti Huuhka
MIv Marja Ivars
MJä Matti Järvinen
MKa Maija Kairamo
MKe Maire Kemppi
MLa Metti Lampinen

MRa Matti Raatikainen
NKy Nanna Kymäläinen
NPe Noora Pekkanen
OAr Olli Arkima
OCö Outi Cordes
OHa Ossi Hava
OTa O. Tapio
PEr Päivi Eronen
PHä Pekka Hämäläinen
PKa Panu Kaila
PMa Päivi Maaranen
PPe Pentti Peurasuo
PPi Pentti Pietarila
PPö Pekka Porra
PWe P. O. Welin
SBr Signe Brander
SFl Selja Flink
SFr Satu Frondelius
SHa Seppo Hakli
SKa Sampsa Karvinen
SLi Selim Lindqvist
SMe Sakari Mentu
SSa S. Saikkonen
SSe Salme Setälä
SSu Simo Suoniemi
THe T. Heininen
THi Tapio Hirvonen
TKe Timo Keinänen
TLa Taina Laakkonen
TLi Tanja Lindfors
TUu T. Uuksulainen
UKö Ulrika Köngäs
URa Uuti Rantanen
VLa Veijo Laine

KANSIORAKENNE

Aikakansiot

Alakansiot hankkeen tai kohteen mukaan (esim. Puodin muutostyöt 1971-1983)

0000

1700-1899

1900-1963

1964-1970 Museoviraston omistuksessa

1971-1983 MV restauroi

1983-2013 Kartanomuseo

2013-2017 Senaatti-kiinteistön omistuksessa

Paikkakansiot

Alakansiot huonekohtaisesti (esim. Ylipyntinki - Hg Iso förmaaki)

Alipyntinki (319876)

Alue (104229)

Arkisto

Huoltorakennus (319877)

Puoti (319878)

Väentupa

Ylipyntinki (319879)

Aineistokokonaisuudet

Arkisto

Arkistovalokuvat

Asiakirjat

Diakuvat

Digikuvat

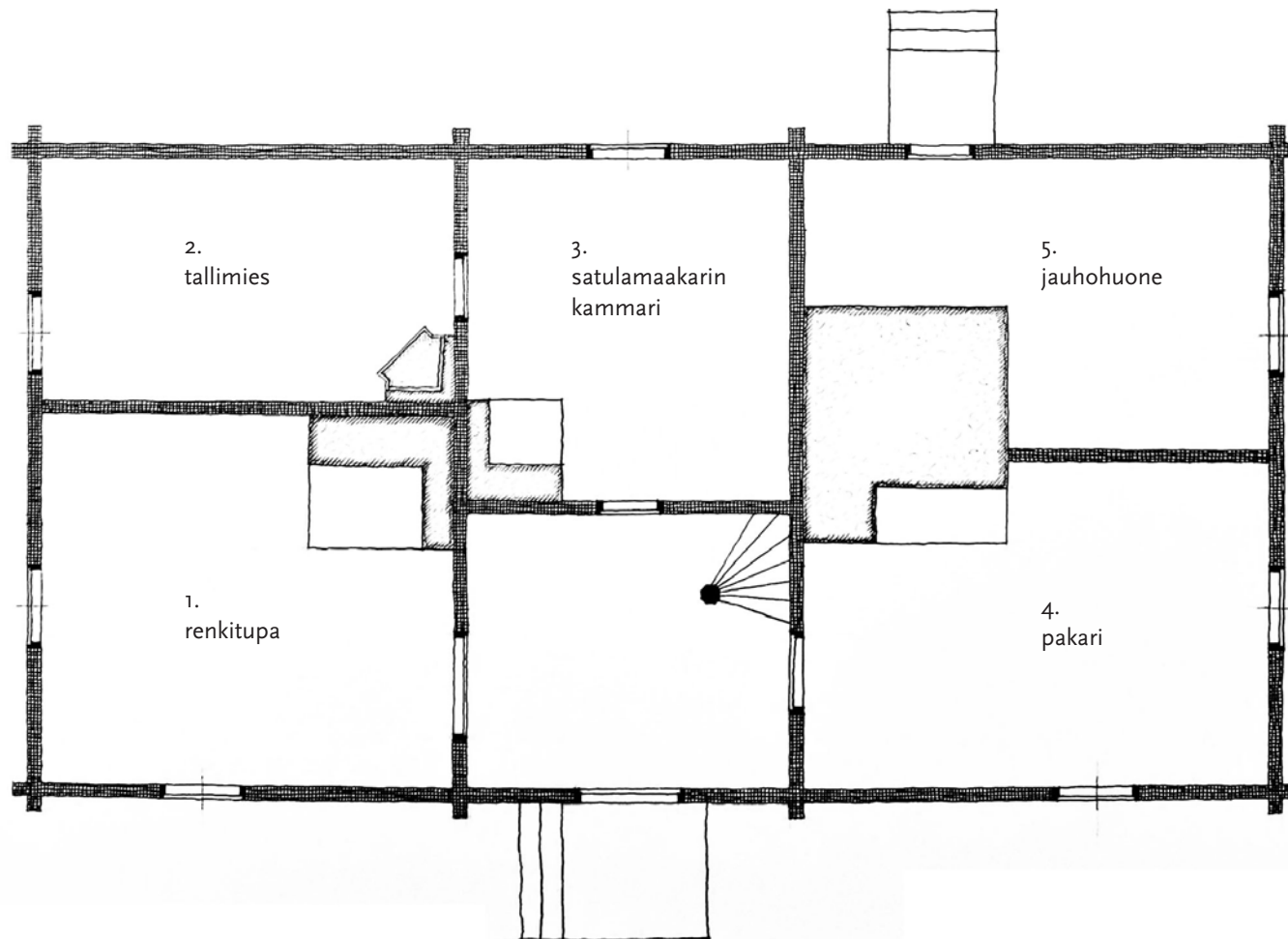
Kartat

Piirustukset

Piirustukset dwg

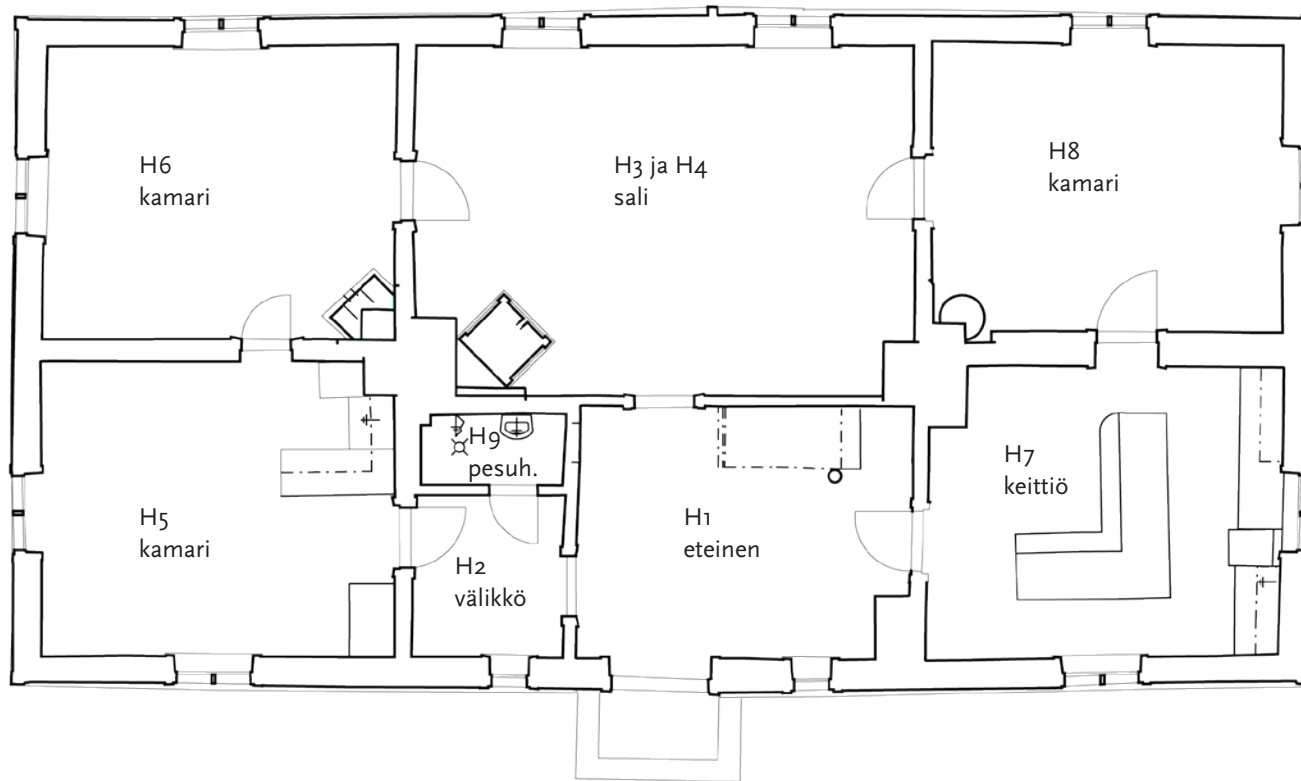
Sähköpostit

Alikartanon rakennusten sisätilojen numerointi

1950-luvulla puretun väentuvan pohjapiirustus Salme Setälän ja Sylvi Eriksonin vuonna 1921 mittamana: Arkkitehtuurin historian mittauspiirustukset, Aalto-yliopisto. Huonenumerointi vuonna 1972 tehdyn Ida Ekmanin haastattelun perusteella: Livady.

Alipytingin pohjapiirustus vuodelta 2011: MV käsiarkisto.
Huonenumerointi Panu Kailan vuonna 1972 laatiman
suunnitelmapiirustuksen mukaan.

